

MAGNUS GUDMUNDSSON

TAROT

NEW AGE I BILD OCH BERÄTTELSE

CARLSSONS

Tarot

New age i bild och berättelse

Utgivare: Carlsson bokförlag och författaren.

Text © Magnus Gudmundsson 2001.

Denna text är licensierad under CC BY-NC-ND, Erkännande-Ickekommersiell-IngaBearbetningar. (Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.sv>.) Enligt licensen får verket spridas utan att tillstånd behövs, men bara i icke-kommersiella sammanhang. Verket får inte bearbetas och den som återanvänder verket måste ange dess upphovsperson. Om inget annat anges är samtliga foton och bilder undantagna och du måste begära tillstånd från upphovsrättsinnehavaren om du önskar återanvända detta material.

ISBN: 978-91-72034-15-0

eISBN: 978-91-90206-08-9

Vid citering: Gudmundsson, M. (2001). Tarot. New age i bild och berättelse.

Stockholm: Carlsson bokförlag.

DOI: 10.37852/oblu.366

Volymen är digitaliserad 2026.

Tarot

New age i bild och berättelse

Magnus Gudmundsson

CARLSSONS

Illustrations from the Aleister Crowley® Thoth Tarot
reproduced by permission of Ordo Templi Orientis.
Copyrights © Ordo Templi Orientis, 1944, 2001.

Illustrations from the Rider-Waite Tarot Deck®, known also as
the Rider Tarot and the Waite Tarot, reproduced by permission of
U.S. Games Systems, Inc., Stamford, CT 06902 USA.
Copyrights ©1971 by U.S. Games Systems, Inc.
Further reproduction prohibited. The Rider-Waite Tarot Deck®
is a registered trademark of U.S. Games Systems, Inc.

Digital utgåva 2026
eISBN: 978-91-90206-08-9

Carlsson Bokförlag
Box 2112
103 13 Stockholm
www.carlssonbokforlag.se
kundtjänst 08-702 79 95
redaktion 08-411 23 49
e-post info@carlssonbokforlag.se

© 2001 Magnus Gudmundsson och Carlsson Bokförlag
Omslag Johannes Molin
Grafisk utformning Magnus Gudmundsson
Typsnitt Adobe Garamond Pro och Myriad Pro
Bjärnums Tryckeri, Bjärnum 2001
ISBN 91 7203 415 7

Innehåll

Förord	9
--------	---

Prolog	11
--------	----

Inledning	15
-----------	----

New age och tarot	15
-------------------	----

New age, nytt?	16
----------------	----

Tidigare forskning	18
--------------------	----

Utgångspunkter	20
----------------	----

Material och metod	23
--------------------	----

Disposition	26
-------------	----

Kapitel 1 Tarot	29
-----------------	----

Divination	29
------------	----

Mångfald, fakta och myter	30
---------------------------	----

Användning och val	31
--------------------	----

Tarot på mässor och festivaler	35
--------------------------------	----

Zigenarnas tid	36
----------------	----

Från spådom till samtidsanalys	38
--------------------------------	----

Ett undantag	40
--------------	----

Kapitel 2 New age i färg och form 43

Rider Waite Tarot	44
Pamela Colman Smiths bilder	45
Thoth Tarot och Aleister Crowley	46
Mytomspunnen	48
Döden i Rider Waite	49
Döden i Thoth Tarot	51
Tolkarnas tolkning av Döden	53
Förnuftskritik	57
Kulturella reserver	59

Kapitel 3 Tarot som berättelse 63

Tarottolkningens form och innehåll	63
------------------------------------	----

Tala tarot 65

Att föras in i det mystiska	65
Trosföreställningar förmedlas	68
Etiska budskap och bildspråkets betydelse	73
Frihet eller universalism	77

Tarottolkningens ritual 80

Beredelsen	81
Ett rituellt mönster	82
Föreskrivna och eget utformade	83
Religiösa ritualer	85

Klienten 87

Engångsbesökaren Annika	88
Förförståelse	89
Typisk eller otypisk	91
Annika, Betty och Martin	92

Stefan och Louise	93
Söka alternativ	94

Berättelse, form och kommunikation	95
------------------------------------	----

Kapitel 4 Sökvägar 97

Upplevelse	97
Rörelse, rörlighet	99
Intertextuella gap	100

Stina 101

Lockas av det övernaturliga	101
En new age-lärares betydelse	103
Intuition	106
Gruppen	107
Stinas ontologi	109
Narrated event, narration event eller lived event?	110
Verbaliseringsprocessen	111

Stefan 112

Från ISKCON till tarot	112
Stefans föreställningsvärld	114

Trosmönster 117

Reinkarnation	117
Disparata föreställningar eller fasta trosmönster	119
Sökandet och friheten	121

Kategoriseringar kring sökandet 122

Kapitel 5	Talet om new age	125
New age-debatt		125
Diskurs		127
Några dagstidningar		128
Idagsidan i Svenska Dagbladet		128
Striptease och kristen massmedia		130
Kritiskt ifrågasättande och enbart negativ		132
New age och dagspressen		134
En new age-praktik disciplinerar sig		135
Tre amerikanska tarotföreningar		135
Svenska tarotförbundet		138
Tarotförbundens verksamhet		139
Fysisk eller existentiell		139
Avslutning		143
Summary		149
Noter		153
Källförteckning		165
Otryckta källor		165
Trycksaker		165
Webbplatser		165
Filmer och teveprogram		166
Litteratur		166

Förord

Jag har skrivit den här avhandlingen på ett flertal platser. Idéerna och de första texterna framställdes i ett trångt arbetsrum på Finngatan 16 i Lund. Rummet, ett före detta kök, kännetecknades främst av dåligt med ljus, lite luft och mycket ljud från intilliggande arbetsrum, seminarierum och korridor. Långsamt fick avhandlingen sin disposition och struktur i ett mycket större och luftigare rum på bottenplan i samma hus. Där fanns utsikt över vackra buskar, träd och gräsmattor, ekorrar, kaniner och kråkor. Två kapitel är helt och hållet skrivna i ett kök, vid Bjurholmsplan i Stockholm. Den slutliga formen har avhandlingen fått i ett sovrum, i den trevliga stadsdelen Årsta i Stockholm. I detta sovrum har läsares kommentarer resulterat i korrigeringar, omformuleringar och strykningar i manuskriptet.

De många rummen, de olika rums-kamraterna och de ständiga resorna mellan Lund och Stockholm har naturligtvis präglat avhandlingsarbetet. Så här i efterhand

kan jag förknippa de olika arbetsplatsernas karaktär med olika faser, i doktorandvarandet, avhandlingsskrivandet och privatlivet. Det har varit en omtumlande tid, med stora svängningar mellan hopp och förtvivlan, mellan lycka och misslyckanden.

Det är svårt att skriva avhandling. En mängd material och tankar ska samlas och sedan samsas på några få sidor. Arbetet underlättas inte heller av att det ska ske inom en viss tid, en tid som både är ganska lång och väldigt kort. Som så många andra omvittnat sker avhandlingsarbetet inte utan kontakt och hjälp av andra: av informanter, kollegor, handledare och kritiska manuskriptläsare.

Jag har haft förmånen att ha haft en handledare som är vetenskapligt nyfiken, prestigelös och öppen. Inger Lövkrona har under hela arbetet gett mig konstruktiv och välbehövlig kritik, strukturerat upp mitt manus och alltid funnits till hands när jag behövt henne. Tack för allt du lärt mig, för att du orkat leda mig till färdig avhandling,

för att du varit en mycket bra handledare. Tack Inger!

Det finns även andra som haft vänligheten att bidra med sitt kunnande och sin vetenskapliga erfarenhet genom att diskutera, läsa och kommentera.

Malin Ideland! Vi blev antagna som doktorander samtidigt, har skrivit artiklar och lärt till forskare tillsammans. Tack för alla samtal, om forskning och om annat. Du har läst mina texter i de mest ostrukturerade former och insiktsfullt sagt till mig att stryka och skriva om. Du har funnits där som kollega och vän. Tack Malin!

Lynn Åkesson har läst manus i flera versioner och uppenbarat en mängd motsägelser, felaktigheter och tomma resonemang. Tack Lynn för att du alltid tagit dig tid!

Karin Salomonsson gav mig några sömlösa nätter när jag trodde att avhandlingen var klar. Tack Karin för alla diskussioner, för din manusgranskning och för uppmuntran när det kändes jobbigt.

Ett stort tack även till Jonas Frykman och Orvar Löfgren för er läsning. Ni gav mig båda konstruktiv kritik och ny inspiration i skrivandets slutskede.

Det var inte min idé att avhandlingen skulle ha sin utgångspunkt i tarot. Tack Eva Persson för fyra timmars cafébesök den 14 mars 1997.

Det finns många andra, vänner och kollegor, som underlättat avhandlingsarbetet. Tack för övernattningar, promenader, grill-

kvällar, fester, mat, skivtips, diskussioner, e-brev, bio, rockklubbar, skvaller, restaurangbesök, te- och kaffestunder, utlandsresor och internettips.

Johanna Svensson! Du är min livskamrat och ärligaste kritiker. Du har läst och kommenterat mina texter. Du har lyckats hantera mina vardagliga doktorandkriser. Jag har haft ditt stöd i både med- och motgång. Tack Johanna!

Avhandlingsarbetet och tryckning har möjliggjorts genom stipendier. Ett stort tack till: Crafoordska stiftelsen, Dagny och Eilert Ekvalls premie- och stipendiefond, Ekedahl-Lundbergsska fonden, Ebbe Kocks stiftelse, Nordenstedtska stiftelsen, stiftelsen fil dr Uno Otterstedts fond för främjande av vetenskaplig undervisning och forskning, Carin och John Papes fond för nordisk och jämförande folklivsforskning, Hilding Pleijels fond för religionsetnologisk forskning, Gulli och Nils Strömboms stiftelse för etnologisk bildforskning vid Lunds universitet, samt landshövding Per Westlings minnesfond.

Carlsson Bokförlag har möjliggjort publicering av denna bok. Stort tack!

Årsta 31 maj 2001
Magnus Gudmundsson

Prolog

En kall novemberdag för några år sedan besökte jag en new age-butik i Stockholms innerstad. I butiken såldes böcker om allt från kristendom till hinduism, schamanism till kanalisering, auratolkning till tarotkort. Där fanns även affischer om kristallterapi, healing och frigörande andning. Ett anslag vid kassan meddelade att en av Sveriges mest kända tarottolkare kunde träffas i ett av butikens inre rum. Jag anmälde mig genast.

Tolkaren var drygt 50 år gammal och bar en grå träningsjacka med huva och blå jeans. Hon hälsade mig välkommen genom att ta min högra hand i sina båda samtidigt som hon tittade granskande på mig. Vi satte oss ner vid ett bord, mitt emot varandra. Hon betraktade mig intensivt.

Jag fick uppge mina födelsedata. Siffrorna skrevs ned i en bok och omvandlades med en räknedosas hjälp till egenskaper. Hon berättade att jag var noggrann och hade lätt för att få kontakt med människor. Hon frågade om min familj.

Tolkaren tog fram en ask där jag kunde läsa *The Haindl Tarot Deck* och frågade om jag fått tarotkort lagda för mig tidigare, vilket jag erkände. Hon drog ett kort från leken. Det stod *Emperor*, Kejsare, på kortet. Hon drog ytterligare två kort och förklarade att mitt liv handlar mycket om pengar, om att börja om på nytt och att jag fått en position som jag ibland känner att jag ska hävda och som jag borde hävda mer. Därefter tog hon fram en mindre kortlek och drog kortet *Ess i Bägare*. Kortet var mitt huvudkort under tolkningen, menade hon.

Hon bad mig nu att blunda. Jag skulle sätta tre fingrar mot tummen och luta mig tillbaka. Mitt inre skulle tänka sig olika rum där jag skulle placera det jag ville att tolkningen skulle handla om. Under tiden blandade hon korten. Efter några minuter fick jag kupera leken. Jag skulle kupera med vänster hand vilket hon förklarade med att intuitionen styrs av höger hjärnhalva för dem som är högerhänta. Höger hjärnhalva styr vänster

hand, berättade hon.

Hon lade nu några av lekens översta kort på bordet i vad hon kallade en *allmän läggning*. Där kunde hon se vad som varit, vad som var just nu och vad som skulle komma. Hon tyckte att korten såg bra ut, att jag hade ett bra liv och en intressant framtid. Jag skulle dock ha mer distans till mitt arbete. En *Drottning i Svärd* visade framtiden. Det tolkades som att jag antingen skulle arbeta med något där jag skulle bejaka mina kvinnliga sidor eller att jag skulle möta den stora kärleken. I förbifarten nämnde hon även att jag under 1700-talet levt som bonde på en ö i Småland. Jag hade haft många barn.

Nu följde den *specifika läggningen*. Hon tog fram en annan kortlek. Även denna lek förvarades i en ask. Det var kortleken *Rider Waite Tarot*. Jag bads dra tre kort med vänster hand. Vi gjorde tre sådana läggningar. Den första handlade om mitt arbete. Det är jobbigt just nu, sa hon, men det kommer att bli bättre. Den andra läggningen visade relationen till mina systrar och jag ombads dra ytterligare ett kort för varje syster. Tolkaren ville även ha deras födelsedata som hon skrev in i sin bok. Hon menade att min äldsta syster var målinriktad och hade barn. Min andra syster sades vara omvårdande och hade ett livsprojekt. Min yngsta sades vara känslig och omvårdande. Beskrivningen av systrarna stämde så där tyckte jag, vilket jag sa till henne. Då bad hon mig meditera och tänka på systrarna. Jag skulle återigen sätta

tummarna mot tre fingrar och blunda. Hon sa till mig vad jag skulle tänka på. Jag fick aldrig någon förklaring till varför den andra läggningen handlade om mina systrar.

Den sista läggningen berörde kärleken. Hon sa att jag förmodligen inte talat ut tillräckligt om gamla relationer, men att det inte skulle påverka framtidens. Min nya position på arbetet har gett mig ökad säkerhet, menade hon, vilket skulle ge resultat även i kärleken. Jag skulle lyssna på vad jag själv ville, lyssna till min inre guide och försöka att inte oroa mig.

Som avslutning uppmanade hon mig att bejaka den positiva känsla jag hade just nu och den säkerhet jag kände. Hon sade sig citera C G Jung när hon sa "det som sker är alltid det bästa". Tarottolkningen tog drygt en halvtimme och kostade mig 200 kronor.

Efter tolkningen gick jag åter runt i butiken. Jag observerade och lyssnade samtidigt som jag försökte repetera för mig själv vad som skett i rummet bakom kassan. Tolkaren stod nu vid ett litet bord i butiken tillsammans med två kvinnor. Hon tuggade på ett äpple. På bordet låg en tarotlek. En av kvinnorna tog ett kort och tolkaren sa: "det verkar som om du går omkring och bär på någonting just nu". Kvinnan höll nickande med.

Lite längre in i butiken hörde jag en ung kvinna säga: "Jag fick mina energier rensade". Hon bar på ett litet barn samtidigt som hon diskuterade musik med en rökande expedit. Hon skulle leda en kurs i skapande dans och

föreslogs en skiva med "schamantecho". Två kvinnor i tidiga tjugoårsåldern pratade om att de skulle köpa auraljus och en man i samma ålder frågade efter rökelse. En man i sextioårsåldern letade efter böcker på hyllan för "Psykologi, personlig utveckling".

Lite förbryllad gick jag ut ur butiken och funderade över hur jag under den dryga halvtimmen förflyttats djupare in i nuet, framåt och bakåt i tiden, med magins och tankens hjälp. Resan hade skett i mitt inre och jag hade fått höra mycket som jag borde fundera över. I alla fall enligt kvinnan som tolkat korten. Vi hade samtalat om förnuft, stora och små förändringar, drömmar, fantasier, känslor, barndomsminnen, relationer, resor och smärta. Det kändes som om tiden stått stilla.

Inledning

New age och tarot

New age har under de senaste åren kommit att bli en del av vårt samhälle. Varje större stad har new age-butiker och mässor. I teve, tidningar och radio berättas om och diskuteras new age-praktiker. Några företag har erbjudit new age till sina anställda. Det har också förekommit arbetsmarknadsåtgärder med new age-innehåll. New age sprids i osynliga nätverk, muntligen utövare emellan, i reklam i teve och tidningar och genom den vanliga bokhandeln. Engagemanget är av olika art. Många tilltalas av new age och gör enstaka erfarenheter. Andra är mer engagerade och har prövat det mesta som erbjuds. Några arbetar i new age.

I new age förmedlas en mängd olika praktiker, ideologier och namn. Religionspsykologen Owe Wikström har i antologin *Att se det dolda* räknat upp vad han fann i katalogen till new age-mässan Peace In Mind och hos några bokhandlare under rubriken new age och esoterika.

Tarotkort, UFO, skapande dans, änglar, yoga, reiki-healing, regressionsterapi, transpersonalism, färg-, ört-, och kristallhealing, Osho, frigörande andning, delfinberöring, horoskop, Hildegard av Bingen, irländsk mytologi, schamanism, pendeldiagnostik, rolfing, reiki-kroppsbalansering, Nostradamus, Shirley MacLaine, chiromantri, Moder Teresa, astrologi, holism, taoism, alkemi, auraterapi och irisdiagnostik, Johannes av korset, trumresor vid nymåne, runmagi, magnetiserat vatten, ridning i ett holistiskt perspektiv, rebirthing sessions, kreativ visualisering, kanalisering, Viktor Frankl, ljusmeditation, Eck-ankar, Kahlil Gibran, spiritism, energimassage, chakrameditation, kristallernas kraft, myter, talismaner, amuletter, drömmotagare, rökelse, ikoner, Swedenborgs och Jungs drömtolkning, teosofi, Gurd-

jeff, reinkarnation, A Course in Miracles,
Ambres, färgdiagnostik, energimassage,
Tai Chi.

(Wikström 1998:18f)

New age är att betrakta som ett *kreativt fält*¹ där livsåskådningar och praktiker omformuleras, nyproduceras, prövas och konsumeras. New age saknar samlad ideologi och fast medlemskap och är därför ingen enhetlig rörelse.

Avhandlingen utgår från en enda new age-praktik: *tarot*. Tarotkortet har anor från seneuropeisk medeltid. De används och tolkas enligt en särskild ritual och manual. Kortet kan köpas i new age-butiker och i den vanliga bokhandeln. De används enskilt, i grupp och professionellt. Kortet är i rätt situation underlag för diskussion, ger upphov till egna funderingar och ses även som en länk in i en ockult² verklighet. Genom att lägga tarotkort erhålls inspiration till att reflektera kring vardagliga frågor som hälsa, ekonomi och relationer. Tarottolkarna tolkar symboler och bilder samt förmedlar föreställningsvärldar. Tarot är *ett* exempel på praktik i new age.

New age, nytt?

Det allmänna intresset för new age går att spåra till 1960-talets alternativrörelser, men är som fenomen bra mycket äldre. New age tog form i det sena 1800-talets England när

exilryskan Helena Blavatsky (1831-1891) grundade den *teosofiska rörelsen*. Blavatsky var uppvuxen i överklassmiljö och hämtade inspiration från österländskt tänkande. Hon var mycket kritisk till kristendomen och till religiösa ritualer. Verksamheten legitimerades bland annat genom att Blavatsky kanaliserade budskap från ett utomjordiskt väsen kallat Moyra (Hammer 1999:222, jfr Kraft 1996, 1997). I teosofin formulerades tre grundregler som återfinns i new age (Arlebrand 1995:145).

- Att bilda en kärna av mänsklighetens allmänna broderskap utan avseende till ras, trosbekännelse, kön, samhällsställning eller färg.
- Att uppmuntra jämförande studier i religion, filosofi och vetenskap.
- Att studera oförklarliga naturlagar och människans latent kraft.

Blavatsky förespråkade även tanken om att livet är återkommande och att tidigare liv påverkar nuvarande.³

Teosofin fostrade en mängd personer som haft inflytande på innehållet i new age. Längre fram i avhandlingen kommer bland annat Arthur Edward Waite och Aleister Crowley att presenteras. De har haft betydelse för tarotkortens användning och utformning och har ett förflutet i teosofin. Att det i new age praktiseras auradiagnostik/healing och massage enligt kroppens så kall-

lade chakrapunkter är den före detta prästen Charles Leadbeaters (1854-1934) förtjänst (Arlebrand 1995:58, Hammer 1999:236). Han var teosofins huvudideolog under några år i början av 1900-talet (Hammer 1997:39). Edgar Cayce (1877-1945) menade sig ha medial förmåga och lanserade idén om att energier från kristaller kan påverka materia eller människor. Cayce hade samarbete med personer i teosofin, men han var aldrig medlem i rörelsen (Hammer 1999:252ff).

Även begreppet *new age* kan spåras till teosofin. De flesta förknippar det till teosofiledaren Alice A Bailey (1880-1949). Bailey började tala om att en ny tidsålder var att vänta på 1920-talet (Arlebrand 1995:71f, 1995:170, Hammer 1999:250f, jfr diskussion i Vernet 1994). 1971 publicerade David Spangler sin bok *The Birth of a New Age* vilket bidrog till att sprida begreppet. Religionsläraren Håkan Arlebrand⁴ skriver i boken *Det okända* om innehållet i Vattumannens tidsålder:

Enligt astrologerna håller [precisionen] nu på att flytta sig från Fiskarna till Vattumannen. Att fisken är en central symbol i kristendomen är ingen tillfällighet, eftersom denna religion har dominerat i Fiskarnas tidsålder under de senaste tvåtusen åren. Kristendomens ställning i Fiskarnas tidsålder beror på att bibelns budskap överens-

stämmer med den medvetandenivå som karaktäriserar denna historiska epok, menar många astrologer. När vårdagsjämningspunkten går över till Vattumannens stjärnbild föds ett nytt högre medvetande hos mänskligheten. I motsats till den dualistiskt och materialistiskt inriktade Fiskarnas tidsålder kommer Vattumannens era att präglas av en monistisk andlighet som överensstämmer med ett högre kosmiskt medvetande.

(Arlebrand 1995:70)

Några tror att vi redan lämnat fiskarnas tidsålder, andra att Vattumannens tidsålder enligt den astrologiska tidscykeln inträffar 2160 (Arlebrand 1995:69, Vernet 1994:41).

Det vi idag kallar *new age* har som visats sina rötter i det sena 1800-talets England. *New age* fick dock sin stora spridning först mot slutet av 1960-talet. Vad som skiljer dagens *new age* från 1960-talets alternativvåg och nyreligiösa rörelser är att ett engagemang inte är förbehållet någon bestämd åldersgrupp och inte heller är någon uttalad vänsterpolitisk rörelse (Hanegraaff 1998:10ff). *New age* har kommit att etableras både parallellt med och i kölvattnet av de så kallade nyreligiösa rörelserna. *New age* är emellertid *inte* en nyreligiös rörelse. Sådana, exempelvis Hare Krishna, Livets ord, Scientologi eller Transcendental Meditation, kännetecknas

av kollektiva och sekteristiska strukturer som new age inte har (Hamilton 1995:193ff).⁵ Innehållet kan dock vara snarlikt.

Tidigare forskning

De nyreligiösa rörelserna är väl dokumenterade av så väl vetenskapare som journalister. Så är *inte* fallet med new age. Det pågår forskning och dokumentation. Allt fler forskningsrapporter publiceras. De utkommer, i likhet med denna avhandling, först när new age inte växer lika explosionsartat som mot slutet av 1990-talet. New age fångar inte heller massmediernas intresse som tidigare. Jag vill här lyfta fram några av de forskningsstudier som haft betydelse för mitt avhandlingsarbete. Det gäller dels de som koncentrerat sig på hela new age och dels de som varit mer specifika.

New age-fältets framväxt diskuteras i de flesta new age-studier. Sociologen Paul Heelas väljer i sin bok *The New Age Movement* (1996) att börja new age-historien vid tiden kring sekelskiftet 1900 och framåt. Heelas sätter new age i relation till teorier om det moderna samhällets uppväxt. Han visar bland annat att new age kan ses som en reaktion mot hur det moderna samhället upplöst tidigare samhällens sociala strukturer. New age är modernitetens andlighet, skriver Heelas. Den individcentrering och framtidsoptimism som präglar det moderna samhället finns även i new age. I new age förenas

allmänt hållna värden som frihet och eget ansvar med antaganden om gudinnor och det inre självet. Ytterligare något som förenar new age med moderniteten är det progressiva draget. I new age ser man framåt och är konstruktiv (Heelas 1996:196).

Religionshistorikern Olav Hammer ger i sin populärvetenskapliga bok *Profeter mot strömmen* (1999) exempel på new age-fältets historia. Boken är "berättelse om en motvalls idéhistoria" (1999:11) där det berättas om personer som, från 1500-talet och fram till våra dagar, varit viktiga för new age-fältets framväxt. Även Hammer diskuterar "hur modernitetens prägel vilar över de alternativa världsbilderna. Hos nästan alla hittar man nutidens kännetecken: trendkänslighet, rörlighet, individualism, en tilltro till vår förmåga att utvecklas, ett gränslöst plockande från olika tider och kulturer och ett språkbruk som lånar från den samtida vetenskapen" (Hammer 1999:367). Skillnaden ligger i hastighet, skriver Hammer. Vårt samhälle utvecklas i rasande takt medan new age lever i "skuggan av det förflutna" (1999:368). I boken *På spaning efter helheten* klassificerar Hammer new age som religion.

Inom ramen för New Age [finns]
bland mycket annat /.../ en tro på
översinnliga varelser som väljer att
kommunicera med vissa människor,
uppenbarade skrifter, pilgrimsorter,

osynliga och omätbara krafter som genomsyrar kosmos och tron att vissa djur har andliga egenskaper. Liknande föreställningar förekommer i religioner runt om i världen, och det finns därför all anledning att betrakta även New Age som en religion.

(Hammer 1997:16)

Det finns dock två centrala aspekter som gör det tveksamt att se new age som religion. De fem världsreligionerna bygger på dogmatiska texter och har exklusiva medlemskap, vilket inte är fallet med new age. Med new age är det istället som Hammer skriver: "Det speciella med new age-rörelsen är /.../ att man kan, men inte behöver, tro på eller utöva det som erbjuds" (Hammer 1997:19).

Religionshistorikern Wouter J Hanegraaff gör i verket *New Age Religion and Western Culture* en god genomgång av den mängd namn och praktiker som förekommer i new age. New age som helhet är en kritik mot dominerande trender. Det är kritik som Hanegraaff spårar tillbaka till en särskild tradition, en västerländsk sekulariserad esoterism (1997:522).

Antropologen Michael F Brown skriver i sin bok *The Channeling Zone* (1997) om en enskild new age-praktik, kanalisering. De personer som praktiserar kanalisering, och som tror sig kunna förmedla budskap från utomjordiska väsen eller döda personer, sägs

i en offentlig debatt som Brown refererar ha schizofrena tendenser. Han visar att kanalerna ofta sätts i samband med en postmodern diskussion om dubbla identiteter. Som antropolog ser han dock de dubbla identiteterna som kulturbundna, som en interaktion mellan individen och de institutioner som skapar upplevelser. Det är något som återfinns i flera samhällen och kulturer och som inte är unikt för vår tid (Brown 1997:180). Brown är därför kritisk till att fastslå new age som enbart postmodernt och ser hur den ambivalens mellan individ och samhälle, som kanalisering sägs vara exempel på, går långt bortom new age (1997:184f). Browns studie är baserad på deltagarobservationer och intervjuer, till skillnad från Heelas, Hammers och Hanegraaffs som bygger på textstudier.

I likhet med Brown har antropologen Danny L Jorgensen⁶ koncentrerat sig på en enskild new age-praktik. Under några år på 1970-talet arbetade han som tarottolkare och fick därigenom ett inifrånperspektiv. I boken *The Esoteric Scene* (1992) beskriver han den nya religiositetens utbredning och innehåll i USA, samt redovisar delar av sitt fältarbete. Esoterismens framväxt tolkar han i ljuset av modernitetens. I takt med att kunskap och rationalitet premierades kunde esoterismen profilera sig (Jorgensen 1992:234f, jfr Burnham 1987).

De flesta svenska new age-studier är baserade på fältets texter eller på enkäter med färdiga svarsalternativ. Utifrån denna typ av

material har det varit möjligt att göra historiska redogörelser, beskrivningar av fältets innehåll, samt dra kvantitativa eller generella slutsatser. Denna typ av forskning är viktig och nödvändig för att nå ökad förståelse av innehåll och konturer. Att göra en kvalitativ studie, utgå från en specifik praktik och föremål som tarot, bidrar ytterligare till förståelsen av detta komplexa fält. Den etnologiska fältarbetsmetoden, med intervjuer, observationer och arkivstudier, gör att denna avhandling är ett viktigt bidrag till svensk new age-forskning.

Det finns flera etnologer och folklorister som före mig intresserat sig för alternativa fält och religiös praktik. Etnologiämnet tillkom under tidigt 1900-tal bland annat för att det gamla bondesamhällets andliga och materiella kultur skulle dokumenteras och bevaras. Perspektiven har under de nära hundra år etnologin existerat förändrats. Strävan efter att studera människors vardag och föreställningsvärldar kvarstår dock. Ofta är det grupper och människor i marginalen eller specifika yrkeskategorier som fångat etnologernas intresse. En stor del av 1990-talsetnologin i Lund, som jag skolats i, har tagit sin utgångspunkt i filosofen Michel Foucaults teorier. Många avhandlingar har varit diskursanalyser där stora allmänna frågor diskuterats och exemplifierats med ett konkret kvalitativt material. Genom att studera ett fält som ofta marginaliseras av etablissemangen, hur detta fält har betydelse för människors vardag,

samt att analysera andlig och materiell kultur, följer min studie god etnologisk tradition.

Många new age-forskare har, som visats, sett fältet i ljuset av det (post)moderna samhällets framväxt. Att benämna new age som postmodernt eller ett uttryck för postmodern reflexivitet ger en bra karakteristik av fältets innehåll. Min utgångspunkt är dock annorlunda.

Utgångspunkter

När jag inledde avhandlingsarbetet förvånades jag över att den offentliga bilden av new age stämde ganska dåligt med den jag fick via mina intervjuer och observationer. I kontexten kring new age fanns både en reproduktion och ett ifrågasättande av rationella och irrationella värden som jag kunde relatera till Pierre Bourdieus diskussion om *fält*. Pedagogen Donald Broady skriver i sin avhandling om Bourdieu att ett fält "existerar när en avgränsad grupp människor och institutioner strider om något som är gemensamt för dem" (Broady 1991:266). Bourdieu själv skriver i sin essä *Modeskaparen* att "kampen för dominans inom fältet leder med nödvändighet till att pretendenterna ifrågasätter de ortodoxa mallar för produktion och värdering som skapats och påbjudits av de dominerande institutionerna" (Bourdieu 1994:101). Kampen gäller *doxan*: "allt det som anses självklart, och i synnerhet de klassificeringssystem som bestämmer vad som är intressant och vad som

är utan intresse. Doxa är vad ingen tycker är värt att berätta” (Bourdieu 1991:98). Striden om den rätta doxan pågår både i och utanför new age.

Som nämnts tidigare vill jag se new age som ett kreativt fält. Det är ett fält som vid en första anblick ständigt ändrar skepnad och som kan karakteriseras av att det saknar doxa. Inget ifrågasätts. Allt är tillåtet. Varje enskild utövare är fri att formulera en personlig ontologi som han/hon kan bekänna sig till, ifrågasätta och omformulera. New age synliggör dock en diskussion om det rationella, och vem som har rätten att utöva exempelvis religiös eller medicinsk praktik (Broady 1991:280).

Avhandlingen behandlar ett fält vars innehåll många har starka känslor inför, både negativa och positiva, oavsett egna erfarenheter. Några kommer därför inte att känna igen sig i mina beskrivningar, eller hålla med om mina iakttagelser eller analyser. Det som redovisas här är dock *mina* iakttagelser, som etnolog och som privatperson. Jag bestämde mig tidigt, utan att vara aktiv i new age eller personligen tilltalas, för att ge en så rättvis bild av new age som möjligt genom att varken försöka ifrågasätta eller bekräfta doxan i fältet. Det är naturligtvis en omöjlig uppgift, men har ändå varit en drivkraft när jag samlat in och analyserat materialet och skrivit denna avhandling (jfr Heelas 1996:6).

Genomgående i avhandlingen återkommer jag till att new age erbjuder alternativ.

New age innehåller kritik mot rationalitet, modernitet och ekonomisk utveckling. Deltagarna är generellt sett skeptiska till det etablerade i samhället: medicinskt, politiskt, och vetenskapligt. De vill bortse från det institutionella och betona det individuella. Ett engagemang i fältet bidrar till ökad introspektion vilket möjliggör omformulering av identitet.

I vårt postmoderna samhälle sägs varje enskild individ ständigt kämpa med sin identitet. Hon tvingas fråga sig vem hon är och vad hon ska göra med sitt liv. Det anses bero på att vårt nuvarande samhälle saknar fasta sociala strukturer, att individen känner osäkerhet inför framtiden och upplever globala hot (jfr Selberg 1997:32f). Det skapar en *postmodernitetens reflexivitet*, menar många samtidsanalytiker (t ex Beck 1995, 1998). New age är således ett mycket bra exempel på hur postmodern reflexivitet kan ta sig uttryck (t ex Alver 1996:28).

Även om vi lever i en tid som präglas av postmoderna tendenser, vilka märks i ökad rörlighet, ett intensivt identitetssökande eller i människors vilja att exponera sig, har inte alla människor möjlighet att nyttja de möjligheter samtiden erbjuder. Det kan bero på sociala eller ekonomiska faktorer. De som har möjlighet att lägga tid, energi och pengar på att förtydliga sin identitet ägnar heller inte all ledig tid åt detta (Touraine 1995:5). Det som vår samtid sägs präglas av gäller således inte alla människor och berör inte hela

tiden. I avhandlingen argumenteras det inte mot att new age skulle vara ett postmodernt fenomen. Jag anser ändå att de teorier som diskuterar det postmoderna i samhället ofta är för kategoriska och svepande för att kunna säga något konkret om det komplexa fält denna avhandling behandlar. Att se new age som typiskt postmodernt innebär exempelvis att fältet, eller kravet på identitetssökande, ses som unikt för vår samtid. "Förr" utmålas då som konserverande och statiskt medan "nu" är flexibelt och rörligt. Så är det inte. Ett sådant tänkande är ett resultat av vad Marshall Berman säger i sin bok *Allt som är fast förflyktigas*. "Människor som befinner sig mitt i virveln är benägna att tycka att de är de första, och kanske de enda, som upplever den" (1990:13). New age är, som tidigare visats, inte särskilt nytt, vare sig till innehåll eller som ifrågasättare av etablerade värden.

Min strävan har varit att göra en mikrostudie genom att analysera hur new age praktiseras och hur deltagarna resonerar kring sitt engagemang. Det gör jag för att new age gör något med utövaren. Ett engagemang i new age bidrar till handling. De informanter som kommer till tals senare i avhandlingen präglas av upptäckarglädje, en nyfikenhet att gå vidare och att lära sig mer om sig själva och om världens konsistens. Svar på ontologiska frågor eftersöks och det ges tillfälle till introspektion. Den förvirrade oro som ofta tillskrivs den postmoderna människan har jag generellt sett inte funnit i new age.

Under avhandlingsarbetet har jag sökt kunskap om vad new age är, innehåller och förmedlar genom att se på praktik och retorik, hur deltagarna handlar och resonerar kring sitt engagemang, samt hur fältets innehåll diskuteras. Jag har lyft fram de små detaljerna: föremålen, ritualerna och berättandet. Syftet är att med utgångspunkt från tarotkorten analysera och uppenbara praktiker och strukturer i new age med hjälp av teorier om kulturella reserver, berättande, text och diskurs.

Jag har i första hand utgått från empirin när jag sökt teoretisk inspiration. Eftersom jag arbetar med många olika materialkategorier har flera teorier och begrepp använts i analysen. Teorierna handlar i första hand om berättande och text.⁷ Det gäller framförallt i kapitel 3 och 4. Det tredje kapitlet är uppbyggt enligt en av Paul Ricoeurs definitioner av berättelse: berättandet, handlingen och deltagarna. Sandra Dolby Stahls resonemang om high och low context har bidragit till insikten att tarottolkningen inte enbart är en samtalsstund, en terapisituation. Tarottolkning är även förkunnelse. I det fjärde kapitlet analyseras intertextualitet med utgångspunkt från folkloristerna Charles Briggs och Richard Bauman. Därigenom får jag möjlighet att resonera kring hur new age-utövare gör upplevelser trovärdiga, både för sig själva och för andra. Analysen av intertextualitet bidrar även till att synliggöra centrala teman eller dogmer. New age är inte enbart komplext.

Det finns även andra teoretiska inspirationer. I det andra kapitlet diskuteras huruvida new age är en följd av den postmoderna förnuftskritiken. Jag vill istället se intresset för tarot och new age i ljuset av antropologen Philip Carl Saltzmans teorier om kulturella reserver.

Det fjärde kapitlet inleds med en diskussion om det "upplevelsesamhälle" vi påstås leva i. Kapitel fem är inspirerat av Michel Foucaults tankar om diskurs. De teoretiska utgångspunkterna presenteras mer utförligt i respektive kapitel.

Författaren och journalisten Lena Katarina Swanberg har gett mig en tematisk bild av new age. I sin bok *Förunderligt och märkligt* nämner hon tre avdelningar i new age (Swanberg 1997:20). Den första handlar om *andlighet*, något som återkommer i nästan samtliga new age-praktiker. Det kan röra sig om hänvisningar till olika gudomligheter, imaginära världar och utomjordiska varelser, tro på karma, och användandet av ritualer. Många new age-praktiker är dessutom inspirerade av de fem världsreligionerna, främst buddhism och hinduism. Swanberg nämner även de *terapeutiska samtalen*. Samtalen sker i grupp eller enskilt och kan utgå från numerologiska diagram, astrologiska kartor, tarotkort eller någon healingpraktik. New age-terapeuterna kan exempelvis ge råd om hur kosmiska eller inre guider kan nyttjas, hur man bör förhålla sig till ekonomi, karriär, relationer eller religiösa upplevelser. Många new age-tera-

peuter säger att deras verksamhet ska ses som komplement till etablerad psykoterapi: "man ska ha rätt så mycket problem för att gå till en psykoterapeut eller psykolog och då ska man ha kommit ganska långt i sin utveckling, sin problemutveckling. /.../ En tarot-tolkare eller en astrolog kan man ju besöka mer med en klackspark" (Luf M 23381:1). Samtalen ger även möjlighet till förmedling av föreställningsvärldar, till förkunnelse. En tredje grupp är enligt Swanberg de new age-praktiker som är inriktade på *kroppens välbefinnande*. Det erbjuds exempelvis aurodiagnostik/healing, olika former av massage, vegetarisk mat, energidrinkar, algpreparat, frigörande dans eller yoga.

Swanbergs tre avdelningar, andlighet, terapi och kropp, ger en bra sammanfattning av new age-fältets innehåll. Jag vill dock komplettera med en fjärde och mer allmän. Något som förenar många new age-praktiker är att de erbjuder alternativ till etablerade praktiker inom medicin, politik, vetenskap och religion. I new age ifrågasätts och utmanas det etablerade (Selberg 1997:32).⁸ New age blir på det sättet *politiskt*. New age skiljer sig dock från andra politiska rörelser genom sin avsaknad av struktur, samlad ideologi och uttalad handlingsplan.

Material och metod

De senaste årtiondena har de antropologiska/etnologiska vetenskaperna präglats av en dis-

kussion kring reflexivitet. Det har resulterat i en större medvetenhet i fältarbetet samt att forskaren redovisat förkunskap, egna reflektioner och ståndpunkter. Inte sällan har forskarens ökade självmedvetenhet bidragit till texter som enbart handlat om denne och som inte varit relaterade till eller haft betydelse för den utförda studien. Antropologen George Marcus har i en kritisk artikel talat om en "infection", där forskarens självanalys kommit att bli viktigare än forskningsuppgiften (Marcus 1994:564). Fältarbetet, och de egna reflektionerna, är dock en så central del av forskningsprocessen att det bör redovisas och diskuteras, vilket även Marcus skriver.

Inledningsvis var det tänkt att avhandlingen skulle handla om den nyreligiösa rörelsen ISKCON (International Society for Krishna Consciousness), Hare Krishna. Av olika skäl förde forskningsprocessen mig allt närmare new age. Ambitionen var till en början att analysera hela new age utifrån tre eller fyra praktiker. Det kom att bli *en enda*. Jag sökte länge efter en praktik som skulle ge mig en bra bild av new age. Valet föll på tarot. Här fanns föremål som användes vid särskilda tillfällen, och i ett speciellt syfte. Korten tolkas enskilt, i grupp och professionellt. Tolkningarna kunde dessutom ge kunskap om föreställningsvärldar i new age. Här fanns en tydlig praktik att dokumentera och analysera.

För att nå empirisk kunskap om new age och tarot har jag läst en mängd litteratur och

genomfört ett fältarbete. Jag har känt doften av rökelse, tagit på kristaller, smakat energidrinkar, skakat hand med schamaner, besökt new age-butikers källare och bakre rum, lyssnat till delfinmusik, gjort irisdiagnostik, sett personers aura tolkas och helas, lyssnat till aggressionsutsläpp, besökt new age-mässor, lyssnat till samtal mellan new age-företrädare och presumtiva kunder, sett pensionärer påverkas av energi från kristaller, fått tarotkort lagda för mig, fått min personlighet analyserad, mått bra av en stunds uppmärksamhet, varit frustrerad över att människor lagt ner pengar och tid på praktiker jag uppfattat som tveksamma, känt på tyger, studerat plancher, sett kläder säljas på new age-mässor och i butiker, mött astrologer, fått mina födelse-tal analyserade, och beställt horoskop. Det konkreta materialet i avhandlingen består av arkivmaterial, inspelade intervjuer med tarot-tolkare och andra new age-utövare, inspelade tarottolkningar, nedtecknade observationer, new age-litteratur, vetenskapliga arbeten om new age, samt massmediamaterial som dagspress och webbplatser.

Intervjuerna är inte livshistoriska⁹ i den meningen att de kronologiskt behandlar informantens liv från barndom till intervjutillfälle. Det beror på att exempelvis kön eller sociala förhållanden under uppväxt eller utbildning, inte varit viktiga för min förståelse. Informanterna har istället fått berätta om sina trosföreställningar och upplevelser av new age. Jag har upplevt intervjuerna mer

som samtal än som intervjuer, där jag i likhet med informanten delat med mig av egna erfarenheter. Flera informanter har vittnat om det svåra i att berätta, i att verbalisera sina upplevelser så de blir begripliga både för dem själva och för mig som forskare (jfr kapitlet Sökvägar).

Intervjusituationerna har gett mig mycket huvudbry. Jag har blivit välkomnad i informantens hem, monterat upp inspelningsutrustning, diskuterat liv, död, himmel och jord. Jag har gått därifrån och lämnat min informant full av frågor och funderingar. Ibland har jag märkt hur intervjun bidragit till att informanten omformulerat sina upplevelser och berättelser när jag ställt frågor de inte är vana vid. Inte sällan har intervjun väckt minnen eller bringat oreda i en färdigformulerad och bearbetad berättelse. Det har bidragit till att jag funderat kring vilken rätt jag har som forskare att söka information om människors privata upplevelser.

Om jag, som etnolog, med teoretisk kunskap om new age och annan religiös praktik, inte hade kunnat göra dessa intervjuer, vem hade då kunnat? Som forskare måste jag ta mig rätten att fråga och ifrågasätta, att göra personliga fältarbeten, för att ta reda på. Jag måste bemöta informanterna på ett värdigt sätt, följa dem i intervjuerna, inte göra narr av dem eller kritisera på ett allt för subjektivt sätt. Det gäller att ha respekt för andra människors upplevelser och förklaringsmodeller, både i intervjusituationen och i analysen.

Jag har själv deltagit i tarottolkningar vilket gett mig god insikt i vad som kan upplevas hos en new age-terapeut. Några gånger har tarotkort tolkats i samband med att tolkaren intervjuats. Andra gånger har jag bestämt tid hos tolkare och ibland har besöken varit spontana. Några gånger har jag märkt hur tolkare hämmats över att ingå i en forskningsstudie. Vid ungefär hälften av tolkningstillfällena har tolkaren informerats om mitt syfte.

Tarottolkarna har berättat saker jag aldrig fått höra innan. De har givit mig en uppmärksamhet jag upplevt som positiv trots att jag inte delar deras tro på tarotkortens ockulta innebörd. Tolkarna har berättat om relationer, arbete och tidigare liv. De har gett mig rådet att jag ska ”tro på mig själv” och ”lyssna till min inre röst”. Upplevelsen av tarot delar jag därför med många av mina informanter. I många fall får klienterna tolkningarna inspelade så att de kan lyssna i efterhand. Det har underlättat min tolkning och analys.

Genom att själv agera som klient har jag kunnat observera tarottolkningar utan att tolkarna känt sig iakttagna eller analyserade. Jag har lyssnat på vad tolkarna haft att säga och följt dem i deras tolkningar utan att ifrågasätta deras verksamhet. De har kunnat utföra sina ritualer, berätta om kortens innebörd och svara på ”klientens” frågor utan att de blivit störda i sin verksamhet. Jag har fått en bättre uppfattning om vad new age och

tarot är genom att utge mig för att vara klient och "sökare" i fältet än om jag varje gång skulle ha berättat om mitt syfte (jfr Jorgensen 1991:4f). Det finns naturligtvis forskningsetiska problem att studera personer som inte vet att de är studerade (Ehn 1996:117ff). Forskaren bör alltid berätta om sitt syfte och fråga de som studeras om lov. Eftersom jag upplevt att tolkare blivit låsta i sitt arbete om de känt till att de varit föremål för forskning menar jag att den väg jag valt varit nödvändig för att kunna få en rättvisande bild av new age och tarot. Jag har fått väga de etiska nackdelarna mot de metodologiska fördelarna.

På liknande sätt som jag besökt tarottolkare har deltagarobservationer utförts i new age-butiker i Göteborg, Köpenhamn, Lund, Malmö och Stockholm. Jag har också besökt new age-mässor i Jönköping och Malmö. Observationerna har varit viktiga för att förstå hur new age-miljön fungerar, hur budskap förmedlas och hur tjänster eller föremål utbyts.

De tidningsartiklar som använts har analyserats som exempel på en allmän diskussion om new age och är selektivt utvalda. I avhandlingen diskuteras artiklar från Svenska Dagbladets Idagsida, artiklar om new age och tarot i Dagens Nyheter, en diskussion om new age från Sydsvenska Dagbladets debattsida samt ledarartiklar från den kristna tidningen Dagen.¹⁰

En stor del av min empiriska kunskap om new age är hämtad från webbplatser

på internet. Mediet är bra eftersom det går snabbt och enkelt att nå både enskilda new age-intresserade som vill berätta om sitt engagemang, och de organisationer/nätverk som tillhandahåller och förmedlar new age. Det är personerna bakom webbplatserna som väljer vad som är viktigt att förmedla. Eftersom new age för den enskilde utövaren handlar om känslor och inte om kunskap är informationen ofta begränsad och filtrerad. Webbplatser ger därför en bra bild av vad som är viktigt att presentera, hur och vilken information som sprids, samt den roll new age spelar i utövarnas vardag.

När jag valde informanter till avhandlingen koncentrerade jag mig på de professionella användarna av tarot. Det var också den professionella användningen av tarot som intresserade mig. Ingen av dem jag intervjuat säger sig spå sina klients framtid. För många är det också ett viktigt ställningstagande (jfr kapitel 1). I teve, tidningar och på internet förekommer dock riklig annonsering från tarottolkare som erbjuder spådomar och som gärna tolkar över telefon. Denna grupp ingår inte i avhandlingen.¹¹

Disposition

Det första kapitlet har i likhet med hela avhandlingen kallats *Tarot*. Kortens historia, eller snarare skilda historieskrivningar. I utformningen av tarotlekarna finns det utrymme för personliga tolkningar vilket

bidragit till över 200 olika tarotlekar. De flesta är utformade på 1990-talet. Olika lekar tilltalar olika användare. I kapitlet gör jag även en kort historisk jämförelse mellan dagens tarottolkningar och hur kort tolkades i början av 1900-talet.

Tarotkortens historia redovisas ytterligare i det andra kapitlet som getts namnet *New age i färg och form*. Upphovsmakarna till de två mest populära lekarna presenteras. I ett enskilt kort synliggörs centrala new age-teman. Kapitlet visar hur new age-budskap materialiseras och estetiseras. Som avslutning ges en förklaring till att de tarotkort som utformats i början av 1900-talet blivit populära först ca 100 år senare.

Det tredje kapitlet kallas *Tarot som berättelse*. Med utgångspunkt i tolkningen av korten analyserar jag hur personer arbetar professionellt i new age. Kapitlet handlar om mötet mellan professionella utövare och klienter. Avslutningsvis diskuteras tarottolkarens besökare, vilket genererar en diskussion om vem som är new age-utövare. Det stora flertalet är kvinnor.

Det fjärde kapitlet heter *Sökvägar* och visar vad ett engagemang i new age innebär, hur utövarna söker i olika praktiker och hur de förhåller sig till sina upplevelser. Här fortsätter diskussionen om vem som är new age-utövare. Inledningsvis diskuteras vad som genererar utövarnas sökande efter nya upplevelser. Därefter visas hur två informanter berättar och resonerar kring sitt engagemang.

Kapitlet handlar om hur extraordinära upplevelser görs trovärdiga och begripliga. Analysen visar även att det finns återkommande teman i new age-utövarnas berättelser.

Det femte kapitlet inleds med en redogörelse för hur new age diskuterades i Sydsvenska Dagbladets debattspalt vintern 1997. Det är ett exempel på hur etablissemangen, i detta fall en rad kända samhällsdebattörer, diskuterar ett alternativt fält. Även new age-föreläsare deltog i diskussionen. I kapitlet behandlas ytterligare massmediematerial där new age beskrivs både som spännande, oseriöst och negativt. Material hämtat från internet gällande tre amerikanska tarotföreningar visar hur det finns krafter i new age som vill strama upp verksamheten. De tre föreningarna jämförs med en svensk. Kapitlet har namnet *Talet om new age*.

Tarot

Divination

Divination är både ett vetenskapligt begrepp och något som praktiseras i new age. Intuition eller gudomlig ingivelse, ritualer och föremål, bidrar till att divinatören tror sig se in i fördolda verkligheter. Divinatören förmedlar händelser och budskap från äldre tider eller dolda rum och löser därigenom problem eller analyserar personligheter (jfr Hallgren 1988). I new age utförs divination enskilt, eller att några kamrater samlas kring en divinationspraktik. Divination kan också köpas som tjänst. Tarot är en av flera praktiker i new age där man arbetar med divination.

I new age finns ett flertal divinationspraktiker. De kan delas upp i två grupper: systematiska divinationspraktiker och de som utgår från vad C G Jung kallade ”synkronitet”, oförklarliga sammanträffanden (Hammer 1997:58ff).¹² Två systematiska och en synkronistisk praktik ska nämnas innan tarot presenteras ytterligare.

Astrologin utgår från tanken att stjärnhimlen är indelad i 12 delar, så kallade zodia-

ker. De har fått namn efter de stjärntecken som finns inom dem. Zodiakerna betecknar olika karaktärsdrag som hjälper astrologen i tolkningen av horoskopet (Arlebrand 1995:60ff, jfr Granberg 1994). Astrologi är den mest utbredda formen av ockultism och således den mest kända divinationspraktiken.

Numerologi är mindre känt. Den påminner genom sin systematik om astrologi. Ord översätts till siffror som sedan jämförs med en tabell och tolkas. En numerologisk analys kan även utgå från födelsedata eller andra datum. Numerologi sägs ha antikt ursprung, från ca 500-talet f Kr (Hammer 1997:162f).

Runor är i likhet med tarot en praktik som för en utomstående verkar bygga på slump. Runorna är inristade på träbitar som förvaras i en tygpåse. Vid divination dras en runa från påsen och den tolkas (Rehbinder 1996c:26). De flesta divinatörer använder sig av flera praktiker, gärna en systematisk och en synkronistisk.

Mångfald, fakta och myter

Tarot är en kortlek som består av 78 kort. Leken är uppdelad i två delar: *Stora* och *Lilla arkanan*. Arkana betyder hemlighet. Varje kort är rikt illustrerat med bilder och symboler som tolkas enligt ett särskilt schema. Det berättas att tarotleken innehåller livsvisdomar från flera årtusenden som är gemensamma för alla kulturer och tider (Jönsson 1991:11).

Stora arkanan består av 22 kort och kallas ibland trumfkort. De sägs förmedla en historia om mänsklighetens andliga resa, ”från okunskap till upplysning” (Jönsson 1991:11). Lilla arkanan sägs symbolisera vårt samspel med omvärlden och är uppbyggd på samma sätt som våra vanliga spelkort, i fyra sviter: stavar, bågare, svärd och pentagram (eller mynt). Stavarna uppges representera skaparkraft, sexualitet och identitet, bågare visar känslor, kärlek och andlighet, svärden symboliserar tankar och händelser och pentagrammen slutligen anses berätta om ekonomi och arbete (t ex Trollsveden 1996b:41).

Tarotkortens ursprung är höljt i dunkel. Den äldsta bevarade tarotleken finns utställd på Bibliothèque National i Paris och är daterad till slutet av 1300-talet. Det äldsta dokumentet som visar att någon innehaft eller beställt en tarotkortlek är från 1392. Den franske kungen Karl VI, även kallad Karl den galne (Rosén 1971:186), beställde tre kortlekar av konstnären Jacquemin Gringonneur. Förmodligen skulle lekarna användas till kortspel, till tremannaspelet *tarocchi*, därav

namnet tarok eller tarot. Det finns historiska belägg för att den vanliga spelkortleken kom till Europa genom islamsk påverkan och att den under europeisk medeltid ut(in)vecklats till att bli tarotkort (Dummett¹³ 1980:65). Huruvida tarotleken ursprungligen utformades för spel eller för divination är omöjligt att säga. Spelintresserade hävdar självklart att den är till för spel, medan företrädare för den ockulta användningen säger motsatsen (Dummett 1980:xxiv, Glimne 1997, Ouspensky 1982:9).

Det finns bevarat ett flertal tarotlekar från 1400- och 1500-talen. Vanligtvis bär de namn på städer de använts i, eller namnet på den familj som beställt dem. Inte sällan var det rika familjer som beställde egna lekar, precis som Karl VI, där de klädda korten för-sågs med porträtt på familjemedlemmarna. En av de mest kända är Marseilleleken som utformades under 1400-talet och som används än idag (Olsen¹⁴ 1995:9).

Exakt när tarotleken började användas till divination är svårt att säga. Den äldst bevarade tolkningen som är från 1781 (Decker m fl 1996:57). Förmodligen har den ockulta användningen precis som leken medeltida anor (Nationalencyklopedin: tarot).

I new age legitimeras många praktiker genom att utövarna tillskriver den ett gammalt ursprung, gärna uråldrigt. Det gäller även tarot vilket leder till en helt annat historieskrivning än ovan. Trots att det finns historiska källor som visar att tarotleken är

européisk och senmedeltida hävdas i new age något helt annat.

Ofta tillskrivs tarotkortet ett antikt ursprung. Det är då *egyptisk mytologi* eller den *judiska kabbalan* som nämns (jfr Crowley 1969, jfr Aun Weor 1997). Andra nämner att det var den medeltida gnostiska sekten *Albigenserna*¹⁵ som skapade tarotkortet (Jönsson 1991:13). Ytterligare en tanke är att tarot skulle härstamma från buddhismen. Enligt legenden tog Buddha 56 steg, fyra framåt och fyra bakåt i vardera väderstreck, strax efter han föddes. Därav de 56 korten i Lilla arkanan (Sarito 1994:xiii).¹⁶

Den ”moderna” tarotleken, *Rider Waite Tarot*, utformades i början av 1900-talet och fanns att köpa första gången 1909. Idag finns drygt 200 tarotlekar av vilka några är kopior av medeltida varianter och de flesta av Rider Waite. Det finns också helt nyskapade.

Tarotlekar blandar tarotkortens symbolspråk med andra new age-praktiker vilket skapar olika troskonstellationer. Det finns t ex astrologiska tarotlekar och de som utgår från tron på kristaller, kort med bildspråk hämtad från keltisk, nordisk eller egyptisk mytologi, samt de som inspirerats av gudinnetro eller new age-feminism.¹⁷

Användning och val

När allting är kaos, så lägger jag. Igår till exempel när min lilla katt försvunnit och jag har varit jätteledsen för det. Då lade jag kort och fick ett svar faktiskt direkt. Jag bara drog ett kort av de här 72 stycken och så fick jag upp kortet ”gråt inte över spilld mjölk, det är ingen idé att tänka på det du förlorat, utan koncentrera dig på det du har istället”. Det är rätt så talande faktiskt. (Luf M 23384:8)

Jag lägger bara för mig själv, när jag känner att nu skulle det behövas. Jag vet inte hur det är, men man psykologiserar ju väldigt mycket och att det är så hemskt och så, men det är ofta när jag är ledsen och deprimerad som jag... Det löser ofta knutar tycker jag. (Luf M 23388:5)

Så säger två informanter om hur de använder tarot. Ingen av dem arbetar professionellt som tolkare. Tarotleken är för dem något privat eller något de endast delar med några få vänner. Det är den vanligaste användningen av tarot. Tarotlekarna går att köpa både i den vanliga bokhandeln och i specialbutiker och kostar omkring 200 kronor. Ofta kan leken köpas tillsammans med en handbok. Det finns som nämnts över 200 tarotlekar att välja bland och de är kopplade till olika his-

torieskrivningar, traditioner eller andra new age-praktiker. Men hur väljs en tarotlek?

Thomas Jönsson rekommenderar i sin tarotbok att valet ska ske irrationellt. Det är känslan och intuitionen som ska styra valet. Bilderna ska tala till betraktaren. Till nybörjaren rekommenderar han lekar som har figurativa illustrationer i Lilla arkanan. I boken redovisas två listor över tarotlekar: en över de lekar som är lätta att använda och som har vad han kallar ”figurbilder”, och en där lekarna har abstrakta bilder i både Lilla och Stora arkanan som han betraktar som svårare (Jönsson 1991:80).¹⁸

En informant, Betty, berättar hur hon tilltalades av bilderna när hon valde sin lek, en variant av Rider Waite.

B: Jag tror att jag gick in i någon sådan här butik, Sök och finn, eller vad den heter och så såg jag de här som de hade uppe i affären och så tyckte jag att de var så himla vackra. Jag fastnade för bilderna. Jag stod och bläddrade jättelänge och kände att de här måste jag ha för de var så vackra.

M: Vad är det som är vackert?

B: Det är bilderna, färgerna, allting. Det känns som om det är så universellt. Bilderna är så fina. /.../ Det är jättemycket symbolik och nu kan inte jag allt det här

heller om det är en liten blomma på ett visst sätt eller om det är en fot på ett visst sätt så betyder det någonting och det tycker jag är spännande.

M: Köpte du kortleken då direkt?

B: Jag valde ut en och så fick jag den, eller min sambo köpte den till min födelsedag. Det har jag hört att man skulle göra då, låta någon annan köpa den och så kan man låta någon annan välja ut den också, men det ville jag inte för då hade jag nog inte fått den som jag ville ha. Det var fem år sedan tror jag, fyra kanske.

(Luf M 23384:6)

Betty nämner att hon både tilltalas av kortens bilder och av färgerna. Symbolerna upplever hon som universella. Hon har en viss förkunskap och vet därför vad hon letar efter.

Ulrika, som i likhet med Betty är i 25-årsåldern, använder en lek kallad Thoth Tarot. Det var lekens bilder som avgjorde valet.

En del [hade] mer medeltida motiv, i träsnitt och andra. Den här är ganska färgmättad och det är tydliga program och massor av symboler. De här andra bilderna är mer kala och mer enstaka

Drottning
i brickor.
Thoth Tarot.

individer på. Nej, det var inte så intressant. Men jag gick på mer känsla och tog en som såg spännande ut.
(Luf M 23388:19)

Stefan, som arbetar som professionell tarot-tolkare, använder en lek kallad Robin Wood Tarot. Också han hittade sin lek i en new age-butik.

Det som man kan kalla för magiska föremål eller rituella föremål /.../ laddar [man] med en viss kraft också. Ytterst sett så är ju alla föremål materia, men allting har ju den kraft som jag ger dem. Så om den här leken försvann så skulle jag kunna ta en annan lek och arbeta med den, men jag skulle nog få hålla på ett tag med den innan jag skulle känna mig bekväm med den. Det är som att köpa en ny bil. Sedan att jag just gillar den här leken, Robin Wood som lek... Jag gick på Vattumannen och där har de en massa lekar som man kan titta på och bläddra och så där. Nu har de pärmar som man kan titta i och så kan man säga att den här leken vill jag titta på och så får man låna en lek. Så jag tittade och tittade och tittade och jag hade en lek innan, en Rider Waite, men jag kände att jag inte kunde jobba med den. Den var bra för mig att lära känna

korten och så, men jag har aldrig gjort någon läggning på allvar med den, men så kände jag att jag ville hitta en lek som var min lek. Och jag bläddrade och hittade ingenting, men så när jag nästan hade rotat igenom hela sortimentet så hittade jag den här och tyckte att den påminner lite grann om mitt sätt att teckna, jag är ju illustratör också och kände att det inte var allt för långt bort från hur jag förhåller mig till korten och om jag gjorde en egen lek så kommer den inte att vara helt olik den här. Jag kände mig bekväm med den och hemma, men det var lite som jag tyckte var konstigt. Men det var just det där som jag tyckte var konstigt. Det var perfekt och det var precis det som korten berättade. Sedan innehöll den precis den symbolik som finns i Rider Waite, men det är vackrare tycker jag. Jag har märkt det när jag lägger för folk så säger de att "oh, vilka vackra kort", de reagerar ofta för att de är vackra och jag håller med, de är väldigt vackra. Jag är väldigt förtjust i den [här leken].
(Luf M 23381:20)

Betty tycker att hennes kortlek är vacker. Ulrika köpte den hon upplevde som mest spännande. Stefan valde den kortlek som han kände sig mest hemma med och som han tyckte var vackrast.

Även om förklaringarna skiljer har de i första hand påverkats av lekarnas bilder och bildspråk i sina val. De har dessutom varit medvetna om att det finns ockulta idéer bakom framställningen av lekarna, samt har en aning om vilken historieskrivning de vill bekänna sig till. Därför är tarotkortens bilder inte endast tilltalande för att de är estetiskt vackra utan för att de är vackra i ett särskilt ockult och historiskt sammanhang.

Tarot på mässor och festivaler

”Ta del av Glädje, Frid och Harmoni”. ”En spännande helg som du kommer att minnas länge”. Det var budskapet till besökarna på new age-mässan Place of Miracles 1997. På mässan såldes kristaller och smycken, musik och dofter. Mässutställarna berättade om kosmos, UFO, delfiner, hälsa, fred, healing, aura, själsvänner, änglar eller om stjärnor. Här erbjöds tolkningar av astrologiska diagram, tarot, numerologi och aurafoton. Allt förenades i ett myller av människor, massagemetoder, matserveringar, musikframträdanden, föredrag och försäljning av böcker. Pengar byts mot tjänster eller varor och kontakter knyts. New age-mässan är ett eldorado för den initierade, ett spännande kaos för den ovane.

New age-mässan är ett tillfälle både för nyfikna och för de initierade att pröva tarot eller andra new age-praktiker. För de professionella utövarna är det en plats där de kan

möta nya eller gamla klienter. På mässorna tar tarotolkarna emot sina klienter i små bås på ett par kvadratmeter. Det är på dessa mässor de tjänar en stor del av sin inkomst, och för många är det nödvändigt att delta för att få nya klienter.

Martin berättar hur han upplevde det att arbeta på mässan Place of Miracles i Malmö.

Jag ska vara riktigt ärlig och säga att det var inga problem alls. Jag tycker att man inte ska ägna sig åt något sådant om man inte har förmågan att vara koncentrerad. Sedan kanske det är så att eftersom jag är intresserad av meditation så är det mycket möjligt att det hjälper mig att fokusera mig på detta. Sedan var det ingenting som var distraherande för mig runt omkring heller och jag såg medvetet till att jag var på behörigt avstånd från scenen. Det är inte så kul att se dem komma dansa samba förbi.
(Luf M 23383:12)

Det finns även andra liknande sammanhang där utrymme ges för tarotolkare. Stefan berättade om när han fick möjlighet att tolka tarotkort i ett tält på en medeltidsfestival. Det var både medeltidsfantaster och andra nyfikna som besökte honom. Han tyckte att det var en utmaning att vara koncentrerad trots att det var liv och rörelse runt omkring.

Ja, jag har varit på en del festivaler och sådant och det har nog med att göra att de här betingade reflexerna, man lär sig till slut att frikoppla. Det är också prövningen för en Yogi, det är inte att sitta i en grotta i bergen utan det är att sitta mitt på en gata i en indisk stad och vara en Yogi. En gata i Stockholm är ju ingenting mot vilken indisk stad som helst. Kaoset är totalt. Det kommer kor och rikshaws och bilar och alla går omkring på gatan. Kan man bibehålla ett lugn där så kan man vara lugn överallt. En del kan det och en del inte. De flesta blir väldigt störda och en del kan göra helt fantastiska saker i den här miljön. Det är klart att det är mer tröttande när det är mycket liv runt omkring.

(Luf M 23381:35)

Mässor och festivaler är miljöer där new age-producenter kan nå ut med sin kunskap och möta nya klienter. Mässorna skiljer sig dock markant från de miljöer som tarotkorten normalt tolkas i. Tolkarna tar vanligtvis emot klienterna i sina hem eller i avskilda rum i specialbutiker (jfr prologen). Några tolkare föredrar dock att åka hem till sina klienter (Luf M 23383:13).

Zigenarnas tid

Av upppteckningsmaterial i Nordiska museets arkiv framgår att det i början av 1900-talet var kvinnor från marginella grupper som erbjöd korttolkningar, främst zigenare och fattiga. Upppteckningarna berättar hur det oftast var ungdomar, av bägge könen, som sökte upp de hand- och kortläsande kvinnorna.

Särskilt ungdomen låter spå sig, somliga trodde på det, somliga inte.

(EU 32026)

Det bodde en käring vid Skiljevägen. Hon var inte bet att spå i kort. Hon hade lärt sig av en spåkäring i Karlstad. Jag blev spådd av henne en gång och det slog så riktigt in så. Hon kunde spå både med kort och i kafferot [kaffesump]. /.../ Många passade på att bli spådda på marknaderna. Zigenare var där och spådde.

(från Bergstrand och Nilsson 1952:72f)

Zigenarkvinnor försökte alltid att få spå ortsungdomen. Dessa läto spå sig av sensationslystnad. Allmogen, framförallt de äldre, ogillade all form av spådom.

(EU 32044)

Zigenarmammorna spådde i kort, men då kostade det fem kronor att få veta sin framtid.

(EU 319261)

Dom levde huvudsakligen av tiggeri å plåt- o förtenningsarbete. Dom sjöng och svor under arbetets fortgång. Dom bedrev även hästaffärer. /.../ Dom har varit skrothandlare å sen spådde kvin- norna i kort å sa din framtid. Ju mera pengar dom fick ju mera sade dom sen och så tiggde dom och levde på snut på lådan såsom vi säga, dom begärde köpa hö och allt annat och sen så stack de från att betala. Man har fått uppgift att dom är fattiga men på deras smycken å annat så syns det inte så, som har granna örhängen och stiliga armband samt fina klädedräkter, dom är mycket snåla och försiktiga.

(EU 32027)

Det var alltid vanligt att zigenarekvinnorna uppträdde som spåkvinnor, de spådde för det mesta med att se på handens linjer, men ibland också med kort. I vanliga fall trodde man ej på deras spådomar. Jag har själv låtit spå mig hos dem, i det ena fallet beundrade jag deras kunnighet i spådom. Det var något av åren 1922-1924 som zigenarna

besökte Rottne, vi var två pojkar i 20-års åldern som cyklade förbi deras tältplats sent en kväll vid 22-tiden. De skrek på oss: Vill ni komma och spå Er? Vilket vi gingo med på, och det gjorde de med en sådan träffsäkerhet som förvånade både mig och min kamrat. Hon sade att jag arbetade i lantbruk, hur många kor och hästar vi hade, hur många syskon vi vore, att min mor ej var frisk, jag tror hon har värk, sade hon, hurudan byggnad jag bodde, och allt slog in. Likadant sade min kamrat. Zigenarkvin- nan kunde omöjligt frågat ut någon annan våra omständigheter eftersom vi helt apropå kom dit. Jag har senare en gång låtit spå mig men då var det bara tomt prat och vissa gissningar. De brukade taga betalt med en krona, men den sista gången hon ville gärna hava natura, hon försökte med slakthöns som är deras förtjusning. De brukar också gärna tigga såsom höns, fläsk, kött, bröd, kläder o.s.v.

(EU 32859)

Exemplen ovan är ett axplock av alla de upp- gifter som lämnats Nordiska museet om zige- narkvinnor, eller andra fattiga kvinnor, som spått i kort eller hand. Det finns flera intres- santa teman i uppteckningarna.

Marknader var en viktig plats för tol- karna. Där skapades kontakt med nya

kunder. Men de tog även emot besök i sina hem eller läger. På samma sätt möter dagens korttolkare sina klienter: på marknader eller hemma.

Som tidigare visats finns det olika hypoteser om tarotkortens ursprung. En som inte nämnades är att zigenarna ska ha fört korten till Europa under medeltiden (Jönsson 1991:13). Förmodligen hör det antagandet samman med att just zigenare tolkat kort. Uppteckningsmaterialet nämner inte vilka kortlekar som användes. Eftersom den vanliga kortleken var väl känd under början av 1900-talet borde meddelarna upplyst om att en annan lek använts. En uppteckning nämner dock att ”då man bäddade brudsäng, tog man först en dam ur leken, i den damens färg varåt man bäddade sängen och härvid kom en *vanlig kortlek* till användning” (EU 305, min kursivering). Uppteckningen beskriver ingående hur en brudsäng läggs med korten. Det var viktigt att alla kort lades med avigsidan upp. När brudsängen var klar vändes ”bädd-tärnan”. Om det vända kortet var en kung eller knekt skulle den spådda bli gift. Med tanke på att många av dagens korttolkare använder flera olika kortlekar skulle det kunna vara två kortlekar som användes till brudsängen: en dam ur en tarotlek och resten av korten från den vanliga kortleken. Förmodligen är det dock den vanliga spelkortleken som användes hela tiden.¹⁹

I uppteckningarna finns en misstänksamhet mot zigenarna, som även märks idag i

talet om new age. Det talas om hur zigenarna lurade sina kunder, inte betalade för sig, och att de var rikare än de ville ge sken av.

Den viktigaste skillnaden är att korttolkare generellt *spådde* framtiden i början av 1900-talet. Idag är det främst det förflutna och nuet som intresserar.

Från spådom till samtidsanalys

De som arbetar med divinationspraktiker i new age sägs ofta *spå*. Tarottolkare som jag träffat vänder sig mot denna beteckning. De är nog med att säga att de istället vägleder och ger råd. De tror sig dock ha förmågan att se in i framtiden, men brukar istället för framtiden tala om samtiden och om det som varit. Så här skriver tarottolkaren Berit Sarvisé i tidskriften Arcana:

Observera att jag använder termen att 'tolka' och inte att 'spå', då jag anser att ordet 'spå' står för en bestämd förutsägelse om framtiden. Jag anser att man aldrig kan 'spå', d v s med bestämdhet uttala sig om framtiden, eftersom människan väljer sin framtid varje sekund. /.../ Min uppgift som tarottolkare är att visa på de möjligheter människan har /.../, inte låsa fast henne genom att bestämt påstå att 'så blir det'. Jag har alltför många gånger fått försöka reparera skador som oseriösa siare

har gjort, och som gör människor helt
handlingsförlamade.

(Sarvisé 1996:22)

Förändringen i korttolkningens innehåll, från spådom till samtidsanalys, från vanlig kortlek till tarot, kan ha flera förklaringar. Zigenarkvinnorna och dagens tarottolkare agerade och agerar i olika kontexter. För drygt 100 år sedan stod modernitet och industrialism

Stjärnan, Toth Tarot.

för dörren. Många var fattiga och hade inte mat för dagen. Därför kunde framtiden ses som osäker. Idéhistorikern Karin Johannisson skriver att sekelskiftet 1900 var präglad av "uppbrott" och "modernisering", vetenskapen kännetecknades av "utvecklingstänkande och degenerationstänkande" (Johannisson 1994:8). Även tiden kring sekelskiftet 2000 sades präglas av uppbrott och förändring. Nyhetsrapporteringen har pendlat mellan IT-analytikernas förhoppningar och domedagsbesked om obotliga sjukdomar som aids eller ebola och teknologiska chocker i form av kärnkraftsolyckor eller giftskandaler (Dunant och Porter 1996:ix, jfr Kemp 1990:18ff).

Det finns stora likheter mellan de två sekelskiftena, och skillnader. Förra sekelskiftet var ett skifte mellan jordbrukssamhälle och industrisamhälle. Man gick från något känt till något okänt vilket bland annat kunde föra med sig flyttning och omskolning. Fattigdom skulle förhoppningsvis ersättas av drägligare förhållanden. Även tiden kring 2000 sägs vara ett skifte mellan industri- och IT-samhälle.

Det finns en likhet mellan 1990-talets teknikoptimism, om det nu kan betraktas som ett enhetligt fält, och new age. Bägge utgår ifrån dystopier. Teknikförespråkare säger att vi varit kvar i stenåldern om den tekniska utvecklingen bromsats. Det målas upp utopiska modeller för hur teknik kommer att hjälpa oss i vardag och yrkesliv i framtiden. I new age är en sådan framtid dystopisk

eftersom det menas att den bortser från den enskilde individens behov. Istället förespråkas utopin "new age", den nya tiden som bygger på subjektivitet, andligt medvetande, fred och frihet (jfr Gudmundsson 1999b). För utövarna är dock new age varken utopi eller dystopi. Engagemanget är realitet och har stor betydelse för många människor.

Förändringen i korttolkningen kan även bero på skillnad i synen på frälsning. I exempelvis svenskkyrklig kristendom förväntas frälsning, eller dom, i ett liv efter döden. I vårt samhälle, och i new age, är det frälsning *här* och *nu* som eftersträvas (jfr kapitlet Sökvägar).²⁰ Det är här och nu lycka ska sökas, både materiellt och själsligt. Frälsningen är därmed diskursivt och kontextuellt formulerad. Mer om detta senare i avhandlingen.

Förskjutningen i korttolkningens innehåll skulle kunna tyda på att oron för framtiden ersatts av en oro för nuet. Kanske leder denna oro till en ökad självreflexivitet och till den individualism som återfinns i new age. Både idag och förr finns och fanns utrymme för alternativa praktiker som inriktat sig på den enskilde individen. Praktikerna liknar varandra, men innehållet skiljer något.

I det gamla bondesamhället utfördes korttolkningar inte med tarotkort, utan med vanliga spelkort. Tarotkorten användes av en exklusiv skara av intellektuella. Praktiken, att tolka kort på marknader och av dem som betraktades som marginella i samhället, har således förändrats. Spelkortet har bytts ut

mot tarot och spådomar har ersatts av samtal om samtiden.²¹

Ett undantag

Kortens historia är intressant eftersom det finns olika versioner, olika historieskrivningar. De olika historieskrivningarna har dock viss betydelse för utövarna vid valet av kortlek även om det är bilderna i första hand som påverkar. Tarotkorten tolkas både hemma hos tarottolkarna, i butiker och på mässor.

Förr spådde tolkarna klienternas framtid. Idag ser tolkarna på nutiden och söker orsaker, i tidigare händelser, i barndom eller i tidigare liv. Uppteckningsmaterialet berättar hur zigenarna spådde i kort i början av 1900-talet, men det nämns inte vilken lek de använde. Förmodligen var det den vanliga spelkortleken. Numera är det nästan uteslutande tarotkort som används vid korttolkning. Men hur ser tarotleken ut? Kan tarot säga något om new age? Det ska nästa kapitel ge svar på.

Detta kapitel ska avslutas med ett exempel som visar att det fanns tolkare i början av 1900-talet som gjorde personlighetsanalyser. Uppteckningen är gjord i Harplinge socken, nära Halmstad. Meddelaren berättar hur han deltagit i en tolkningssituation som i första hand berörde nutid och det som varit. "Sier-skan" berättade även något om meddelarens framtid. Året är 1915.

I allmänhet tycktes man ha haft den föreställningen att zigenarna samlat bra pengar genom att spå. Numera är nog allmänheten helt skeptisk angående deras förmåga att kunna förutsäga framtiden. Men jag har hört några som sagt att de blivit spådda av zigenare och dessa har spått rätt. En bildad person omtalade en gång för mig om en viss spådom av zigenare som på ett underligt sätt slagit in. Helt visst äro zigenarna på något underligt sätt goda människokännare, det har jag själv bevittnat till en del. År 1915 var det ett zigenarläger i en björkdunge alldeles nära mitt hem i Harplinge. Då gick jag rätt mycket och tittade på där, och det var nästan jämt en hel del nyfikna. Många läto spå sig, synnerligen en del yngre folk. Jag såg och hörde ofta på att de som spådde inte misstogo sig på sådana saker som en person t ex var gift eller ogift fast många försökte att föra dem bakom ljuset. Vid det tillfället lät jag också en ungmö av zigenarna spå mig, jag tror det är enda gång jag muntligen låtit spå mig. Jag behöver väl icke säga att jag inte är vidskeplig, och att jag är mer än skeptisk angående sådant. Men jag måste säga att jag den gången blev nästan både bestört och förvånad. Det var väl ungefär ett femtiotal olika saker

som sierskan hade att orda om. Först angående det närvarande och förflutna. Det var då jag förstummades, här kom det fram som en ström en hel del saker som med bestämdhet sierskan omöjligt kunde känna till. Det hade omöjligt passat på vem som helst, och det är mig en stor gåta hur hon kunde säga det. Men bara en 3 a 4 saker om framtiden. Ett alldeles oväntat fall hon förutsade inträffade verkligen några veckor senare. Det andra har också inträffat. På den sista punkten torde hon också få rätt. Ni blir aldrig rik, men lycklig, sade hon. Rik har jag aldrig blivit, blir det inte heller, men relativt lycklig har jag varit. Alltnog, vore man det minsta vidskeplig kunde man lätt bli rov för övertro. (EU 31747)

New age i färg och form

Lilla Mysteriet i Tarot

8-14 augusti på Mysterieskolan

Dag 1	röd, trygghet
Dag 2	orange, livslust
Dag 3	gul, vilja
Dag 4	grön, medmänsklighet
Dag 5	turkos, sanning
Dag 6	indigo, klarsyn
Dag 7	lila, närvaro

Arbete i grupp kl 15-20 och därefter vegetarisk middag. Förmiddagstid för rekreation, vila och egna uppgifter.

Frukost och lunch i egen takt. Arbetet består av meditationer, identifikationsövningar, dialog, rörelse till musik och skapande i färg, form och skrift, yoga, utlevelse.

Max 15 deltagare i 2-3 bäddrum. Alla hjälps åt med de praktiska sysslorna.

Lilla Mysteriet kostar 1500 kr med mat och logi. Lärarna har mångårig psykote-

rapeutisk erfarenhet.

PS. Ta med dig lakan, kläder i respektive färger samt skriv- och ritmaterial!

Färg och form är viktiga när tarotkort ska tolkas. Det visar kursen "Lilla mysteriet i tarot" som ordnades av Mysterieskolan i Helsingborg 1998. Färganalys, meditation, introspektion, dans, musik, målning och yoga står på programmet. Det bjuds på vegetarisk mat, vilket är regel i dessa sammanhang. De enskilda new age-praktikerna är sällan fristående utan blandas gärna med andra. Det visar sig även i kortens bild- och symbolspråk.

Detta kapitel handlar i likhet med föregående om tarotkorten. Två tarotlekar ska presenteras. *Rider Waite Tarot* är den mest populära leken. *Thoth Tarot* har hämtat en del av sitt symbolspråk från Rider Waite och är den kanske mest kända tarotleken utanför new age, och är också mycket populär. Upp-

hovsmännen till dessa två lekar var aktiva i samma ockulta orden och båda samarbetade med kvinnliga konstnärer. Jag ska även se närmare på ett kort i de båda lekarna, *Döden*, och jämföra bildspråk, tolkningar och tolkningsanvisningar, för att se hur new age-budskapet synliggörs i bilder, symboler och föremål.

Tarotkorten omarbetades i alternativreligiösa kretsar under senare delen av 1800-talet. Av någon anledning har new age och tarot kommit att få fotfäste i en annan tid, under slutet av 1900-talet. Det är en tid som i likhet med sekelskiftet 1900 präglas av kapital- och teknikoptimism, och av ifrågasättande av invanda värden. New age kan betraktas som en *kulturell reserv*, ett begrepp som analyseras i kapitlets slutresonemang.

Rider Waite Tarot

Den ockulta sammanslutningen *The Hermetic Order of Golden Dawn*²², Den gyllene gryningens hermetiska orden, bildades i England 1888. Syftet med orden var, till skillnad från teosofin som varit österländskt inspirerad, att lyfta fram ”västerlandets hermetiska traditioner” (Arlebrand 1995:202).²³ I Golden Dawn utfördes även ritualer vilket var helt främmande i teosofin. Ordens grundare var inspirerade av egyptisk mytologi och hade erfarenhet från både frimureriet och den mindre kända Rosencreutzorden.²⁴ Några hade dessutom varit lärjungar till Helena

Blavatsky och hennes teosofi. Bland många kända medlemmar fanns poeten William Butler Yeats (och hans bror) och Aleister Crowley (Kaplan 1978:23). Golden Dawn var en förening för en finkulturell elit som hade goda ekonomiska, sociala och kulturella förutsättningar.

I Golden Dawn träffades *Pamela Colman Smith* (1878-1951) och *Arthur Edward Waite* (1857-1942). Colman Smith hade lång erfarenhet av ockultism innan hon blev medlem i Golden Dawn. Flera i familjen hade intresserat sig för den svenske mystikern Emanuel Swedenborg och under sin uppväxt lärde hon känna skådespelare och konstnärer. Många hade ockulta intressen. När hon var 15 år började hon på konstskola och som vuxen kom hon att försörja sig som sagoillustratör och genom försäljning av teckningar och litografier. 1903 blev hon medlem i Golden Dawn (Rehbinder 1997:7f).

Arthur Edward Waite står som författare till ett flertal böcker om så vitt skilda ämnen som hypnotism, judisk kabbala, magi, rosencreutzordens historia osv. Han sägs ha tappat tron på kristendomen när systemen dog och därefter kritiskt prövat allt inom den ockulta sfären. 1891 blev han medlem i Golden Dawn och 1901 blev han även frimurare. Ca tio år senare bildade han en egen orden kallad *The Fellowship of the Rosy Cross*.²⁵ I tarotlitteraturen finns ingen ytterligare information om Waite.

Colman Smiths och Waites tarotlek

publicerades (i december) 1909 av förlaget William Rider and Son. Leken fick namnet *The Rider Waite Deck* efter förlaget och upphovsmannen.²⁶ I många texter hävdas att Waite var huvudansvarig för kortlekens utformning. Webbplatsen Mythographica²⁷ nämner till exempel att "the illustrations were drawn, under Waite's guidance". Med tanke på Waites bokproduktion är det ett rimligt antagande. Colman Smiths tidigare produktion, som bland annat består av illustrationer av jamaicanska sagor, visar dock stora likheter med Rider Waite, både i stil och motivval²⁸, vilket skulle kunna tyda på motsatsen.

Illustratören och tarottolkaren Carl-Johan Rehbinder för fram tanken att Waite haft störst inflytande på Stora arkanans bilder, medan Colman Smiths tidigare produktion gett spår i den Lilla arkanan. Rehbinder skriver att Stora arkanans kort är mer symmetriska och kan liknas vid de kristna ikonernas utformning, bland annat i figurerernas stela poser. Lilla arkanans bilder, skriver han, är mer levande vilket skulle bero på att Colman Smith givits större frihet (Rehbinder 1997:9). Waite skriver inte om tillkomsten av leken i sin bok, *The Pictorial Key to the Tarot*. I förtexterna till boken står det att bilderna är "designs by Pamela Colman Smith" (Waite 1911).

Enligt Waite är Rider Waite unik. Till skillnad från tidigare tarotlekar har även Lilla arkanan figurativa bilder. Förlagorna har, med ett undantag, endast visat svittillhörig-

het och nummer på Lilla arkanans kort.²⁹ Enligt Waite var förlagorna felaktiga, ett fel som han skulle rätta till³⁰.

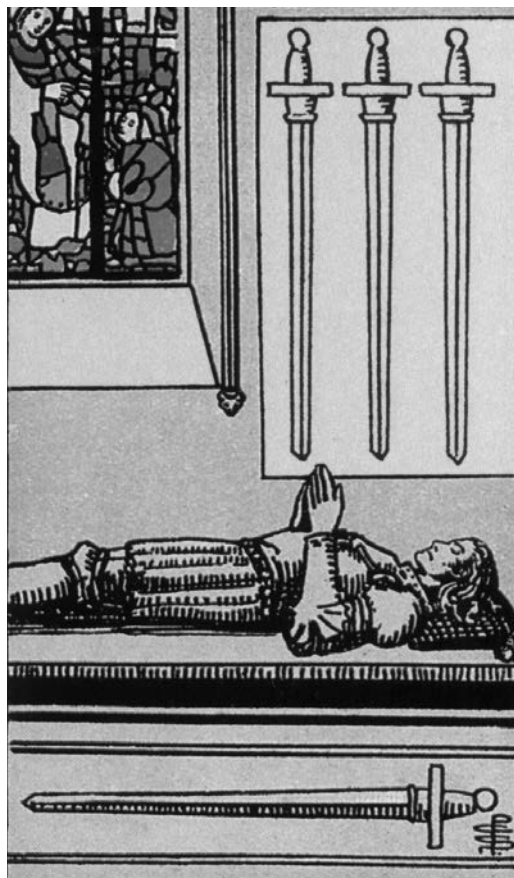
Waites påstående är intressant. Att säga att den lek han varit med om att framställa rättar till vad andra gjort fel är ett sätt att både legitimera sitt arbete och att lyfta fram att tarot är äldre än de 1400-talslekar som finns bevarade. Påståendet att ett föremål eller praktik har uråldriga anor, vare sig det är sant eller ej, var vanligt i förra sekelskiftets ockulta sällskap och också i dagens new age-sammanhang.

Pamela Colman Smiths bilder

Trots att Rider Waite långt ifrån var den första tarotleken som användes till divination, och inte är mer "äkta" än någon annan, har leken kommit att bilda skola för andra tarotleksillustratörer.

Som jag nämnt återkommer åtskilliga av Colman Smiths tidigare produktion i Rider Waite. Fyra svärd avbildar en död eller sovande man. Han ligger klädd i riddarrustning med handflatorna mot varandra. Ett svärd ligger vid sidan om honom och ytterligare tre hänger på väggen. Svärden är placerade bredvid ett fönster med en glasmålning.

Fyra svärd är snarlik en bild Colman Smith målat några år tidigare kallad *The Lady of the Scarlet Shoes*. På denna avbildas en kvinna, förmodligen en kunglighet med krona i liknande ställning, men spegelvänd.

Fyra svärd. Rider Waite Tarot.

Även ett fönster med glasmålning finns med (Rehbinder 1997:11). Ett annat exempel är en bild från 1902, kallad *The Mountain Lovers*, med en kvinna och en man sittande på varsin bergstopp, klädda i medeltida dräkter. Ett vattendrag slingrar sig mellan topparna och i bakgrunden finns en stad och ett landskap. På himlen syns stora vita moln (Rehbinder 1997:11). Motivet återkommer

bland annat på tre kort i Stora arkanan, nr 13 Döden, nr 14 Måttfullhet och nr 18 Månen.

I Rider Waite skildras en medeltida värld där högreståndspersoner möter mytologiska figurer. Kungar och drottningar avbildas sittande på troner, riddare på hästar i strid och pager ser drömmande ut över natursköna landskap. Personerna bär på svärd, stavar, mynt (pentagram) eller bägare. I korten avbildas död, krig, kärlek, pengar och sjukdom. En västerländsk och medeltida värld förenas i tarotlekarnas tolkningsanvisningar med det österländskt inspirerade new age.

Tiden kring förra sekelskiftet präglades bland annat av framtidsoptimism och industrisamhällets framväxt, av uppbrott och förändring, av samhälls- och modernitetskritik. I denna tid existerade ett flertal ockulta föreningar som med inspiration från t ex arkitektur och konst hänvisade till känslor, kärlek och passion istället för förnuft och rationalitet. Det är lätt att se likheter med vår tid där new age (och medeltidsromantik) kan existera trots att samhället i stort är hyperteknifierat, teknikoptimistiskt och huvudsakligen styrs av ekonomiska faktorer (jfr Wikander 1994:13, jfr Gustafsson 1995). Etablerade värden eller strömningar står sällan okritiserade eller okommenterade.

Thoth Tarot och Aleister Crowley

Aleister Crowley (1875-1947) är vid sidan om teosofigrundaren Helena Blavatsky en av de mest mytomspunna personerna i new age-sammanhangen. Han var elev till Blavatsky och var i likhet med Colman Smith och Waite medlem i The Hermetic Order of Golden Dawn. På 1890-talet bildade Crowley en orden kallad A.A. (Argentum Astrum), men blev senare medlem i den tyska grenen

Tio mynt. Toth Tarot.

av O.T.O (Ordo Templi Orientis). Det var i dessa ordnar han fick möjlighet att utveckla sin "religion" som han kallade Thelema.

Tarotleken Thoth Tarot har Crowley utformat i samarbete med konstnärinnan Frieda Harris. Crowley borde ha kommit i kontakt med egyptiska myter i de ockulta sällskapen. Harris var utbildad egyptolog.

På omslagskartongen till Thoth Tarot påstås Harris ha varit helt okunnig om de ockulta tankegångarna och att hon endast estetiserat Crowleys idéer. Påståendet är underligt eftersom Harris borde haft stor kunskap om egyptisk mytologi genom sitt yrke.

Lekens bilder påminner mycket om medeltiden. Personerna bär tidstypiska kläddräkter och några bilder är omarbetade kopior av Rider Waite eller den medeltida Marseilleleken. Andra motiv, figurer och symboler är hämtade från egyptisk tradition. Personerna, figurerna och symbolerna är avbildade i futuristiska landskap eller miljöer. Thoth Tarot visar till skillnad från Rider Waite inte några personer på Lilla arkanans kort.

Thoth Tarot sägs vara svår att använda för nybörjaren eftersom symbolspråket är komplicerat och sparsmakat. På varje kort i Lilla arkanan finns dock ord som ska underlätta tolkningen av korten. På Tio mynt står skrivet *rikedom* och Nio bägare ska tolkas som symbol för *lycka* för att ta två exempel. Stora arkanans kort har endast benämningen på korten och dess figurer får tolkaren själv

uttyda.

Många nybörjare lockas av Thoth Tarot eftersom den är stark i sina bilder och har färdiga tolkningsord på Lilla arkanans kort. Andra tycker att den har ett så komplicerat symbolspråk att nybörjaren bör använda en annan lek (jfr ovan).

Crowleys är ju lite spännande /.../ Den är inget som jag rekommenderar för nybörjare för den är väldigt svår. /.../ Det som är intressant med den är att den är gjord på 30-, 40-talet och kom inte i tryck som lek förrän -67. /.../ En del älskar den här leken, men de flesta tycker att de är väldigt svåra. Många köper den här och så köper de Zieglers bok också som finns och som riktar in sig på den här leken. Och så blir det så att man drar ett kort och så tittar man i boken och så drar man ett kort och så tittar man i boken och så kommer man inte så mycket längre och sedan har jag personligen lite svårt för de här "makt", "ängslan", "framgång" som står på korten.

(Luf M 23381:19)

Mytomspunnen

Crowley var mycket intresserad av magi, kanske också av svart magi. Han sägs ha haft kontakt med satanister. Det ryktas även att han skulle ha varit både pedofil och utövat

tidelag. I likhet med andra (ö)kända personer finns en stor mytbildning kring Crowleys person och verksamhet. På O.T.O's svenska webbplats³¹ beskrivs Crowley närmast som en profet, eller en hjälte. Här går det att läsa om hans ockulta karriär, hans sexexperiment, hans många älskarinnor, hur han blev förföljd i brittisk massmedia och kallad "världens ondaste man", hur han blev ombedd att lämna Italien av självaste Mussolini efter att ha tillbringat några år i den sicilianska byn

Djävulen. Toth Tarot.

Cefalù, och hur han dog utblottad i sällskap av några få lärjungar (Arlebrand 1995:205f, Jorgensen 1991:45, Mann 1996:17).

Religionsvetaren Susan Greenwood skriver i en artikel att "Aleister Crowley had become addicted to heroin and whose magic had become so distorted and twisted that he 'had a history of doing funny things to goats'" (Greenwood 1996:286).

Thoth Tarot har knappast minskat mytbildningen kring Crowleys förkärlek för magi och satanism. På *Djävulen*, det femtonde kortet i Stora arkanan, finns en getabock med tre ögon och långa snurrade horn. Flera andra kort i leken har getabockar och många människor har avbildats med horn i pannan eller bär hjälm med bockhorn. Det är motiv som även återkommer i satanistkretsar.³²

Crowleys inflytande på 1900-talets ockultism kan inte underskattas. Många av hans ockulta idéer har påverkat Wiccarörelsen och flera new age praktiker (Dyrendal 1993:2.4). Det märkliga är att han knappt nämns i någon new age-studie.

Fortsättningsvis ska jag se närmare på ett kort, Döden, i Rider Waite och i Thoth Tarot, för att jämföra utformning och budskap.

Döden i Rider Waite

The veil or mask of life is perpetuated in change, transformation and passage from lower to higher, and this is more

fitly represented in the *rectified* Tarot by one of the apocalyptic visions than by the crude notion of the reaping skeleton. Behind it lies the whole world of ascent in the spirit. The Mysterious horseman moves slowly, bearing a black banner emblazoned with the Mystic Rose, which signifies life. Between two pillars on the verge of the horizon there shines the sun of immortality. The horseman carries no visible weapon, but king and child and maiden fall before him, while a prelate with clasped hands awaits his end.

There should be no need to point out that the suggestion of death which I have made in connection with the previous card is, of course, to be understood mystically, but this is not the case in the present instance. The natural transit of man to the next stage of his being either is or may be one form of his progress, but the exotic and almost unknown entrance, while still in this life, into the state of mystical death is a change in the form of consciousness and the passage into a state to which ordinary death is neither the path nor gate. The existing occult explanations of the 13th card are, on the whole, better than usual, rebirth, creation, destination, renewal, and the rest.

(Waite 1911:120, min kursivering)

Döden är det trettonde kortet i Stora arkanan och kanske det mest kända. Det används ofta som illustration när new age eller tarot diskuteras i massmedia. Kortet förekommer inte sällan i populärkulturella sammanhang som film³³ och skönlitteratur³⁴. Döden är dramatisk både i bild och budskap.

Pamela Colman Smith använder flera *motivnivåer* i sin version av Döden. Med olika motivnivåer menar jag att kortet har

Döden. Rider Waite Tarot.

flera motiv som perspektivmässigt inte stämmer överens med de andra. Den första nivån är centralmotivet, ett skelett som rider på en ståtlig vit springare. Skelettet är iklädd svart rustning och håller en svart fana i vänster hand. På fanan finns en vit ros³⁵. Hästen står i ett landskap där en strid nyligen verkar ha avslutats. Landskapet är den andra motivnivån. Där ligger en man, en kung iklädd mantel med hermelinkrage. Bredvid honom finns en krona. Han sörjs av en kvinna och ett barn som bägge har knäböjt. En biskop med mitra på huvudet välsignar den döda kroppen. Hans kräkla ligger på marken bredvid den döde. Den tredje motivnivån är bakgrunden. En enmastare seglar i ett vattendrag. I fonden finns ett bergigt landskap med två torn uppe på en kulle. Mellan tornen rinner en flod. Där syns också ett berg. Solen gryr.³⁶ De dubbla tornen och floden återkommer i flera Rider Waite-kort.

Alla tre nivåer talar i en eller annan form om döden: dödens budbärare på springaren, den hastiga döden på slagfältet, sorgen och välsignelsen, skeppet som seglar över vattendraget, kanske mot livet efter döden. Den uppåtgående solen som visar att en ny dag är på väg att gry. De skilda motiv som används på Döden är inte unika för new age, utan vedertagna symboler eller metaforer för döden som även återfinns i andra religiösa sammanhang. I Grekisk mytologi nämns floden Styx som den fysiska gränsen mellan de levandes och dödas rike. Soluppgången

används i kristendomen som metafor för det kommande himmelriket.

Tolkningen av Döden handlar dock inte om fysisk död utan är ett tecken på förändring. Det berättar bland andra Waite i sin beskrivning av kortet (citatet ovan). En av de svenska förgrundsgestalterna inom tarot, Thomas Jönsson, skriver i sin tarothandbok.

Människan behöver lära sig gå igenom förändringar utan rädsla. Vår omfattande dödsskräck i västvärlden är inget annat än ett uttryck för vår rädsla för förändringar. Därav det krampaktiva betonandet av ungdomlig skönhet. Vårt samhälle premierar dessutom ordning och förutsägbarhet. Det okända i tillvaron framstår som hotfullt och lägger ytterligare börda till rädslan. Utan förändring finns emellertid ingen plats för utveckling. Vi måste våga lämna allt som inte befrämjar utveckling av våra inre möjligheter. Att lära känna sig själv är en förutsättning för att förändringar ska kunna äga rum. Våra relationer utgör den viktigaste spelplatsen för förändringar; relationerna avspeglar ju vårt inre.

(Jönsson 1991:133)

Jönsson kritiserar det västerländska samhället i sin tolkning av Döden. Han skriver att vi måste lämna det som inte bidrar till utveckling. Budskapet är att vi inte ska vara rädda

för att förändra våra liv och att det till och med är bra med förändring. Han fastställer inte att något är på ett speciellt sätt utan säger att livet erbjuder möjligheter och att det är viktigt att lära känna sig själv. Det är en allmän bild av livet som Jönsson målar upp i citatet, vilket öppnar för tolkningar.

I sin fortsatta argumentation nämner Jönsson de många mytologiska berättelser om väsen eller personer som symboliserar föränderlighet och möjligheter. Han ger exempel på mytologiska färjekarlar som för personer till dödsriket och de nordiska valkyriorna. Jönssons tanke är att varje människa ska genomgå förändring för att personens "ego" ska dö (1991:134). Men det handlar framförallt om ett andligt uppvaknande, eller pånyttfödande. Jönsson utgår från Rider Waite i sin tolkning av Döden, men han förklarar inte kortets enskilda motiv.

Döden i Thoth Tarot

Litteraturvetaren Carl Fehrman nämner i sin bok *Diktaren och döden* (1952) att skelettet var en vanlig symbol för döden under europeisk senmedeltid, omkring 1200-talet. Ofta avbildades flera skelett tillsammans med levande människor, var och en som företrädare för de olika stånden. På några bilder dansar skeletten, något som de enligt folktron samlades för att göra vid midnatt (Fehrman 1952:66ff). Rider Waite och, som vi ska se, Thoth Tarot verkar ha inspirerats av med-

eltida bilder. I bägge lekarna avbildas Döden som ett skelett. I Rider Waite kan kungen, biskopen, kvinnan och barnet ses som representanter för olika samhällsklasser.

I Thoth Tarot dansar skelettet. Skelettet är avbildat snett bakifrån, bär på en lie och dansar. Runt skelettets ben finns en orm, en skorpion och en fisk. Några vissna blommor verkar ha mött liemannen och ligger på var sin sida om skorpionen. Skelettet är svart och bär en hjälm på huvudet. I huvudhöjd är en

Döden. Toth Tarot.

örn avbildad i ljusblått och samma färg har de små figurer som är indragna i en cyklon eller serpentin.

I *The Book of Thoth*³⁷ skriver Crowley att det är den ”heliga serpentinen”, och inte skelettet, som är kortets huvudtema. Serpentinen rör sig rytmiskt enligt Crowley och pekar på dualismen mellan liv och död. Den symboliserar också manlig energi och sexualitet. Skelettet dansar dödsdansen iklädd den egyptiske gudomen Osiris krona, förklarar Crowley. Fisken ska associeras med kristendomen³⁸ (Crowley 1969:99ff). Crowley skriver att Döden också ska förknippas med det hebreiska tecknet Nun som hör även samman med djuren på kortet: fisken, ormen, skorpionen och örnen. I förklaringen till kortet nämner han även ”the Orphic Egg”³⁹ och det astrologiska tecknet Lejonet (Crowley 1969:220).

I det medföljande häftet finns följande anvisningar, hämtade från Crowleys bok.

XIII-DEATH

The Universe is Change; every Change is the effect of an Act of Love; all Acts of Love contain Pure Joy. Die daily.

Death is the apex of one curve of the snake Life: behold all opposites as necessary complements, and rejoice.

Transformation, change, voluntary or involuntary, in either case logical development of existing conditions, yet perhaps sudden and unexpected. Apparent death or destruction, but such interpre-

tation is illusion.

(Aleister Crowleys Thoth Tarot u å:12,
Crowley 1969:258)⁴⁰

Tolkningen av Döden i Thoth Tarot överensstämmer därmed med vad som sagts om Döden i Rider Waite. Kortet talar om förändring och att någonting positivt är på väg att hända.

Det är intressant att se vilka ord Crowley valt att använda i beskrivningen av Döden med. De måste tolkas som viktiga för kortet och är: dikotomin liv/död, förändring, glädje, kärleksakt, renhet och universum. *Död* och *liv* handlar i huvudsak om reinkarnation, vilket jag diskuterar i kapitlet Sökvägar. *Förändring* talar om att vi är på väg in i en ny tid, new age, men också om att vi måste förändra vår syn på oss själva. Vi ska lära oss att endast lita på vår intuition och det vi upplever. *Kärlek*, *renhet* och *glädje* hör samman och är något som vi både ska sträva efter att känna och förmedla. *Universum* hänvisar till den kosmiska och holistiska tanken om att allt som händer i världen har ett samband.⁴¹

I Gerd Zieglers bok om Thoth Tarot finns en förteckning över de oftast förekommande symbolerna. Den kristna fisksymbolen sägs enligt Crowley symbolisera vatten som i sin tur förknippas med *känslor* och det *omedvetna*. Men fisken betyder också *fruktbarhet* och *död*. Ormen talar om *förvandling*, om att ömsa skinn, och även skorpionen visar på *död* och *återfödelse*. Den stiliserade

örn som finns överst på kortets vänstra hörn talar också den om *pånyttfödelse*, men också på *frihet* och *nytt andligt medvetande*. Samtliga symboler på kortet handlar i en eller annan form om att *föd*as på nytt.

Men också färgerna sägs spela roll för tolkningen av kortet. Till Döden har använts blått, brunt och gult och det i en för leken typisk blek nyans. Blått är enligt Ziegler en symbol för vishet och det mentala, brunt berättar om jord och materia, och gult är andlighetens färg (Ziegler 1992:170f).

Avslutningsvis förklarar Crowley hur korten fungerar, ett uttalande om holism som kan ses som essensen av new age-ideologin.

Each card is, in a sense, a living being;
and it's relation with its neighbours are
what one might call diplomatic. It is for
the student to build these living stones
into his living temple.

(Crowley 1969:48)

Myllret av symboler, figurer, myter och förklaringar, hämtade från helt skilda kultursfärer, världsreligioner och tidsepoker, som enligt Crowley ska förknippas med Döden, är svåra att bringa ordning i. Talet om intuition och tilliten till känslor som ofta nämns i new age blir därför endast möjlig för dem som besitter en stor förkunskap.

Tolkarnas tolkning av Döden

Gert Z Nordström skriver i boken *Rum, relation, retorik* (1996) om skillnaden mellan *seendebild*, *framställd bild* och *drömbild*. Seendebilden är den som iakttas, vilket kan ge inspiration till att framställa en bild. Drömbilden definieras som ”drömmar, fantasier, minnen, hallucinationer, visioner etc”. Nordström framhåller relationen mellan seendebilden och den framställda, och vill jämföra den med relationen mellan ”bildspråk” och ”verbalspråk” (Nordström 1996:16).

Colman Smith/Waite och Harris/Crowley utformade sina tarotlekar utifrån sina egna ontologiska föreställningar och erfarenheter. Korten kan ses som materialiserade drömbilder. Kortens bilder tolkas sedan av personer som lägger till sina egna trosföreställningar eller med hjälp av färdiga tolkningsanvisningar. Då uppstår en relation mellan bildspråket i korten, som drömbilderna genererat, och verbalspråket, det som tolkaren förmedlar till sin klient. För att dessa relationer ska kunna uppstå krävs en speciell miljö och vissa ritualer. Det ska diskuteras vidare i nästkommande kapitel.

Stefan har provat det mesta i new age. Han har genom mångårig erfarenhet lärt sig bemöta de människor som söker hans hjälp, men också hur han ska tolka enskilda kort. Det ger honom tryggheten att göra intuitiva tolkningar. Med utgångspunkt från Döden säger han bland annat:

När man kör huvudet i väggen så gör det ont, men det fungerar också som varningssignal att vi ska haka att vi inte ska köra huvudet i väggen. Liksom om jag satte handen på en spisplatta, om det inte gjorde ont så skulle jag göra mig djävligt mycket mer illa än om... Så det är mycket det va. Men smärtan är en signal och det är också så att det är någonting gammalt som dör. Så det är ett sätt att ändå låta döden husera. Men det känns som om du har hållit och hållit och hållit emot ganska länge. (Luf M 23381:3)

Och han fortsätter längre fram under tolkningen:

S: Det är något gammalt som dör och någonting nytt föds. Det här är en väldigt vacker död, du släpper någonting gammalt och hittar något annat. Det är inte en död från utan en död till någonting. I det här fallet så är det nog både och va, det handlar om att släppa en hel del bagage för att komma framåt. Så det är en flerstegsraket om man säger så.

M: Jag ska inte tro att jag har släppt allt redan?

S: Nej, för det har du inte, men du är på god väg. Det du gjort är att ha släppt de tyngsta drivankare som håller dig

tillbaka och sedan nästa steg är att ge sig hän åt alla sina drömmar och längtan och att våga längta, våga framåt /.../. Allting har en prislapp. Varje resa innebär utmaningar, faror, risker, men också oerhört starka upplevelser och erfarenheter som är ovärderliga. Det känns som om du är en sådan person som inte kan rota dig på en plats utan du måste resa, du måste vidare. Det skulle inte vara tillfredsställande för dig om du skulle stanna på ett ställe, om du var tvungen att rota dig. Du vill vidare ut. (Luf M 23381:12)

Stefan säger att det finns mycket som gör ont i livet och som måste upplevas. Att något smärta säger han är ett tecken på att man måste ta sig vidare. Han använder metaforerna ”köra huvudet i väggen” och ”sätta handen på en spisplatta”. Att det gör ont pekar på att något är fel, menar Stefan. Avslutningsvis säger han att man måste tillåta sig resa, att det inte är tillfredsställande att vara kvar på en plats i livet.

Sara tolkar Döden på liknande vis:

Man kan säga som så att det här kortet är det som du lämnar bakom dig och man kan säga att det är här du står just nu så vi kan börja prata om det och döden, jag tycker att det är ett väldigt

positivt kort, man vågar alltså packa upp sin ryggsäck, titta och tänka på att det där behöver jag inte längre och så kan man liksom känna sig friare och det visar på att du har en helhet med dig i världen. (Luf M 23389:1)

Sara menar att Döden ska tolkas som att något gammalt måste omvärderas, kanske slängas bort för att möjliggöra känslan av frihet. Hon talar om en ryggsäck som med jämna mellanrum måste packas om.

I både Saras och Stefans uttolkningar märks en positiv grundton. Bägge talar om förändring, resan, och vikten av introspektion och sökandet efter förändringar. Döden handlar utifrån dessa korta citat om *introspektion* och att den som får upp detta kort ska fundera på hur livssituationen kan eller bör förändras.

Sara och Stefan talar i resemetaforer. Metaforerna är dock inte specifika. De talar inte om hur resan ska göras, på vilket sätt resan ska ske eller hur man bör förbereda sig. Metaforerna används för att översätta Dödens bilder till fysiska och psykiska erfarenheter. Därigenom blir de begripliga, både för tolkarna själva och för deras klienter. Det är dock upp till åhöraren att applicera metaforen genom att översätta den så den stämmer in på det egna livet (Lakoff & Johnson 1980:44, 14).

Ett förenande drag i new age är hur föremål och bilder används. I tarotkortet har färger, symboler och figurer tillskrivits olika betydelser. Liknande återfinns också i andra divinationspraktiker så som astrologi eller runor, i healingmetoder som auradiagnostik eller i kristallterapi för att ta några exempel. Det bildspråk, den estetik och den praktik som är kännetecknande för tarot återfinns även i andra new age-praktiker. Tarot är ett exempel på new age. Kortet Döden är ett exempel på new age.

Döden gestaltar ett budskap. Budskapet förmedlas i de olika kortens utformning och estetik och kommuniceras vid de tillfällen där de tolkas, i mötet mellan professionell tolkare och klient. Budskapet förmedlas även i tarothandböckerna. Två handböcker kan förmedla en likalydande tolkning av ett tarotkort, men kan även förmedla helt skilda tolkningar. Så är det även med de professionella tarottolkarna. Skillnaden mellan olika tolkare och olika handböcker är oftast marginell, men ibland kan det skilja väsentligt. Tolkningen av Döden överensstämmer dock. Informanter och handböcker och tolkare nämner samma tolkning. Det skulle kunna tyda på att det finns något specifikt för new age i tarotkortet Döden.

En av existentialfilosofen Martin Heideggers diskussioner berör just döden. Många människor är rädda för att dö menar han. De vill inte tänka på döden och lever därför oreflekterande, som om de vore ting. Hade

de istället döden för ögonen skulle de bättre utnyttja sin förmåga att välja (jfr Heidegger 1992). Så skulle tolkningshänvisningarna av tarotkortet Döden kunna tolkas. Tanken på döden är på ett plan förträngd i new age. Den fysiska döden är inte slutet på livet. Enligt new age är döden början på ett nytt liv. Men det är inte med utgångspunkt i nästkommande liv som new age-utövarna söker nya erfarenheter. De söker med utgångspunkt i nuet. Det är nu de vill må bra. Det är nu de vill finna sig själva. Det är nu de kan förändras och frälsas från ett oegentligt liv. Att livet fortsätter i en ny skepnad efter döden är en extra bonus, en extra trygghet (jfr kapitel Sökvägar).

Det finns andra kort och kombinationer av kort som istället för Döden betecknar fysisk död. Att kortet Döden handlar om förändring ska därför ses som ett uttryck för att dödsmetaforen har en pedagogisk styrka. Döden är en tydlig metafor för förändring, för att något måste dö. Metaforen talar om att det kan göra ont att dö. Det kan vara skönt att dö. Döden är positiv eftersom det finns något gott på andra sidan. Detta budskap förmedlar kortet Döden och new age. Det är en ny tidsålder att vänta. Vattumannens tidsålder ska förändra både på en personlig och samhällslig nivå. Allt ska bli bättre.

Förnuftskritik

New age erbjuder istället för kollektiv kamp individuella lösningar på problem och förändringar och innehåller en kritik mot samhället, mot etablerad vetenskapssyn och skolmedicin. Det kommer fram i enskilda tarotkort som Döden, i den förändringsaspekt som tolkningen talar om och som tolkarna uppmanar till.

Inte sällan förklaras new age med utgångspunkt från den postmodernt identitetssökande människan. I det postmoderna samhället sägs människorna uppleva ett krav på identitetsformering, upplever att makten fragmentariseras och känner förvirring över mängden av valmöjligheter. Det uppstår konflikter mellan globala och lokala intressen vilket leder till en ökad individuell rörlighet, rastlöshet och en oro för att inte kunna finna sin "rätta" identitet, eller att inte hinna pröva allt som erbjuds (t ex Lash & Friedman 1992:5, jfr diskussion i inledningen). De ekonomiska, emotionella eller sociala problem som uppstår, som tidigare hantrats inom familjen eller av institutioner, ska i vårt tid klaras upp av individen själv (Beck 1998:106). Individen står helt ensam. New age kan ha etablerats för att ge hjälp åt den förvirrade postmoderna människan, hjälp för den som söker formera sin identitet (Hammer 1997:296ff).

Att new age kommit att etableras i kölvattnet av en postmodern samhällskritik i det postmoderna samhället är en god förklaring,

eftersom det etablerade industrisamhället kommenteras, ifrågasätts och omvärderas. New age är *en* av flera konsekvenser av en "*representationskris*, d v s vi är inte längre säkra på ordens eller begreppens betydelser" (Ristilammi 1994:19).

Sociologen Caj Schmitz spinner vidare på tanken om new age som ett postmodernt exempel och menar att 80-talets "satsa på dig själv-våg" kan förklara det ökade intresset för vad han benämner "new age-irrationalismen" (Schmitz 1998:32). New age-fältets uppsving har samband med 1980-talets individcentrerade framgångstanke, vilket är en viktig iakttagelse. Etableringen av new age kan ses både som en *fortsättning* av denna tidsanda och som en reaktion *mot* den. Fortsättningen återfinns i new age-fältets individcentrerade självutvecklingsterapier. Motreaktionen märks i den kritik som många i new age riktar mot bland annat ett materialistiskt tänkande och utvecklingsoptimism. Det är en kritik som kommit att etablera sig både i vetenskapssamhället och i mer "folkliga" sammanhang.

Det är möjligt, som Schmitz skriver, att en "postmodernistisk förnuftskritik /.../ bådada[t] för spridningen av new age" (Schmitz 1998:32). Den postmoderna kritiken uppstod under 1960-talet och diskuterades bland annat språk, arkitektur och religion. New age etablerades i sin nuvarande form under samma tid. Dualismen mellan förnuft och förnuftskritik är dock inget som är typiskt för

det sena 1900-talet. Den utmärkte t ex även den tid där new age började formeras under slutet av 1800-talet. Även tidigare i historien har det riktats kritik mot förnuftstro.

I sin fortsatta diskussion jämför Schmitz new age-fältets *individcentrering* och den så kallade *framgångsteologin*⁴². Det finns vissa likheter, men även skillnader. Både new age och framgångsteologin förespråkar individcentrering, men den tar sig olika uttryck. Framgångsteologin kännetecknas bland annat av tanken på religiös, materiell och social framgång. I new age är det snarare den individuella självutvecklingen som är viktig.⁴³

Den norska folkloristen Kristin Synnøve Kjos pekar på fem punkter som förenar framgångsteologin och new age. Bägge ser sig som motkulturer, menar att människan är eller kan bli gudomlig, tror att sjukdomar kan botas eller fördrivas, och predikar att människan ska söka efter kroppsliga och andliga upplevelser av Gud eller det gudomliga. Även den apokalyptiska synen överensstämmer: de bibliska profetiorna ska infrias enligt framgångsteologin och vattumannens tidsålder ska eller har inträffat enligt new age-filosofin (Kjos 1998:6).

I tarotkortet Döden är grundtanken att människan bör tillåta sig att återfödas mentalt och kanske också socialt. Kortet uppmanar till att lämna allt gammalt bakom sig. Det kräver introspektion, att analysera sig själv och sina egna behov, för att välja bort det som inverkat negativt. Både framgångs-

teologin och new age talar om en individuell frälsning, som ska ske nu och som räddning bort från ett för individen farligt liv eller samhälle. Individcentreringen är dock inte specifik, varken för new age eller framgångsteologin, utan återfinns även i andra profana och religiösa sammanhang i vår postmoderna tid (Bexell 1988:49).

Visst har new age mycket gemensamt med vad som sägs kategorisera det postmoderna samhället. Jag ställer mig trots det tveksam till vissa påpekanden angående den postmodernt identitetssökande individen och hur det kopplas till new age. Är de praktiker som finns i new age unika för vår postmoderna tid? Är sökandet i new age unikt för vår postmoderna tid? Är den individcentrering som kan exemplifieras i bland annat new age unik för vår postmoderna tid? Är den oro som det postmoderna samhället sägs ha fört med sig unikt för vår tid, och kan det ökade intresset för new age ses som ett resultat av denna oro?

New age är inte unikt för det sena 1900-talet, varken som alternativreligiöst fält eller som ifrågasättare av etablerade värden. New age innehåller dessutom flera praktiker som har gammalt ursprung även om själva nyttjandet av dem har omformulerats för att passa in i ett modernt samhälle. Det sökande som kan karakterisera de new age-intresserade är inte heller något som är särpräglat new age. I det gamla bondesamhället förekom alternativa praktiker bredvid etablerade. Botare agerade parallellt med läkare, folketro existerade vid

sidan om den etablerade religionen. Varken individen i det gamla bondesamhället eller i det postmoderna samhället saknar alternativ eller förmåga att välja. New age är heller inte det enda fält som kan ge svar på ontologiska frågor (jfr Gudmundsson och Ideland 1999). Den individcentrering som finns i new age är inte unik för samtiden. Kristendomen har t ex alltid betonat den individuella frälsningen.

I new age finns de som oroligt söker sig fram i olika praktiker. Och det finns även exempel på personer som farit illa av ett engagemang. Men det gäller inte alla. De jag intervjuat till denna avhandling karakteriseras snarare av upptäckarglädje och nyfikenhet än av rastlöshet.

En jämförelse mellan new age och det postmoderna samhället leder ofta till analysen "både och". Jag vill därför lämna den diskussionen för att fundera vidare kring den förändringsaspekt som berördes i det första kapitlet och som Döden exemplifierat i detta kapitel.

Kulturella reserver

Jag har i detta kapitel visat hur new age-budskapet kan kopplas samman med ett föremål som tarot. Rider Waite Tarot utvecklades i början av 1900-talet och Thoth Tarot under 1940-talet. Det var dock först mot slutet av 1960-talet som de nådde en större publik. *U.S. Games Inc.* tryckte Rider Waite Tarot 1968. Det var den första omtryckningen

sedan 1910 (Kaplan 1986:228). Thoth Tarot trycktes för första gången 1969 av Samuel Weiser Inc. (Ziegler 1992:13). Frågan är varför tarotkortet, som har så lång historia, både som spelkort och som divinationsredskap, fått en större spridning i början av 1990-talet. Varför fungerar tarotkortet idag? En möjlighet är att se tarot som *kulturell reserv*.

Samhället är under ständig förändring. Det är inte något särskilt uppseendeväckande eller spännande påstående. Intressant är istället att fundera kring *hur* samhället förändras, hur idéer blir till normer, hur normer påverkas av alternativa idéer, hur normer praktiseras och hur de förs vidare.

Antropologen Philip Carl Saltzman diskuterar i ett par artiklar hur alternativa idéer får fotfäste i ett samhälle och vad det kan bero på. Som många andra talar han om två kontrahenter, det etablerade och det ickeetablerade. Ickeetablerade idéer lever i alternativa sfärer, som "social structure in reserve" (1978:623). De alternativa sfärerna både bevarar gammalt kulturgods och förvarar nytt som inte är accepterat i samhället. Dessa reserver kan aktiveras när politiska, ekonomiska eller sociala förhållanden i samhället förändras (Hannerz 1983:155). När socialantropologen Ulf Hannerz diskuterar Saltzmans tankegångar framhåller han att en alternativ idé kan verka i ett fält utan att andra påverkas. De kulturella reserverna kan agera utan att majoriteten i samhället märker det. Reserverna hålls

vid liv genom a) *litteratur*, i religiösa eller auktoritära texter, b) *rituella akter*, som utförs vid sidan av etablerade institutioner, c) *subgrupper*, som lever med utgångspunkt i andra värden än vad som förespråkas i samhället, d) *operationell generalisering*, vilket Saltzman förklarar som fenomen som saknar självklara ledare, men som förespråkar tydliga praktiker eller ideologier, e) *avvikande ideologier*, som formuleras i grupper som är i minoritet, både socialt och kulturellt (Saltzman 1981:237).

New age formerades, om det nu kan sägas så om ett fält som kännetecknas av sin avsaknad av struktur, under 1960-talets alternativvåg. Många av idéerna har dock äldre ursprung, som exempelvis divination med kort. Men det var först under 1900-talets sista decennium som new age fick större spridning.

Alternativa idéer plockades samman i bland annat teosofin och Golden Dawn. Idéerna konserverades och hölls levande genom tarot och andra praktiker. På 1960-talet gavs de ökat utrymme och idag har new age kommit att bli en del av vår vardag. Antalet new age-butiker och alternativmässor har ökat explosionsartat. Banker, arbetsförmedlingar, länsstyrelser och dataföretag använder sig av new age-konsulter vilket skulle varit otänkbart bara för ett tiotal år sedan (jfr Bovbjerg 1996, 2000, jfr Gudmundsson & Ide-land 1999). Den alternativa religionen har till och med blivit föremål för statliga utredningar⁴⁴. New age och tarot kan därför ses

som en kulturell reserv i Saltzmans mening.

New age agerar inom samtliga punkter som Saltzman diskuterar. a) Litteratur: Det som omsätter mest pengar i new age är litteratur. James Redfields böcker⁴⁵ presenterar tio "insikter". Böckerna används som utgångspunkt för studiecirklar och samtal i new age. Det finns även annan litteratur som förmedlar näst intill dogmatiska föreskrifter där författarna beskriver sina upplevelser och ingivelser. Tarothandböckerna är viktig litteratur eftersom de tillhandahåller tolkningsanvisningar, tips om ritualer, föreskrifter om hur tarotleken bör hanteras och förvaras, samt förmedlar de föreställningsvärldar som medger divination med kort.

b) Ritualer: Den teosofiska rörelsen byggde inte sin verksamhet kring ritualer, vilket däremot Golden Dawn gjorde. I många new age-praktiker förekommer kulturella, religiösa och sociala ritualer som en naturlig del. De ritualer som användningen av tarotkortet för med sig diskuteras i nästa kapitel.

c) Subgrupper: New age är till sin natur en subgrupp genom ett uttalat *medvetet utanförskap*. I new age finns krafter som strävar efter att vara en motpol till etablerade institutioner eller värden. Målet är inte att alltid vara i periferin utan att den nya tiden, new age, ska infrias. Det är ett förändringsperspektiv som tarotkortet Döden representerar. Även om new age innehåller ett fåtal grupperingar är det utifrån sett ett ganska samlat

och homogent fält. Det är ett fält som genom sin avsaknad av struktur och deltagarnas medvetna utanförskap upplevs subversivt.

d) Operationell generalisering: Etnologen Lynn Åkesson talar om detta som "ett slags *mångsysslande*, där inget av alternativen dominerar men där vilket som helst av dem skulle kunna bli allenarådande" (1991:68). I new age finns inga självklara ledare. New age är heller inget hierarkiskt fält och på ytan finns inte heller någon klar ideologi. Efter kurser där olika ontologiska förklaringar presenteras agerar deltagarna efter eget bevåg och sätter samman sina egna förklaringsmodeller. Ändå återfinns vissa centrala teman när de ska förklara vad de tror på (jfr kapitlet Sökvägar). Tarottolkningen är också ett utmärkt exempel på operationell generalisering. Här finns en tydlig praktik, uttalade normer för hur korten ska tolkas och användas. Men det finns inga självklara ledare och inte heller några begränsningar för utövarna.

e) Avvikande ideologier. I linje med sin strävan att vara en subgrupp förespråkar new age avvikande ideologier. Dessa kan förmedlas via en tarottolkning och som alternativ till, eller reaktion mot, etablerade ideologier. New age är ett kreativt fält där avvikande ideologier hålls levande, konserveras och utvecklas.

Istället för att låsa fast new age som ett postmodernt exempel, som uppkommit på grund av ökad oro i samhället, ökad individcentrering och krav på identitetsforme-

ring vill jag fundera kring möjligheten att se new age som en kulturell reserv i Philip Carl Saltzmans mening. Hannerz skriver att de kulturella reserverna nyttjas av nya samhällskrafter, tills dessa funnit sin plats (Hannerz 1983:155). I new age har alternativa idéer och praktiker som tidigare utövats av så kallade kloka eller i högreståndssällskap förenats. En slutsats av detta resonemang kan vara att new age är tillfälligt och övergående. Än så länge finns det inget som tyder på det, men det är troligt att en del new age-praktiker kommer att etableras medan andra förkastas. Så har skett med bland annat akupunktur. Det ökade intresset för new age kan därför vara ett tecken på en ständigt pågående samhällsförändring. Det skulle även kunna sägas med utgångspunkt i sociologen och psykoanalytikern Alberto Melucci. Han menar att "nya sociala rörelser"⁴⁶ är profetiska. De "förkunnar en möjlig förändring" skriver han, "inte i en avlägsen framtid utan i vår egen levande samtid" (Melucci 1991:23). New age, betraktat som ny social rörelse, kan ge föränningar om vilka trender och strömningar vi har att vänta, något som överensstämmer med Saltzmans teorier.

Frågan varför ett tarotkort som Döden, tarotkorten i allmänhet och new age nyttjas just nu har diskuterats i detta kapitel. Döden har också lyft fram en central fråga i new age: individens och samhällets förändring.

Tarot som berättelse

Tarottolkningens form och innehåll

I detta kapitel analyseras mötet mellan professionella tarottolkare och deras klienter. Enligt tarottolkarna syftar ett sådant möte i första hand till att hjälpa klienten: *ge råd* eller *lösa problem*. De ser sin verksamhet som en alternativ, om än mindre allvarlig, form av terapi. Under tarotläsningen utförs förutbestämda ritualer och korten tolkas enligt ett färdigt schema. Både ritualerna och tolkningarna varierar beroende på tolkarens erfarenheter, kunskaper och metaforspråk. Det gör varje tolkning unik.

Kapitlet diskuterar tarottolkningens *form* och *innehåll*. Tydlig form leder till förbättrad *kommunikation* samtidigt som den hjälper till att legitimera verksamheten.

Tolkaren uppsöks för att klienten vill diskutera problem eller få svar på något. Det uppstår därför olika roller där tolkaren är hjälparen och klienten den hjälpsökande. Dessa roller förstärks ytterligare av att klien-

ten ofta är dåligt insatt i tarotkortens tolkningsnycklar. Den experthjälp som klienten söker skapar en hierarkisk situation där deltagarna befinner sig på olika nivåer både andligt och personligt. Mötets syfte är dock att de frågor som finns inför tolkningen och som också uppstår i tolkningens inledning ska besvaras. Det obegripliga ska göras begripligt.

Det är framförallt de professionella tolkarna som belyses i kapitlet. Tarottolkarna tar emot kunder/klienter i sina hem, i särskilda lokaler eller möter dem på new age-mässor. En tarottolkning kostar ca 300 kronor och tar mellan 30 och 60 minuter. De professionella tolkarna gör vanligtvis personlighetsanalyser och koncentrerar sig på att lösa problem. Fokus är lagt på nutid. Nuet förklaras med hjälp av det förflutna. Framtiden diskuteras oftast inte. Generellt sett är det tre teman som berörs under en tarottolkning: *hälsa, pengar och relationer*.

Det första kapitelavsnittet handlar om vilka budskap som förmedlas under en tarot-

tolkning, i tolkarens berättelse. Det andra avsnittet handlar om de ritualer, handlingar, som utförs. Avslutningsvis kommer tarottolkarens besökare att diskuteras. Det leder till en allmän diskussion kring vem som är new age-utövare. Många, nästan alla, är kvinnor.

Inledningsvis är begreppen *high* och *low context* den analytiska röda tråden (Stahl 1989:41).⁴⁷ High context innebär ett samtal där parterna har liknande förkunskap. Mycket i samtalet är underförstått vilket kräver få förklaringar. Low context är det motsatta. Deltagarna är på helt skilda nivåer och det som sägs måste förklaras eller tolkas. Tarottolkarna pendlar mellan high och low context för att *skapa förståelse* och *konstruera stämningar* som kan upplevas som mystiska och oförklarliga. High och low context finns i det talade ordet, i tolkningen av korten, men också i ritualerna som inleder varje tarottolknings.

I de tarottolknings som används i de två kommande kapitelavsnitten är jag klient. Jag höll en medvetet låg profil under tolkningarna för att samtalet så långt som möjligt skulle styras av tolkarna. Tolkningarna är därför inte samtal i egentlig mening utan snarare monologer, ett ensidigt berättande där tolkaren pratar och jag som klient lyssnar. Tolkaren *konstruerar* sitt berättande med utgångspunkt i tarotkorten, där varje kort förmedlar en tolkningsberättelse, och bestämmer high eller low context och växel-spelet mellan dessa två för att erhålla önskad

effekt. Det påminner om vad etnologen Inger Lövkrona, inspirerad av Sandra Dolby Stahl, skriver om "(personliga) erfarenhetsberättelser":

Den är *medvetet komponerad* och *tillrättalagd* och dess syfte är att *skapa intimitet* och/eller *dramatik* och den har en artistisk ambition. Inte bara innehållet i berättelsen är betydelsebärande, utan även strukturen har en *kognitiv innebörd*.

(Lövkrona 1999:45, min kursivering).

Tarottolknings konstruktion är menings-skapande både för tolkaren och klienten. Konstruerandet är en strategisk process där syftet är att hitta vägar att förmedla trosföreställningar samtidigt som klienten upplever en tids uppmärksamhet och möjlighet till att stärka sig själv. Det är först i tolkningssituationen, med rökelse, levande ljus, ritualer och ett medvetet berättandemönster, som tarotkortens ockulta mening blir synlig.

Tarottolkningsen är vad lingvisten Teun van Dijk kallar "communicative event": ett särskilt tillfälle där syftet är att förmedla idéer eller trossystem. Den är dessutom en del i en större kontext där spelreglerna är givna på förhand. van Dijk exemplifierar communicative event som ett möte mellan kamrater, en nyhetsuppläsning i teve eller ett telefonsamtal. Jag ser liknande mönster i en alternativ terapiform som tarot (van Dijk 1997:2,

18). Jag vill lyfta fram tarottolkningen som *kommunikation* och som en situationellt konstruerad *berättelse*. Den är en medveten och särskild situation som utförs enligt ett speciellt mönster: med en *början*, ett *slut* och ett *förutbestämt budskap*. Berättelsen styrs av, eller byggs upp av, kontextuella faktorer som t ex rummets utformning eller deltagarnas agerande.

I berättelsen uppenbaras tre nivåer som gör den till berättelse, menar Paul Ricoeur: *handlingsnivå*, *aktantnivå* och *berättande nivå* (Ricoeur 1993:51ff).⁴⁸ Denna definition har inspirerat kapitlets disposition. I tarottolkningen görs handlingsnivån synlig i ritualerna, aktantnivån i deltagarnas handlande och berättandenivån i det talade ordet. Nivåerna står inte fria från varandra utan flätas samman i ett komplext system. Ritualerna inbegriper även mötet mellan tolkare och klient och hur de uppträder eller förhåller sig till varandra. Kroppsspråket synliggör t ex klientens förkunskaper eller förväntningar, vilket styr tolkarens handlande, både i ritual och tal. Klienten görs även delaktig i ritualerna, så som i blandningen av kortleken. Ricoeur skriver: "Aktanten är den som lovar, den som tar emot löftet, den är givaren, mottagaren etc" (1993:51). Aktantnivån ser jag därför som en länk mellan handlingsnivån, som kan ses som *form*, och den berättande nivå, budskapets *innehåll*. Alla deltagare (aktanter) påverkar tolkningen. Även om jag som klient förhåller mig passiv, och

om det nästan enbart är tolkaren som pratar, deltar jag genom min närvaro och påverkar det som tolkaren säger genom mitt kroppsspråk. Tolkaren får en bild av mig som klient, vilket också har betydelse.

Tala tarot

Att föras in i det mystiska

Irene driver en new age-butik i en av Västsveriges storstäder där hon bland annat erbjuder tarottolkning. Hon har långt svartlockigt hår och bär flera hals- och armband till en mörkt lilafärgad och lite spräcklig klänning. Tarottolkningen utförs i ett kök bakom butiken. Vi sitter vid köksbordet mitt emot varandra. På bordet finns en duk. Irene har tänd två stearinljus inför tolkningen. Där finns även en kassettbandspelare som ska spela in tolkningen, en tjänst som många tarottolkare tillhandahåller. Medan hon långsamt och noga blandar korten, och låter mig kupera, berättar hon hur våra energier håller på att förenas med kortlekens.

Innan korten läggs ut på bordet påpekar Irene att:

För ett och ett halvt år sedan så trodde jag inte på tarotkort. Men sedan så började jag att lägga och under åren som har gått så har jag blivit mer och mer

säker så... Men man får ta det med en nypa salt ändå, det ska man göra med allt sådant här. Annars blir det liksom fel. (Luf M 23386:1)

Irene lägger kort, en särskild ”stjärna”⁴⁹, för varje fråga som ska diskuteras. I detta fall en allmän tolkning, en om arbete och en tredje om relationer. Hon berättar också att hon ”jobbar mycket med intuition” (Luf M 23386:1). Det kan tolkas som en försäkran om att klienten ska förstå att det är *hennes* tolkning av korten som förmedlas. Bearbetningen av tolkningen överläts till klienten. Irene vill skapa förtroende, men samtidigt tona ner sin egen roll, tona ner betydelsen av vad hon kommer att berätta.

Till skillnad från många andra tarot-tolkare lade Irene ut korten med baksidan uppåt. Hon vände sedan korten ett och ett så att hon enkelt och pedagogiskt kunde berätta om varje korts bild och innebörd.

Irene utstrålade glädje och nyfikenhet i sin tolkning och hon söker sig fram i tarot-kortens bilder och kombinationer. Under tolkningen hände det att hon sa: ”Jag ska bara kika på nästa kort också. Det är så tjugiga kort så det inte är klokt här” (Luf M 23386:3). Hennes utspel var betydelsebärande och en viktig del av tolkningen.

Stefan⁵⁰ var under tolkningen klädd i jeans, t-shirt och skinnväst, allt i svart. Det långa ljusblonda håret är uppsamlat i en tofs

och han bär flera halsband och armband. Han har en något annan taktik när han inleder och berättar om vilka fördelar som finns med tarot, till skillnad från psykoterapi.

En tarottolkare eller en astrolog kan man ju besöka mer med en klackspark och det är ganska friskt tycker jag för då ser man att alla har vi ju våra små problem och egenheter som vi behöver titta på och prata med någon. Och i bland kan det vara så att korten eller ett horoskop är mera en slags utgångspunkt för ett samtal och förhoppningsvis har astrologen eller tarottolkaren eller kaffesumpsläsaren rätt så mycket personkännedom, eller människokännedom ska jag säga, och kanske en nypa sunt förnuft också. (Luf M 23381:1)

I motsats till Irene är Stefan auktoritär. Han pratar oavbrutet med stort självförtroende. Jag uppfattar honom både som beläst och kunnig.

Det finns en viktig skillnad mellan Irenes och Stefans sätt att arbeta. Irene tolkar och berättar vad hon kan se, men hon för över bearbetningen av tolkningen till klienten. Stefan ser korten som en öppning till ett samtal. En skillnad finns också i de två tolkarnas erfarenhet av tarot. Irene säger att hon inte trodde på kortens magi ett och ett halvt år före tolkningen. Stefan har arbetat

med olika new age-praktiker i nästan 20 år, och med tarot i ungefär sex år. Denna erfarenhet gör att han förmedlar en annan säkerhet vilket sannolikt leder till en annan typ av samtal än vad Irenes tolkning gör.

Efter de inledande orden berättar både Stefan och Irene om hur tolkningen ska gå till, hur de lägger ut korten och hur de bygger upp sin tolkning. Irene lägger korten som ett plustecken som hon menar har en tredelad funktion i tid. Här finns kort som visar vad som har varit, det nuvarande och på framtiden.

Nu kommer jag tala om hur korten ligger, det är inget som du behöver komma ihåg. Men jag talar om det för att du ska veta att de har en särskild innebörd där de ligger. Detta är ett huvudkort, det är en sammanfattning av dig just nu. Sedan är detta ett kort som säger saker som påverkar dig, alltså processer som påverkar dig som du inte är riktigt medveten om. Detta är saker som påverkar dig som du vet. Här är sådant som de vill att du ska tänka på för att du ska kunna komma vidare och här är så som det i så fall blir då när du kommit vidare. Det beror naturligtvis på hur du gör.

(Luf M 23386:1)

Stefan berättar om de utlagda korten.

Det här är vad jag brukar kalla en expanderad trekortsläggning. Man brukar ofta tala om trekortsläggningar, det är lite att man tar då, nu och sedan, var man kommer ifrån, var man är någonstans och var man är på väg. Det här är då, de här tre korten är vad du har med dig, vad du har för bagage. Det här är var du är ungefär och det här är vad du är på väg mot.

(Luf M 23381:2)

Skillnaden mellan Irenes och Stefans läggningar är inte så stor eftersom de båda utgår från en trekortsläggning. Irene berättar hur varje kort ligger och vilken innebörd de har. Stefan är mer svepande i sin förklaring.

Under det inledande samtalet ges klienten tillfälle att berätta om skälet till besöket och om det är några särskilda frågor som ska behandlas. Tolkningen blir så ett växelspel mellan tolkare och klient. Båda deltar genom sina handlingar och de roller som konstrueras i tolkningssituationen.

Inledningen eller introduktionen till en berättelse eller ett tal kallas i den antika retoriken för "exordium" (Johannesson 1990:60). Den ska innehålla en antydning om innehållet så att åhöraren förbereds. Det är också viktigt att försöka vinna välvilja vilket både Stefan och framförallt Irene visar i sina introduktioner. Retorikprofessorn Kurt Johannesson menar att inledningen till ett tal, eller en

berättelse sker stegvis och att åhöraren måste föras upp för en trappa innan själva berättelsen kan börja (Johannesson 1990:62). För Irene och Stefan handlar denna ”trappa” om att få åhöraren *positivt inställd* och *intresserad*.

Tarottolkningen existerar i en alternativ kontext och kämpar således om tolkningsutrymme, både i relation till etablerade praktiker och liknande företeelser i new age. Det gäller därför att locka över klienten, oavsett dennes förhållande till tarot, på sin sida genom att betona tarottolkningens förträfflighet. Tolkarna öppnar också nödutgångar genom att säga att det som sägs ska tas med en nypa salt eller att det inte är lika allvarligt som psykoterapi. Det handlar om att få förtroende och att tona ner förväntningarna.

Intresset skapas genom att tolkaren försöker föra in klienten i den ockulta begreppsvärld som omger tarot. När Irene för andra gången blandar korten säger hon att ”det är en sådan tyngd i korten. Jag vet inte vad det är med dem idag. Det är inte tyngden för de väger ju likadant, men det är din energi” (Luf M 23386:7). Hon lägger sin berättelse i en tillfällig low context som hon inte kommenterar vidare, troligtvis för att hon vill skapa en mystisk atmosfär.

Vi har mött två sätt att förhålla sig till en tarottolkning som också visar sig i de budskap som förmedlas: Irenes sökande och rådgivande perspektiv och Stefans mer terapeutiska och förklarande perspektiv. Finns det då några skillnader i vad de säger, i vilka *budskap*

de förmedlar eller i inställningen till det ockulta, och vilka är likheterna?

I det kommande utgår diskussionen från tre teman som förmedlas under en tarottolkning. Det första temat berör *trosföreställningar*. Tarottolkningen är inte bara ett sätt för klienten att söka svar på sina frågor utan även ett sätt för tolkaren att förmedla sina trosföreställningar. Det andra temat berör *etik*. Allt berättande, t ex populärkulturellt berättande som film och skönlitteratur men även muntligt berättande av sagor och sägner, har ofta en etisk dimension (t ex af Klintberg 1986:55). Frågan är vilka etiska råd och kanske politiska tankegångar som förmedlas i tarottolkningen. Slutligen kommer jag att diskutera distinktionen mellan *frihet* och *universalism*. Dessa tre teman har utkristalliserats under bearbetningen av de tolkningar som analyserats och återkommer i samtliga tolkningar som ligger till grund för denna avhandling.

Trosföreställningar förmedlas

Det finns ett stort antal religiösa inslag i new age vilka kan förklaras vara reaktioner mot den sekulariseringsprocess⁵¹ många anser pågå (Bauman 1996:30f, jfr Gudmundsson 1998b). Tydligt är att de stora metafysiska sanningarna ersatts av mer fragmentariska och subjektiva praktiker som kan betraktas som nya (Lyotard i Skovdahl 1996:17ff). Praktikerna i new age är mestadels inte nya

i sig. De är omformuleringar av äldre. Det ”nya” ligger i hur verksamheten legitimeras, t ex genom att använda ett religiöst språk som innehåller tal om gudomligheter eller reinkarnation och genom att hänvisa till energier eller holism.

Tarottolkningens tal om dessa fenomen bygger i första hand på kortens bildmetaforer och kombinationer. Men även om det finns klara och fasta tolkningsnycklar till varje kort påverkas berättelsen sannolikt ännu mer av hur tolkaren ser på sin omvärld, vad han/hon har för livserfarenhet och livssituation. Tolkarens erfarenhet och trosföreställningar kan påverka vilken kortlek som används. Irene använder en tarotlek som utformats med utgångspunkt i den hinduiskt inspirerade Oshorörelsen, mer känd som Bhagwan⁵². I hennes tolkning finns spår av rörelsens ideologi, vilket inte nödvändigtvis beror på att hon är eller varit medlem i rörelsen utan endast lärt sig tolka just dessa kort. Ett exempel är när hon talar om reinkarnation.

Enligt den här traditionen som har gjort de här korten så har vi levt flera gånger tidigare, vi har reinkarnerats och då har du i så fall tränat på det här tidigare, försökt tidigare att göra det du har gjort, brutit dig ur de gamla mönstren tidigare, men nu har du äntligen lyckats så det är en väldigt viktig fas i ditt liv. Jag tror egentligen att du är ute på den

andra sidan som det ser ut här.

(Luf M 23386:3)

Irene talar här först om reinkarnation i low context och övergår sedan i en high context. Hon menar att vi har levt tidigare liv och att hon ser dem i korten. För att ytterligare förklara reinkarnationen talar hon om *kar-maläxor*. Det är erfarenheter som görs i tidigare liv, som lever kvar i kommande. När hon för över diskussionen till att gälla klienten övergår hon i high context. Low context används för att få möjlighet att diskutera klientens eventuella problem.

Reinkarnationstro är inte unik för Osho eller hinduismen. Den är en central tanke, kanske till och med en av de viktigare ”dogmerna” i new age. Reinkarnationen i new age-tappning överensstämmer dock inte helt med den österländska, vilket ska diskuteras mer i nästa kapitel.

Stefan återkommer ofta till hinduismen under sin tolkning, vilket har sin förklaring i att han under en tid var medlem i Hare Krishna. Han nämner även andra läror, som förknippas med new age. Hans olika erfarenheter märks både i tolkningen och den efterföljande intervjun.

Tolkarens trosföreställningar, eller i alla fall formuleringen av dessa, är unika eftersom varje tolkare har sina erfarenheter. Ibland är de även svåra att förstå för klienten. Därför följs uttalanden om exempelvis energier av

förklaringar. Men lika ofta nämns ett begrepp bara i förbifarten som när Irene säger att:

Jag tror ju på alla möjliga olika guidningar. Och det kan man ju tro som man själv vill. Man kan tro på ödet eller man kan tro på att man kan inte själv göra fel och det har jag också nämnt innan.
(Luf M 23386:4)

Irene fortsätter därefter sin tolkning utan att förklara vad en guidning är, eller vad det innebär att tro på ödet. En sådan passus är sannolikt, menar jag, en strategi att förstärka mysticismen och magin under tarottolkeningen.

Stefan talar ofta om litteratur och filosofi när han förklarar tarotkortet, vilket inte Irene gör. Hans hinduiska kunskaper gör att han kan hänvisa till någon hinduisk urkund så som Bhagavadgita. Så här säger han när han ska förklara Eremiten, det nionde kortet i Stora arkanan.

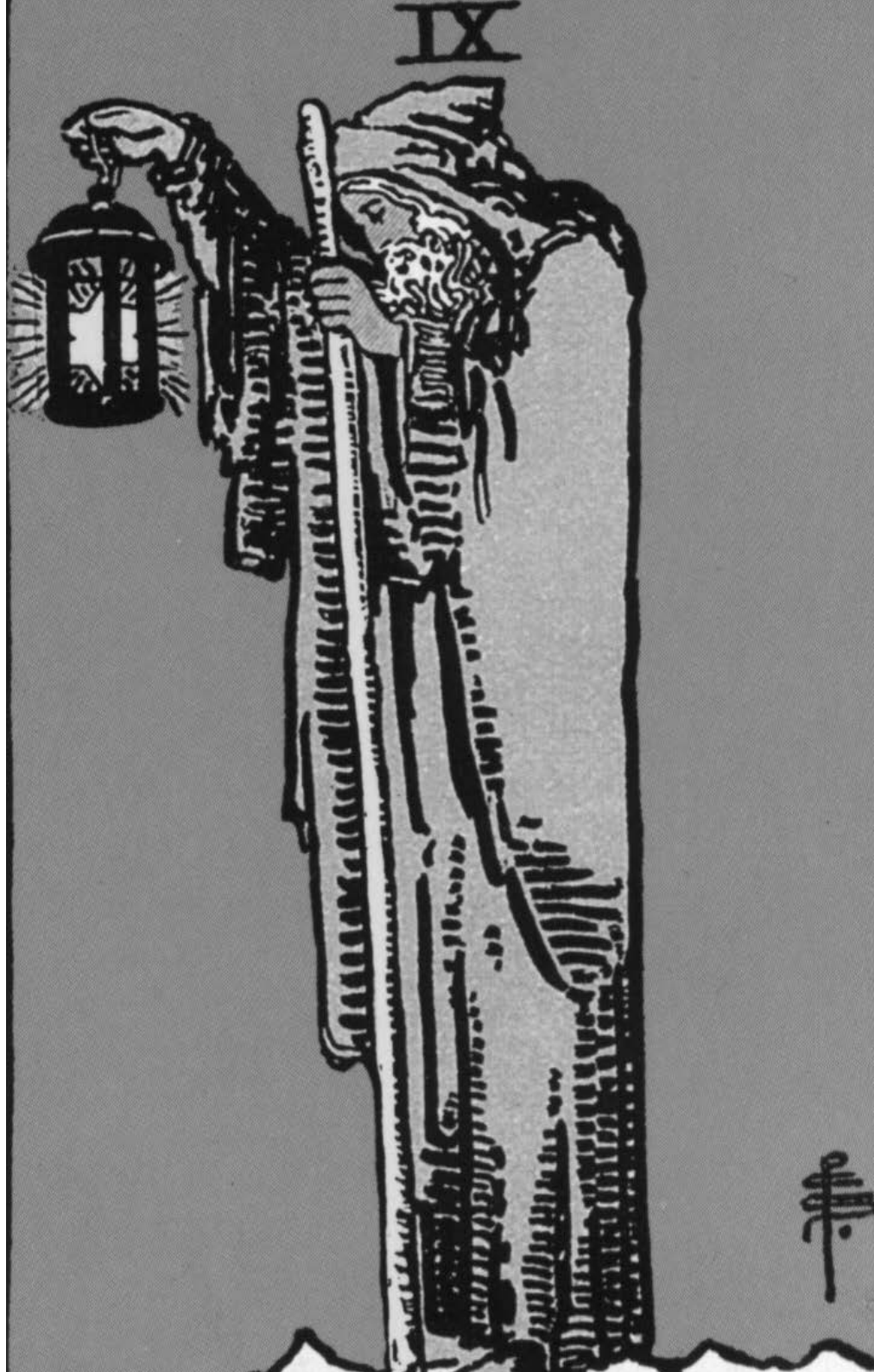
Det finns en gammal sanskritvers: 'Jag föddes i djupaste mörker i okunnighet och min guru, min lärare släpade mig ur mörkret.' Det kan vara att man hittar någon lärare som har kommit längre än vad jag har gjort, på min väg och det är inget som behöver vara ett livslångt åtagande, men att man behöver inspiration. Vi växer ju genom att spegla

oss i varandra och ibland behöver jag ensamheten för att jag får för mycket intryck, men så måste jag ändå ut och spegla mig då och då i andra människor för att se vem jag är och hur jag mår. Men så känner man att det var mycket och så tillbaka till grottan. Efter ett tag så har jag lyst upp hela grottan och då kan jag komma ut, för jag behöver inte vara där längre, men då har något väldigt bra hänt med mig och det kommer jag uppleva väldigt tydligt. För sådana steg gör man i hela livet. Man märker hur mycket det har hänt med mig.
(Luf M 23381:12)

Eremiten är i tarotkortleken en metafor för ensamhet, men också för olösta situationer (Ziegler 1992:43). För att belysa detta hänvisar Stefan till hinduisk tradition och till gurusystemet. Detta system är centralt i den hinduiska religionen och återfinns både i Osho och Hare Krishna. Gurun vidarebefordrar andlig visdom till sina lärjungar och han betraktas i många fall som en representant för en gudom. Nu menar inte Stefan att jag, som klient, ska söka upp en religiös ledare. Hans råd är istället att jag ska lyssna på och respektera de personer som har större erfarenhet än jag själv har, för att få inspiration.

Eremitens betydelse är i low context. Stefan överför denna bildmetafor till en annan low context, sanskritversen, för att

Eremiten.
Rider Waite
Tarot.

skapa ytterligare intresse eller mystik. Däref-
ter förklarar Stefan i high context så det blir
begripligt. Exemplet visar på Stefans associ-
ationsvärld, men också hur ett samtal i new
age ofta har religiösa undertoner.

Stefan har byggt samman sina trosföre-
ställningar av många olika tankesystem. Det
märks bland annat när han talar om eremiten
som arketypp⁵³, som finns i "alla traditioner, i
alla. Det kan vara en yogi, en schaman⁵⁴, en
medicinman" (Luf M 23381:7). Han hänvi-
sar inte till något speciellt tankesystem, utan
talar om en universell andlighet. Eremiten
inspirerar honom till en lång utläggning.
Kortet symboliserar andlig strävan som upp-
kommer när man inte är tillfredsställd med
sitt liv. Tydligare än så är han inte, utan upp-
manar endast till att jag ska ta reda på vad jag
vill (Luf M 23381:12).

Även Irene använder sig av en medve-
ten strategi när hon tolkar tarotkortet. Hon
spelar på det mystiska, prövar klienten och
pendlar mellan low och high context när hon
förmedlar sina ontologiska tankar och åter-
kommer ofta till begreppet karmaläxor.

Du var tvungen att gå igenom det där
svåra och komma till ett medvetande-
tillstånd som du inte har varit i tidigare i
detta liv och antagligen inte i tidigare liv
heller /.../ Men sedan ska du ju lära dig
flera saker och vi har ju den traditionen

att är det många karmaläxor vi har att
gå igenom.

(Luf M 23386:5)

"Vi har ju den traditionen", säger hon. "Vi"?
Är det Osho-rörelsen eller är det hon och jag?
Inför tolkningen vet hon ingenting om mig
mer än att det är första gången jag är hos en
tarottolkare. Men varför säger hon då "vi"?
Är det en del i hennes förmedling av trosfö-
reställningar? Det kanske är ett försök från
hennes sida att inlemma mig i det mystiska.
När hon senare i tolkningen återigen använ-
der ordet "vi" syftar hon på en allmän new
age-tanke. "Vi lever ju inte i separerade liv,
varken i relationer, arbete eller i något annat
utan allting hör i hop, allting kommer från
oss själva" (Luf M 23386:6). Hon talar om
den holism, eller universalism, som i likhet
med reinkarnationen är en central tanke i
new age.

Användningen av "vi" kan tolkas som
en medveten strategi för att komma ur low
context, men eftersom klienten inte alltid
känner till eller bekänner sig till hennes tros-
föreställningar eller syn på världen, kommer
Irene inte upp i high context utan endast
till en slags mellannivå. En mellannivå som
kanske är medveten för att behålla distansen.
Under tolkningen kände jag mig delaktig av
att ingå i ett "vi", men samtidigt fundersam
över vad det egentligen betydde.

Etiska budskap och bildspråkets betydelse

Tarottolkningen är uppbyggd på flera olika plan, både språkligt och rumsligt. Den språkliga uppbyggnaden märks t ex i hur tolkarna leder in klienten i den ockulta världen hur de talar om det oförklarliga, t ex reinkarnation, och i hänvisningar till andra världar. Tolkaren växlar mellan olika teman och förståelsenivåer, mellan high och low context, för att kunna förmedla egna ontologiska funderingar, som jag visat ovan.

En tarottolkning erbjuder även en möjlighet att diskutera mer vardagliga teman än religion. Oftast berör en tarottolkning frågor kring arbete, ekonomi och relationer. Det är teman som det inte finns några färdiga svar på och som därför kan diskuteras i all oändlighet, precis som de religiösa frågorna. De vardagliga frågorna uppkommer ur klientens längtan efter att få det bättre, ett led i strävan att nå "det goda livet". Frågan är då vad som är gott och vad som är ont, vad som är rätt och vad som är fel, vad som är "det goda livet". Svaret är subjektivt och ofta relaterat till outtalade samhälleliga normer.

I tarottolkningen framkommer tydliga och svepande svar på vad detta "goda" är. Det ges svar på frågor om normer, rättigheter eller skyldigheter, och frågor som handlar om lycka och värderingar, frågor som berör moral och etik.⁵⁵

Allt berättande handlar om etik, eftersom berättelsen utgår från och innehåller

påståenden från berättaren, påståenden om hur det är att leva och hur livet bör levas. Det skriver etnologen Beatriz Lindqvist i sin avhandling *Drömmar och vardag i exil* (1991). Berättelsen tillhör "etikens område eftersom den är oskiljaktig från ett påstående om vad som är etiskt riktigt" (Lindqvist 1991:21). Det är ur detta perspektiv jag nu ska se tarottolkningen.

Stefan har klara åsikter om vad han tycker i olika frågor, både politiska, religiösa och allmänmänskliga, vilket kommer fram i tolkningssituationen. Ett exempel är när han, som ovan, talar utifrån Eremiten.

Efter ett långt resonemang om hur komplicerade situationer bör lösas kommer Stefan in på vad han kallar *skapandeprocesser* och att det ibland inte blir riktigt som planerat. Då går det för fort. Han hänvisar till en av Umberto Ecos romaner.

Umberto Eco säger det så bra i Rosens namn när William från Baskerville får frågan vad han tycker är mest skrämmande med strävan efter renhet och så säger han "brådskan" och det är så djävla genialt för det är ett så trivialt begrepp, men just satt i relation till strävan efter renhet och sanning så kan det bli att man hamnar väldigt fel. Så det handlar om att vandra vackert. Allting tar den tid det behöver. Jag känner själv i min egna andliga utveckling att jag

har gått in i tunga djupa processer och sedan har jag fått börja från början i alla fall sedan för jag hade för bråttom helt enkelt och det är bättre att ta sakerna en och en.
(Luf M 23381:9)

För att förklara vad Umberto Eco menar med sin fundering kring brådskan berättar Stefan om en reklamkampanj för finansiering av bilköp. I en av filmerna visas en kvinna som får en kokosnöt i huvudet. Hon faller ner medvetlös. En speakerröst säger att det är bättre att dela upp problemen. Kvinnan visas återigen, men istället för en kokosnöt faller nu valnötter i en jämn ström på hennes huvud och hon ser mycket nöjd ut. Stefan kopplar detta till att vi ofta tar i för mycket, att vi tror att vi klarar av mer än vi kan och att allting ska ske snabbt. "Vi lever i en tid där allting går väldigt fort" (Luf M 23381:10), säger han.

Det är ett exempel på hur Stefan förmedlar råd om hur livet bör levas. Att stanna upp och låta problemen lösas i sin egen takt är ett råd som han tycker att de flesta borde ta till sig och hålla med om. Men om det är ett råd som alla egentligen håller med om, varför behöver Stefan säga det? Är det ett råd som bör följas för att nå ett "nytt" liv. Varför behöver jag som klient höra det? Ser han att jag är stressad, eller är det ett allmänt påpekande?

Varje tarotkort kan ses som en metafor: en bild för en egenskap, ett tillstånd eller ett skeende. Metaforen är dock inte alltid självklar, utan måste förklaras. Det är först i tolkningssituationen som kortens bildmetaforik tydliggörs och skapar mening. I en annan passus talar Stefan om kortet Månen, det artonde kortet i Stora arkanan. Det avbildar en måne över ett öde landskap. Mellan två torn syns en bäck rinna fram. På var sin sida om bäcken står en hund och en varg och ser upp mot månen. Ur vattnet tittar en kräfta. Det är vid sidan om Eremiten det andra huvudkortet under Stefans tolkning.

Månen sägs tala om det undermedvetna, om intuition och drömmar (Jönsson 1991:154ff). Stefan säger så här:

Månen är förknippad med det *kvinnliga*, med *drömmar*, med *fantasier*, med *Neptunus*, med *kräftan*. /.../ Det är för mig en indikation att du ska *lyssna på dina drömmar*. /.../ Drömmar innehåller väldigt mycket symboler och en typisk sak som man kan göra för att förstå sina drömmar är om man tänker på alla personer som man träffar i en dröm /.../ ett *hus representerar ofta en själv och ens förmågor och källaren är det undermedvetna*. Precis som när man gör *schamanska trumresor* så är det precis som man reser ner i *undervärlden* och där träffar man sina *kraftdjur* och sina

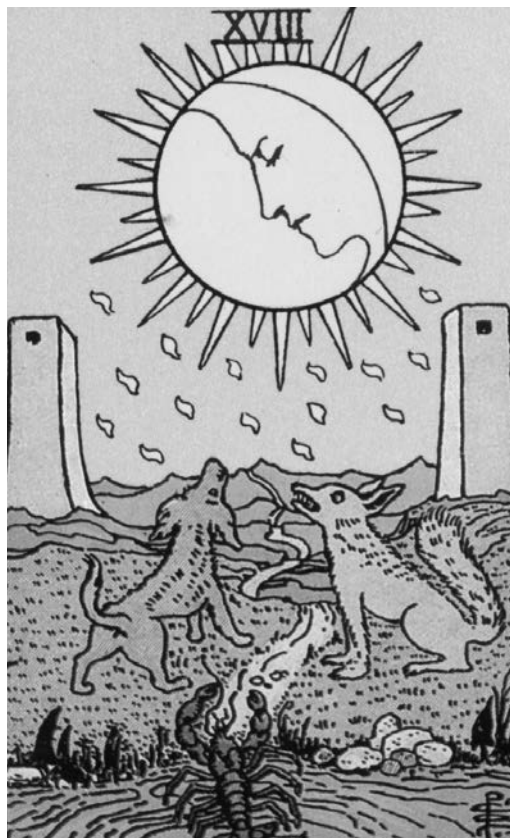
följeslagare och när man kommer upp i *överbärlden* så träffar man sina *lärare*. Det är sådant här som finns över hela världen, alla de här sakerna ser väldigt lika ut i olika kulturer och lika så med drömmar och med de här symbolerna och jag tror att det, som sagt, det är därför jag pratar om det. För när månen kommer upp så är det liksom dags att gå ut och *yla lite mot månen* när det är fullmåne och faktiskt fråga sig hur det här påverkar mig.
(Luf M 23381:7f)

Det finns enligt David Spangler⁵⁶, som är en av förgrundsgestalterna i new age, fem nyckelord som kännetecknar det "nya" i new age. Det är "holism", "feminism"⁵⁷, "mysticism", "planetarism" och "samverkan" (Vernette 1994:10). Stefan nämner alla fem i sin tolkning av Månen.

Stefan talar, förutom om drömmar och fantasier även om det "kvinnliga", "symboler", det "undermedvetna", "undervärlden", "kraftdjur", "lärare" och så till sist ger han rådet att klienten ska "yla lite mot månen". Stefans språk rymmer många ord och begrepp som är naturliga för honom men som är främmande i det offentliga samtalet. Han är samtidigt medveten om att klienten inte är insatt i den nyandliga världens symbolspråk. Därför använder han sitt metaforiska språk och liknelser, som i sig är low context, för

att föra över diskussionen till high context. Det obegripliga ska göras begripligt samtidigt som det är viktigt att skapa en mystisk, eller ockult stämning i tolkningen.

Även om tolkningen utgår från specifika tolkningsanvisningar eller metaforer, är den inte förut given. Tolkningsberättelsen är olika beroende på vilka som deltar, vem som tolkar och vem som är klient, hur samtalet dem emellan flyter eller hur tolkarens monolog

Månen. Rider Waite Tarot.

är sammansatt. Det finns dock vissa mönster. Den professionella tarottolknigen är ett tillfälle där tolkaren förmedlar komplexa föreställningsvärldar, där vardagliga problem diskuteras och där klienten får råd och tips om hur livet bör levas. Det genomgående budskapet är att klienten bör se närmare på sin egen livssituation. Både Irene och Stefan framhåller *introspektion*, oberoende av vilka kort som tolkas.

En tarottolkning lämnar inte klienten oberörd eftersom det är dennes livssituation som berättandet utgår från. Det är i alla fall min egen erfarenhet. Om den som besöker en tarottolkare tror på tarotkortens magi torde upplevelsen bli ännu större och därigenom tas säkerligen råden på större allvar. Råden kan lätt bli till måsten och borden: tvingande för en del, inspirerande för andra.

I sin tolkning talar Irene om att många är styrda av måsten och borden. Det kan handla om att känna tvång inför materiella ting som pengar, prestationer eller titlar. Hon menar att det är vanligt med människor som försöker vara någon de inte är och ger följande råd om hur detta problem bör lösas.

Vi kan säga så här att antagligen är det så att det är prestationer, titlar och pengar som spökar här och den här talar om för dig att ingenting av de här rollerna som du har lärt dig, ingenting

av de du har lärt dig är du. Ingenting är det som du ska sträva efter och jag tänker på att det är jättefint att bli advokat eller jurist eller och då klär man sig i en speciell klädstil och man talar på ett visst sätt och vill man bli läkare så är man på ett annat sätt. De vill tala om för dig att ingenting av det här är du och det är viktigt att du tänker på det. Du ska vara dig själv helt och hållet. Det är viktigt att tillägga att det är viktigt att se att alla de här *måsten* och *borden*, man borde vara sådan och man måste tjäna så mycket och man måste ha en fin bil eller vad det nu är, att man måste vara gift vid det här laget och allt vad det är bara sådant som vi har blivit pådyvlade oss, att så här borde vi se ut och det är jättehemskt om vi går och tror att så här är det. För då blir allting bara pest. Alla de här rollerna och maskerna och titlarna och allt vad det är, bilarna och, det är ingenting. Och det är viktigt att du ska inte ha någon av de här maskerna eller rollerna. /.../ Att man känner att man får en viss pondus när man är man eller verkar stolt och klarar allting jättebra och man får inte vara svag. Det är viktigt att man klarar allt och är duktig, i manliga ögon då. Man får inte vara svag och be om hjälp och säga att så här vet

jag inte hur man gör och så. Det kan du ju tänka på, att om du spelar den rollen av machotypen så som män ska vara så får du det ju mer besvärligt alltså. Då får du ännu mer stress. Det här stressar ju de här sakerna, det är både fysiskt och psykiskt och andligt. Så det gäller för dig att acceptera dig själv som du är och glädja dig åt det som är det du har valt och försöka att slappna av och bara vara den du är.
(Luf M 23386:8)

Irene talar utifrån ett kort som i hennes Osholek kallas Sju moln och som bär namnet *politics*⁵⁸. Det avbildar en hånleende man som bär en slingrande orm runt halsen. Framför ansiktet håller han en smilande teatermask.

Handboken berättar hur kortet ger rådet att inte försöka spela några roller. Var ärlig mot dig själv och se till dina inre behov. Det handlar återigen om introspektion (Sarito 1994:130f). Irene följer handboken väl i sin tolkning.

Det är en allmän bild av män⁵⁹ Irene hänvisar till, en bild hon betraktar som high context. Män utövar inbördes övervakning där de mäter framgång i materiell lycka. Strax efter citatet ger hon råd, som är i low context. Jag bör se närmare på mitt " eget inre", "sådan som stör" och mitt "inre barn". Hon nämner att "den andliga meningen med det här kortet är att det inte är målet som

är målet utan det är vägen som är målet". Kortet handlar även om resor, både andliga och fysiska. Hon avslutar med att säga att "den andliga visdomen finns ändå där", vilket är ett sätt att återknyta till den universella tanken (Luf M 23386:8).

I exemplet talar Irene om antimaterialism och antikarriärism. Hon ger även råd om hur roller bör undvikas i arbetslivet. Kortet talar om för klienten att sluta tänka på vissa saker för att slippa stressa och lämna världen. Det är den förändringsaspekt som kortet Döden exemplifierade i föregående kapitel. Ansvar läggs på den enskilde individen. Irene ger råd om hur det går att undvika måsten och borden. Samtidigt förmedlar Irene en världsbild som är lika dogmatisk som den Irene tar avstånd ifrån. Råden blir motsägelsefulla eftersom de både handlar om människans frihet att finna fram till "det goda livet" och att "vi" ingår i ett universellt sammanhang där varje människas handlingar kan ses som predestinerade.

Frihet eller universalism

David V Barretts bok om tarot innehåller egentligen en motsägelse i titeln: *Tyd tecknen rätt. Tarot* (1995). Titeln strider mot en av de viktigaste "dogmerna" i new age: *människans valfrihet och hennes ansvar för det egna livet*.⁶⁰ I tarottolkningens kontext finns flera inslag av frihet. Där finns friheten att välja kortlek, ritualer, "stjärna" och hur korten ska tolkas.

Samtidigt är tolkaren styrd av förutbestämda villkor. Kortleken är uppbyggd enligt ett visst system och varje kort har sin tolkning, sin betydelse även om användarna säger sig vara fria i tolkningen av dessa betydelser.

New age är *individualistiskt* i den meningen att det inte finns någon gräns för vad varje individ kan bygga in i sin verklighetsuppfattning. Men i new age erbjuds även en *universell* tanke när det talas om att all materia, människor, djur och växter ingår i ett kosmiskt sammanhang eller mönster där allt är förutbestämt. Här uppstår en *motsägelse* mellan det individualistiska, den fria viljan, och det predestinativa i att vara en del av en förutbestämd universell helhet. Motsägelsen uppmärksammas ofta i studier av new age. Enligt Wouter J Hanegraaff beror motsägelsen på att new age har sitt ursprung både i europeisk teosofi och i amerikansk individualism (Hanegraaff 1998:287ff). Denna motsägelse har inte genererat någon diskussion i den litteratur jag studerat eller bland de personer jag mött, vilket även stämmer med Hanegraaffs slutsatser. Han skriver: "For the purposes of analysing the structures of New Age religion, we can simply conclude that both tendencies are present side by side, in contexts which seldom make the latent tension between them explicit" (Hanegraaff 1998:288).

När Stefan diskuterar frihet funderar han kring olika former av -ismer. Själv menar han sig vara "pluralist". "Mångfald är verklig

rikedom", säger han (Luf M 23381:36) och tycker att det värsta som finns är när någon talar om hur andra ska tycka och tänka i olika frågor. De stora världsreligionerna är exempel på hur ickepluralism, som han kallar det, ger negativa konsekvenser som krig, patriarkat, fanatism och imperialism. Det ska få finnas kyrkor eller moskéer, men han vill inte gå dit.

Det handlar om att vi måste ta oss själva mer på allvar än att välja en religion. Det handlar om en individuell väg mer än en extrovert så att säga. Det är också stora andligheter som kanske är överhuvud i en religion, de säger inte 'välj buddhismen' eller 'välj si och så'. Om du ser till Dalai Lama så säger han inte att buddhismen skulle vara det enda som är det rätta. Han säger att det kommer aldrig att bli en religion i världen så det är väl bättre med mångfald, det är väl fantastiskt bra. /.../ Och en kvinna som heter Marianne Williams håller på mycket med Course in Miracles säger "välj en väg och gå den" men hon säger inte vilken. "Ta den som passar dig". För mig känns det mera sant. Var och en måste välja det som passar bäst. För en del kan det vara att åka till Indien och träffa en guru, för en annan är det att åka till Arizona och träffa en schaman eller medicinman i någon indianstam och en tredje är att gå till Pingstkyrkan,

och då måste jag hålla mig lite för att inte säga någonting elakt. /.../ Jag ser Voltaire som ett rättesnöre. Han sa väldigt många kloka saker. Han sa att jag må hata och ha åsikter, men jag är beredd att gå i döden för att få ha dem. Så han var en sann förkämpe för yttrandefrihet, religionsfrihet, tankefrihet, verklig frihet. Det är en sådan sak som är lätt att säga och svår att leva efter. Om man frågar folk så säger de att det är bra med yttrandefrihet, kan man få ha vilken religion man vill och redan där börjar folk att dra lite på örönen. (Luf M 23381:36)

Stefan visar på stor bredd när han hänvisar till Dalai Lama och Voltaire samt new age-läran *Course in Miracles*⁶¹. Frågan är om han gör det i alla tolkningar eller om det för honom är ett sätt att tala i high context, som en anpassning till mig som påläst akademiker.

Stefan fortsätter prata om frihet i betydelsen att vara fri att göra som man vill.

Jag träffade en flicka som sa det att om alla bara gjorde det de ville så skulle allting bli bra och det låter otroligt naivt att säga så, för man tycker att det går väl inte för tank om alla gick omkring och stäl saker och dödar varandra, men på själsnivå så är det ingen som vill stjälja eller som vill döda så vad det

handlar om är att först ta reda på vad man verkligen vill. Och om man utifrån den synvinkeln säger att om alla gör som de vill så blir allting bra så är det sant. Så då måste man ta reda på vad man egentligen vill. (Luf M 23381:12)

Om alla gör som de vill, försvinner alla krig, all avundsjuka, allting som kan skada människor. Det menar Stefan. Irene säger att ”för att våga vara den du är så måste du glädja dig åt det som du har skapat. För om du inte kan glädja dig åt det så kan du inte glädja dig åt något annat heller” (Luf M 23386:16). I new age-litteraturen återfinns liknande tankegångar där något eftersträvas som alla människor kan hålla med om är gott.

New age är generellt sett ett politiskt fält, och det märks politiska undertoner både hos Irene och Stefan. New age är dock skilt från det partipolitiska etablissemangen. Det finns inte något partiprogram, några uttalade strategier eller någon plan över hur statsbudgeten bör se ut. Istället finns bland utövarna en dröm om ett bättre liv, vilket nås genom att *varje enskild individ* söker sin egen väg till självinsikt. Tarottolkningens berättelse ska öppna upp denna väg.

Det är lätt att finna exempel på paradoxen frihet/universalism i new age. Rosie Björkman, som kallar sig Jolanda den tredje och arbetar som ”häxkonsult” i en lokal i

Gamla Stan i Stockholm, erbjuder främst tarotläsningar. Hon använder sig även av magi, både svart och vit och menar att andra människor eller ting kan påverkas av ritualer. Det berättade hon i ZTV's kvinnomagasinet Bambola 1997. I sin bok *Tarot. Häxans tolkning* nämner hon den "esoteriska-magiska-ekologiska-kosmiska kunskapen" (1997:10) som hon menar finns i tarotleken, vilket är en hänvisning till den universella tanken. Frågan är hur det hänger samman med att hon som häxa säger sig ha "fullständig individuell frihet att själv hitta fram till sin egen häxmedicin" (1997:11), hur universalismen hänger samman med häxans individuella frihet och förmågan att påverka andra människor med magi. På det ger varken teveintervjun eller boken svar.

En new age-utövers trosföreställningar sätts samman av fragment från många olika religiösa och politiska traditioner. Trosföreställningarna bidrar till ökad förståelse av både universum och den egna identiteten. Varje tarottolkares tro förmedlas under tolkningen och ovan har det nämnts exempelvis etiska råd om hur problem bör hanteras, talats om holism, new age-feminism, övernaturliga gudaväsen, frihet och förändring. Dessa centrala new age-teman kopplas aldrig samman av utövarna. Den mängd läror som en new age-utövare har att välja bland, som bidrar till en individuellt formulerad ontologi, som ger svar på livets gåta är för en utomstående full av måsten och paradoxer. Dessa innebär inte

något problem för utövarna. Vad som är viktigt är istället deras personliga tro, upplevelser och känslor. Det ligger bortom det intellektuella ifrågasättandet vilket är positivt. Kanske är det här friheten i new age ligger: att själv kunna välja vad som påverkar eller vad som inte gör det.

Tarottolkningens ritual

Sandra Dolby Stahls diskussion om high och low context är inte bara möjlig att applicera på det talade ordet utan på hela berättandesituationen. De olika förståelsenivåerna används muntligt för att skapa mystik och intresse kring tarotkorten. Även de handlingar, ritualer, som utförs kring tarotkorten bidrar till att skapa denna mystik.

I tarottolkningens ritual ligger som tidigare visats blandandet av korten, levande ljus, rökelse, musik och dämpad belysning. Klienten inbjuds att delta i vissa delar. Det är viktigt att förmedla rätt stämning. Handlingarna i tarottolkningen bidrar till att skapa både mystik och legitimitet. Ritualer pekar mot en ockult tankevärld vilket bekräftar tolkningens äkthet.

En ritual kan definieras som ett noga uttänkt mönster som utförs i ett högtidligt sammanhang. Ritualer kan även vara mer vardagliga och omedvetna. Etnologen Jonas Engman redogör i inledningen till sin avhand-

ling om flera olika definitioner av *ritual*. Han nämner att ritualer bland annat kan ses som "tillfällen när grundläggande värden ställs ut till beskådande" och som "iscensättningar" (Engman 1999:15). Engman hänvisar bland annat till antropologen Victor Turners diskussion om hur ritualer markerar positioner bortom sociala strukturer.

Enligt en av Turners definitioner är ritual "ett föreskrivet formellt beteende vid tillfällen som inte blir till teknisk rutin, och som har referenser till tro på mystiska varelser eller krafter. Det begränsar ritualerna till att vara religiösa, liturgiska" (i Grimes 1990:141, min översättning). Definitionen kritiseras av religionshistorikern Ronald L. Grimes som menar att Turner endast utgår från västerländskt tänkande, där rationella slutsatser förpackas i olika trossystem. Det finns också ett problem i att se alla ritualer som religiösa. Tron blir då mer central än själva handlingen. Grimes menar också att en ritual mycket väl kan innehålla teknisk rutin, handlingar utan engagemang (Grimes 1990:141ff).

Tarottolkningens ritual är religiös genom att den är en hänvisning till övernaturliga krafter. Den bygger delvis på teknisk rutin och är ett av flera moment som bidrar till att skapa den stämning som krävs. Engman skriver att ritualer är "sociala former skilda från vardagen och där graden av reflexivitet är hög" (Engman 1999:17). Ritualen markerar att tarottolkningen är en extraordinär situation.

Beredelsen

Stefan bor i en av Stockholms södra förorter och utför divination både med tarotkort och runor. Han är också kunnig i astrologi, men det är ingenting som han praktiserar för tillfället. Tarotkortet använder han främst professionellt. Han tar emot klienter hemma i sitt arbetsrum, men har också tolkat tarotkort på new age-mässor och medeltidsfestivaler.

Det luktar av rökelse i rummet där Stefan tolkar tarot. Några stearinljus är placerade på en skinnduk som lagts över en tunn duk i lila och guld. Stefan tänder de två ljusen och tar fram en kortlek som ligger till vänster om honom. Där ligger också en mindre lek. Han blandar den stora kortleken långsamt, den ena halvan pressas sakta ner i den andra. Under blandningen pratar han och berättar om när han senast tolkade tarotkort. När han blandat färdigt låter han mig dela upp korten i tre högar. Han studerar högarna noga innan han lägger samman dem i en. Därefter tar han fram den lilla leken, lägger korten i en lång rad och ser koncentrerad ut och plockar fram ett kort som han menar vara ett av två huvudkort under tolkningen.

Stefan sänker så sin blick mot den stora leken som ligger framför honom och sjunker ihop, sluter ögonen som i bön och är tyst en lång stund. Sedan lägger han nio kort på bordet i ett rombmönster, i en "expanderad trekortsläggning". Därefter börjar han den

muntliga delen av tolkningen.

Efter att ha pratat om de upplagda korten säger han att ”jag ser att det kommer ett kort till här” (Luf M 23381:4) och plockar fram ytterligare sex kort som komplement. Han pratar om dessa kort en stund och drar därefter ännu ett från leken. Det sista kortet menar han vara det andra huvudkortet för tolkningstillfället.

Kortleken blandas, kuperas och läggs upp. Tända ljus och rökelse bildar tillsammans med en bön Stefans ritual. Det skapar den mystiska inramningen som sägs öka kontakten med det oförklarliga.

Ett rituellt mönster

Alla handlingar, rörelser och ritualer som begås med och kring tarotkortet kan betraktas som ett strategiskt spel där målet är att komma så nära som möjligt eller få kontakt med det oförklarliga. Spelreglerna går att finna i de många handböckerna, men många finner egna vägar för att nå sina syften. Det centrala är inte tillvägagångssättet utan att önskvärt resultat nås.

Trots friheten för tolkaren att själv välja ritual följer de flesta ett liknande mönster. Kortleken blandas, klienten får kupera och korten läggs i förutbestämd stjärna på bordet. Till detta hör användningen av rökelse och tända ljus. Ibland spelas även lugn musik i bakgrunden. Ritualen skapar trygghet, både för tolkaren och klienten.

Stefan använder en lite säregen ritual: med sin tysta bön, de två kortlekarna, den expanderade trekortsläggningen och att han kompletterade sin ”stjärna”, med nya kort. Han berättar:

Det är själva ritualen, att göra en ceremoni. Det är också någonting /.../ som inte bara har med tarot att göra. /.../ En ceremoni innehåller alltid en ritual, men en ritual kan också vara att man borstar tänderna på ett speciellt sätt varje dag, men det är inte en ceremoni. Om man gör en ritual kring någonting så är det oftast mer effektivt gjort, man blir mer koncentrerad och man riktar sin energi. Det finns högst fysiska och väldigt logiska förklaringar till varför man gör en ritual eller en ceremoni. Det är ju för att man riktar sin koncentration, sin tanke, sin känsla på det man håller på med. Sedan finns de här Pavlovska hundarna, den betingade reflexen, att har man gjort någonting, en ceremoni kring ett visst fokus om och om igen så kommer det igen. Så fort man känner den rökelsedoften, så fort man ser den symbolen så kommer man omedelbart att försättas i det tillståndet. Så vi är väldigt intelligent konstruerade på det sättet att vi kan om vi är vana vid en viss ritual eller ceremoni som har ett visst syfte, så ju mer van man blir vid det

desto mer fyller det sitt syfte ./.../ Man blir mer koncentrerad på det sättet ./.../ Och det är också därför man har ritualer och ceremonier i andliga sammanhang för vi behöver hjälp. Andliga sammanhang handlar om att försätta sig i ett annat tillstånd, kanske sakralt tillstånd eller om vi skapar en viss sakral musik, eller en sakral miljö.
(Luf M 23381:39)

Stefan menar att det finns en viktig skillnad mellan ritual och ceremoni. Ritualen ingår i ceremonin menar han. Ceremonin genomförs vid särskilda tillfällen medan ritualen utförs utan reflektion.

Stefan är mycket noga med att hans handlingar utförs rätt. Även om han pratar mycket under blandningen av korten kupe- rar han leken under stort allvar. Han ber till och med en bön som en del av akten.

I föregående kapitelavsnitt framgick det att tarottolkaren, förutom att svara på klientens frågor och sammanställa en personlighetsanalys, också förmedlade sina trosföreställningar. Tarottolkningen är förkun- nelse. Därför har själva tolkningsberättelsen mening både för klienten och för tolkaren. Även ritualen har denna dubbla betydelse. För klienten bidrar ritualen till upplevelsen av tarot. Ritualen är en väg in i en mystisk verklighet klienten har eller inte har tillgång till annars. Även för tolkaren är ritualen, och

hela tolkningssituationen, en möjlighet att få kontakt med den ockulta verklighet man bekänner sig till. Varje upplevelse av denna verklighet är en bekräftelse på sökandet, prö- vandet och formulerandet av trosföreställ- ningar som ett new age-engagemang ofta för med sig. Ritualerna blir därför betydelsebä- rande och skapar legitimitet, både för klien- ten och för tarottolkaren.

Föreskrivna och eget utformade

Thomas Jönsson skriver i sin bok om tarot hur viktigt det är att själv utforma sina ritu- aler, men ger ändå råd om hur tolkaren kan (eller bör) gå till väga.

Det känns viktigt för många ägare av tarotkort att ingen annan får vidröra korten. Många vill inte heller förflytta korten till en annan plats. ./.../ Du avgör själv vilka ritualer som ska användas inför en tarotläggning. ./.../ De ska hjälpa dig att fokusera kraften. Med ritualer avses i detta fall olika vanor i samband med användningen av tarot. ./.../ Efter varje användning är det viktigt att packa ner leken i ett emballage, (även om det endast är i köpförpackningen). Många föredrar emellertid att som ritual linda in sin lek i ett rött eller svart sidentyg eller lägga den i en skinnpåse;

en trälåda går också bra. Emballaget tjänstgör som isolation mot 'icke önskvärda energier'. Låt gärna en bit råkristall av ametist eller klar kvarts ligga med i emballaget. Kristallen hjälper till att rena energierna.
(Jönsson 1991:57)

Ylva Trollsveden rekommenderar i sin bok *Tarot steg för steg* (1996b:19f) precis det samma som Jönsson. Kortleken bör förvaras i en svart sidenduk i en svart trälåda med en ametist. Trollsveden menar även att kortleken med jämna mellanrum ska rensas med kristaller och speciella ceremonier. Om ritualer inför tolkningen säger hon bara att "det är en smaksak" (Trollsveden 1996b:26).

Gerd Ziegler säger i sin bok att kortleken bör förvaras i en speciell låda, eller insvept i ett tyg, gärna enfärgat. Därefter är han mycket noga med att förklara de ritualer och handlingar som omger tarottolkandet. Tolkaren ska inta en lugn attityd, blanda korten omsorgsfullt "och bred sedan ut dem på tyget med baksidan uppåt. Ett tätt ljus, rökelse, blommor, bilden av en älskad person eller ett annat personligt föremål ger en speciell, ceremoniell, stämning åt det man gör" (Ziegler 1992:9).

Handböckerna är främst riktade till nybörjare och de som lägger kort i privata sammanhang. Men inte heller dessa följer handböckernas föreskrifter helt och hållet.

En annan informant, Betty, som mestadels använder tarotkortet för sig själv, är medveten om att det finns föreskrifter om hur kortleken bör förvaras, men säger att hon gör vad som känns bäst för henne, vilket ju också stämmer med vad t ex Jönsson skriver. Kortleken förvaras i en plastlåda som det tidigare varit glass i, tillsammans med andra småprylar, och hon låter mig gärna titta på leken. När tarotkortet ska användas tänds hon levande ljus och rökelse, lyssnar på lugn musik och är noga med att inte bli störd. Hon blandar och koncentrerar sig olika länge beroende på hur otålig hon är.

Det blir lite av en helig stund om man får säga så, när man sitter där för sig själv. Och sedan är det så spännande också. /.../ Och sedan på sista tiden så brukar jag måla, eller rita av de korten som jag fått upp och sjunka in i dem på det sättet så man kommer in i bilden ännu mer. Så ibland så när jag känner mig orolig så kan jag tänka på kort och tala till den här personen på kortet, att de tar hand om mig, att de blir en människa. /.../ Kejsarinnan är mitt personliga kort och jag brukar tänka att hon talar till mig och så där. Och det känns skönt.
(Luf M 23384:9f)

Betty har läst i böckerna vilka ritualer som kan utföras och efterhand har hon utformat

en egen modell. Inte heller Ulrika följer läroböckernas anvisningar och känner heller inte att hon måste utföra några speciella ritualer. Det är olika beroende på tillfälle. Ulrika lägger i likhet med Betty tarotkorten i eget syfte.

Jag ska vara på ett speciellt humör och så där. /.../ Det är något som jag gör sent på kvällarna och så har jag mina grejer framme och så där. Jag lyssnar på bra musik kanske och så tänder jag lite rökelse och ljus och jag gör nog en, det här rummet skulle vara alldeles för kliniskt, det skulle aldrig fungera. /.../

Det finns speciell sådan new age-stämningssmusik och det är inte riktigt det jag tänkte på, men det förstod du. Sist var det Beethovens pianosonat, någonting sådant. Mycket klassiskt, jag lyssnar på mycket klassiskt överhuvudtaget. Det ska vara något som verkar bra. /.../ Och rökelse och tända ljus då, men det är sådant som jag gillar annars också. (Luf M 23388:6)

Även om både Betty och Ulrika menar att de utformat helt egna rutiner kring tarottolkningen följer de ändå vissa mönster, precis som Stefan.

Friheten att själv utforma ritual återfinns även i andra new age-praktiker. I Caitlín Matthews bok *The Elements of the Goddess* (1989) ges det förslag på hur ritualer kan

utformas när Gudinnan⁶² ska dyrkas. Innan läsaren ska se närmare på det som föreskrivs bör en helt egen ritual utformas, föreslår Matthews. För att utforma en egen gudinneritual krävs ett sunt förnuft, anpassningsförmåga och humor. Författaren menar att vårt sökande efter auktoriteter utgår från vår självbild och att det är därför vi ska, och kan, utgå från oss själva i ritualen. Ritualen ska därefter jämföras med vad som föreskrivs i boken. Lär av andras erfarenheter, skriver Matthews (Matthews 1989:19, 105).

Religiösa ritualer

Tända ljus, musik och rökelse är viktiga ingredienser i många religiösa sammanhang. I den kristna gudstjänsten används alltid tända ljus, musik likaså. Rökelse används mestadels i Romersk katolska och Östortodoxa kyrkan, men förekommer även i Svenska kyrkans gudstjänster. Rökelse symboliserar i kristendomen den helige Andes närvaro. Den kristna gudstjänsten innehåller också förutbestämda rörelsemönster. De olika delarna i ritualen är ett emotionellt spel som syftar till att försätta utövarna i koncentration och kontemplation (Magliocco 1996:99).

Etnologen Lynn Åkesson skriver i sin bok *Mellan levande och döda* (1997) om föreställningar om och hanteringen av döda. Prästens roll är, både vid begravning och i mötet med de sörjande, att ”förmedla sammanhang större än människan själv. Det gäller för präst-

ten att få ritualen att vibrera av andlig närvaro” (Åkesson 1997:110). Prästens roll är att vara en representant för uttalade dogmer, för en institution, för det etablerade. Åkesson menar att det därför aldrig råder någon tvekan om vad prästen står för. Prästen behöver därför inte argumentera eller manifestera vad som företräds, utan bara agera.

Tarotritualen kan jämföras med de ritualer som utförs i Svenska kyrkan: exempelvis en begravning. Tolkaren använder sig i likhet med prästen av ett särskilt förutbestämt ritual. I prästens fall är ritualen kopplat till ord och allt finns nedtecknat i ett Missale⁶³ som är godkänt av kyrkan. Dessutom används alltid tända ljus och musik vid en begravning, ibland även rökelse. Tarottolkarens ritual är i motsats till prästens individuellt utformad även om det finns föreskrifter. Dessutom ingår en förmedling av och en argumentering för vad tolkaren tror på i tolkningssituationen, eftersom det inte är givet på förhand.

Även prästen är ganska fri i tolkningen av föreskrifterna. I begravningen ingår en betraktelse som prästen själv ska utforma och det finns en frihet i att exempelvis använda rökelse. Prästen har dock, till skillnad från tarottolkaren, genomgått en utbildning, godkänts och officiellt legitimerats att få representera kyrkan. Det ställer vissa krav på prästen, både från kyrkan och från kyrkosökarna att göra rätt.

Tarotritualen är i likhet med den kristna en medveten handling. Det finns ett syfte

som både den som producerar ritualen och den som tar emot delaktiga i. Vad som sedan kommer ut av ritualen, och av den berättelse som tidigare refererats, ligger utanför själva tolkningssituationen. Det är efteråt som de råd och förhållningsregler klienten fått ska förankras i vardagen (jfr Åkesson 1997:111).

Det finns som vi sett en mall som de professionella tolkarna arbetar efter, även om de omformat den så det passar dem. Ritualerna är handlingar som ska göra det möjligt att nå in i det fördolda och mystiska. Samtidigt legitimeras en intuitiv kraft som tolkarna säger sig besitta.

Ritualer är medvetna handlingar för att nå förutbestämda mål. Men de kan även ses som kontextmarkörer (Sjørlev 1996:18). Det handlar om att sätta upp ramar för vad som t ex är en tarottolkning och visa vad den innebär, vilka hänvisningar som finns till andra tankesystem och att visa på sin särart.

Klienten

The search for a safe haven for the self becomes an increasingly critical undertaking, and the individual must build and continuously rebuild her/his 'home' in the face of the surging flux of events and relations.

(Melucci 1996:29)

I Paul Ricoeurs definition av berättelse finns som vi sett tre nivåer: berättandenivån, handlingsnivån och aktantnivån. De tre nivåerna överlappar varandra, men har ändå åtskiljts i tre kapitelavsnitt. I det första diskuterades tarottolkningens *muntliga del* och i det andra diskuterades handlingar: *ritualer*. Bägge avsnitt har även fokuserat tolkare och klient. Det är Ricoeurs aktantnivå. I detta tredje och avslutande kapitelavsnitt diskuteras tarottolkarnas *besökare* vilket också leder till en allmän diskussion om vem som tillhör new age och de upplevelser som fältet tillhandahåller. Utövarna är främst kvinnor. Avslutningsvis kommer några informanternas och new age-forskarens tankar kring kvinnors intresse för new age att redovisas.

Ricoeur menar att aktanterna definieras genom handlingarna och genom berättandet (Ricoeur 1993:51). I tarottolkningen synliggörs tydligt vem som är tolkare och vem som är klient eftersom en är passiv och den andre aktiv, en frågar och den andre svarar, en berättar och den andre lyssnar. Tolkaren förmedlar/producerar och klienten tar emot/konsumerar.

I analysen ovan har diskussionen utgått från vad jag tolkat som tolkarens trosföreställningar och strategier. Tolkarens syfte har både varit att hjälpa klienten, och att finna strategier för att förmedla mystik och egna trosföreställningar. Syftet och strategierna har synliggjorts i både tal och handling.

Det finns dock ett glapp mellan tolkarnas

förmedling och vad klienten uppfattat. Noga utprovade ritualer, blandningen av korten, talet om energier, holism och reinkarnation har inte gjort något större intryck på de som intervjuats⁶⁴. De har svårt att minnas till exempel vilken kortlek som använts, vilka ritualer som utförts eller hur tolkaren förklarat korten. De minns heller inte hur trosföreställningar argumenteras eller vilka som nämnts. Många minns de personliga problem som diskuterats, hur det talats om tidigare liv och de råd som givits. En del klienter är endast intresserade av att höra om sin framtid och diskutera kärleksbekymmer. Det tycker Stefan ibland är frustrerande.

Många vill veta mycket om sin framtid, men det kanske är för mycket som ligger bakom som man inte är klar med. Du måste bli klar med det här nu. Du kommer inte vidare just nu, "men hur blir det med kärleken då?", men det här kortet säger att du ska ta hand om dig själv. Det är en så här typisk grej. "Ja, men kärleken då?", så har man suttit en halvtimme och pratat om att det är dags för dig att ta hand om ditt eget. Skip that now.
(Luf M 23381:17)

Frågan är då om ritualerna och valet av kortlek spelat någon roll för tolkningen. Förmodligen behövs inramningen av ritualer kring tolkningen i själva tolkningsögonblicket.

Kanske att det till och med krävs en särskild kontext för att kunna diskutera personliga frågor. Det är en iakttagelse som Stefan håller med om när jag frågar honom.

Det handlar inte bara om själva kortdragningen utan det handlar om att skapa en atmosfär i vilket jag tillåter mig kontemplation. När jag väl sitter där kan jag släppa tarotleken, jag kan till och med strunta i tarotleken för jag har redan, i hela den här ritualen, i den här ceremonin försatt mig i ett tillstånd av kontemplation. Då blir tarotleken inte huvudsaken, det är ett redskap bland flera redskap. Den stämning man skapar är egentligen precis lika viktig som korten, eller som redskapen tycker jag. Det hjälper väldigt, väldigt mycket att skapa den här koncentrationen. Det är viktigt tycker jag.

(Luf M 23381:41)

Engångsbesökaren Annika

Tarottolkarnas besökare är av två kategorier. Det är de som gör regelbundna besök och de som gör enstaka. Flergångsbesökaren använder tolkaren som samtalspartner, och efterhand skapas ett nära förhållande.

Annika är närmare 30 år och har läst både språk, ekonomi och juridik på universitetet. Hon har gjort ett besök hos en tarot-

tolkare, har ingen egen kortlek och har heller inte funderat på att köpa någon.

Den tarottolkare Annika besökte drev en mindre hälsokostbutik och tog emot sina klienter i ett rum bakom butiken. I rummet spelades lugn musik och belysningen var dämpad. Inför tolkningen satt tolkaren tyst i ca tio minuter och läste därefter i Annikas händer. Hon sade sig se att Annika skulle leva ett långt liv, ”Jag skulle bli så gammal att folk skulle tröttna på mig. Det kanske stämmer för de blir ganska gamla i min släkt, tanterna blir det” (Luf M 23385:4). Därefter tog hon korten, blandade dem och la ut dem efter att Annika kuperat.

Annika skrev ned allt som sades under tolkningen, men inte vilka handlingar som utfördes. Hon antecknade endast det som kändes viktigt.

Annika fick höra att hon valt rätt utbildning och att hon förmodligen skulle arbeta med miljö. Hon skulle inte vara orolig för kärleken eftersom hon både skulle gifta sig och få barn, något tolkaren själv valde att prata om. Men mer än så diskuterades inte framtiden. Tolkaren talade istället om det som varit och om familjerelationer.

Annika berättade att hon kommer från en skilsmäsofamilj. Hon har ganska dålig kontakt med sin pappa, något som tolkaren diskuterade utifrån Djävulen, det femtonde kortet i Stora arkanan. Tolkaren gav rådet att Annika skulle släppa funderingarna kring pappan.

Sedan som hon sa att "du måste släppa det här och inte tänka så och du kommer aldrig bli riktigt bra vän med din pappa, men det kommer att bli bra" och då känner man lite att jag ska nog sluta koncentrera mig på det och det hade jag nog gjort lite innan där, gått och tänkt på det där. Men det kommer att ordna sig liksom.
(Luf M 23385:3)

Rosie Björkman skriver att Djävulen handlar om någon form av maktspel. "Du kan känna dig maktlös, beroende, uppgiven, med en dominerande känsla av att det inte finns något du kan göra åt din situation, att du 'sitter fast'" (Björkman 1997:146). Istället för att fundera kring problemet råddes Annika att släppa tankarna och gå vidare, ett råd hon var nöjd med.

Tolkaren talade även om tidigare liv och berättade att Annika varit matematiker i Kina. "Det var rätt så roligt när hon sa det", kommenterar Annika (Luf M 23385:4). Sitt senaste liv tillbringade hon som diplomat i England. "Ja, då var det därför jag trivdes så bra i England och så vidare. Det är inte så att det betyder någonting" (Luf M 23385:4).

Förförståelse

Annika har vuxit upp i en familj där några deltagit i seanser och sagt sig haft kontakt med

döda. Andra har regelbundet besökt tarottolkare. Det är dock inte förrän hon blivit vuxen som hon fått reda på omfattningen av släktens ockulta engagemang, vilket förmodligen beror på att hon har dålig kontakt med sin pappa (Luf M 23385:12).

Min farfar och farmor gick på sådana här seanser när de var yngre och att de fått kontakt med människor som var

Djävulen. Rider Waite Tarot.

döda. /.../ Min farmor gick bort för några år sedan och då var det någon som sa att min farfar tagit emot meddelanden från henne så det ligger kanske lite i familjen. Jag har inte tänkt så mycket på det här innan utan det är mer nu när jag fått höra att de gått på seanser och sådant så var det ju lite spännande.
(Luf M 23385:10)

Annikas mamma är också intresserad av ockulta frågor vilket inte varit någon hemlighet. Hon har under flera år haft en väninna som hon regelbundet diskuterat framförallt reinkarnation med, och numera deltar även Annika i dessa diskussioner.

Att Annika besökt en tarottolkare är således ingen slump. Både pappan, pappans fru och flera syskon har gjort det tidigare. Och det var genom sin syster hon fick kontakt med tolkaren. Annika har även flera kamrater som besökt tarottolkare. Förkunskapen gjorde henne nyfiken på att själv gå, men bidrog även till att hon dröjde.

Jag har hört mycket av folk som har gått /.../ [och] jag kände att det skulle vara bra att höra vad hon skulle [saga], inte att jag skulle rätta mig efter vad hon sa, men att höra vad hon skulle säga när man står i en situation där man inte riktigt vet var man är på väg. Jag har tänkt på det förr att jag ska gå, men då

är det många som säger att då rättar man sig bara efter det de säger också. Och när jag gick var sådant som jag hade kommit fram till innan, själv. Så det var saker som jag redan hade beslutat mig om. När hon sa att jag kommer att studera igen så var det sådant som jag redan beslutat mig om. Det är väl för att man har varit omkring det som man kan prata om det så. Att kunna säga att 'det har jag gjort'.
(Luf M 23385:2)

Annika ville alltså vara säker på sig själv, veta vad hon själv tyckte och tänkte, innan hon besökte en tarottolkare. Och det trots att hon genomgick en period av vilsenhet, både när det gällde familjerelationer och framtid. Tarottolkningen gav henne det perspektiv på den tid som varit och på hur hon handlat, som hon sökte.

Stina är några år yngre än Annika, men har till skillnad från Annika bred erfarenhet av olika new age-praktiker, vilket kommer att diskuteras i nästa kapitel. Stina menar i likhet med Annika att tarot kan hjälpa till att skapa perspektiv på tillvaron.

Tarot är bra för att man får nya vinklingar på problemen, man kan se nya saker, och är man fast i en situation kan man få hjälp av det. Jag tycker mest att det är skönt och finns det en lek så drar

jag gärna ett kort och det är mer liksom
att 'ja, just det', att man får en spegling
över hur det är.
(Luf M 23382:23)

Stina talar om att tarot kan bidra till en lösning av problem vilket är den vanligaste orsaken till att en tolkare besöks. Det är också vanligt med spontanbesök, på exempelvis en new age-mässa. Det hör till ovanligheterna att ett besök hos en tarottolkare är så väl inväntat, som Annikas.

För Annika var det inte längtan att få kontakt med något övernaturligt som fick henne att besöka en tolkare. Därför minns hon inte om tolkaren talat om någon ockult verklighet eller om hon fått några doktriner presenterade. Orsaken till besöket var att få perspektiv på gjorda val. Annika är nöjd med sitt besök och kommer förmodligen inte att besöka en tarottolkare igen, i alla fall inte under överskådlig tid.

Det skulle nog bara kännas som att de upprepade, det är klart att de kan säga olika grejer, men jag tror att det räcker en gång. Lite var det där att det var roligt att höra vad de skulle säga om ens bakgrund och så pratade hon om tidigare liv och så och det var ju spännande. Men nu har jag ju hört det en gång, så nu tycker jag att det räcker.
(Luf M 23385:3)

Typisk eller otypisk

I massmedia eller i populärkulturella sammanhang ges ofta en ganska kategorisk bild av dem som agerar i new age-fältet. Dessa sägs klä sig på ett särskilt sätt, bära särskilda smycken och tala i speciella termer.

I detta kapitel har tidigare Irene och Stefan beskrivits och bägge passar bra in i den stereotypa bilden. Annika däremot, har inte något yvigt långt hår och bär inte heller några av de kläder eller andra attribut som ofta förknippas med new age. Hon använder ingen typisk terminologi eller särskilt språkbruk trots att hon är uppvuxen i en familj där de i generationer intresserat sig för ockulta frågor.

Det är många i new age, och även utanför, som kan tänka sig att det finns övernaturliga krafter eller makter som kan kontaktas, erfaras eller manipuleras. Tron på något övernaturligt behöver inte ta sig uttryck i ett engagemang i new age eller någon annan religiös verksamhet. Men det är en förut-sättning om klienten ska få ut något mer av en tarottolkning än att uppskatta en stunds uppmärksamhet.

Annika läser om ockulta fenomen, om exempelvis reinkarnation, och kan diskutera olika ontologiska frågeställningar med sin mamma eller syskon. Men hon deltar inte aktivt i new age, varken före eller efter sin tarottolkning. Annika kan därför inte karaktäriseras som aktiv new age-utövare. Hon är ändå, genom sitt ringa engagemang typisk för en stor del av new age-utövarna.

Ytterligare en aspekt som gör Annika typisk för new age är att hon är kvinna. Det finns olika uppgifter, men uppskattningsvis är ca 80% av dem som agerar i new age-fältet kvinnor (Dessuart & Dessuart 1992:49). Varför är det så? Jag ska redovisa några informanternas tankar i frågan samt några new age-forskarens.

Annika, Betty och Martin

New age lockar män och kvinnor, gamla som unga, från olika samhällsskikt. Övervägande del är således kvinnor. Enligt Annika beror det på att kvinnor är mer intresserade av att prata om sig själva än vad män är, och att kvinnor funderar mycket kring vad livet har att erbjuda när det gäller känslor, relationer och samspel (Luf M 23385:12). Hon tycker att det är naturligt att kvinnor lockas av new age i högre grad än män.

Betty har under flera år lagt tarotkort om sig själv och inför sina väninnor. Hon berättar att det är en stor skillnad mellan hennes kvinnliga bekanta och de manliga. På fester, t ex, samlas kvinnorna efterhand för sig själva så de kan diskutera tarot, magi eller tidigare liv. Hennes pojkvän är helt oförstående inför det ockulta intresset och menar att det tar för mycket tid. ”Han tycker att man ska koncentrera sig på att hjälpa svältande barn i världen i stället för att lägga tarotkort hemma. Det har han ju naturligtvis rätt i” (Luf M 23384:21).

Betty ser dock hur pojkvännen går andra vägar för att söka det hon finner i tarotkorten.

Han spelar i band. /.../ Han kan säga det att när han står på scenen och allting stämmer, att han kommer in i en helt annat dimension. Man glömmer bort allting. Det är också som meditation, på sitt sätt. Man får utlopp för sina aggressioner eller vad det nu är.

(Luf M 23384:20)

Martin är professionell new age-terapeut och erbjuder både tarottolkningar och numerologi. Han märker en skillnad mellan sina kvinnliga och manliga klienter. Av männen är det ungefär hälften som vill ha en numerologisk analys medan kvinnorna nästan alltid vill ha tarotkort tolkade. Martin kan inte förklara varför eftersom han menar att bägge praktiker ger liknande svar på likartade frågor. Ytterligare en skillnad är att männen är mer pålästa än kvinnorna. De manliga klienterna kan själva berätta om exempelvis kortens uppbyggnad, historia eller tolkningsmöjligheter, medan kvinnorna är mer intresserade av vad korten säger till dem. ”Det verkar alltså som att de [männen] har ett större intresse. Jag har åtminstone fått det intrycket att de ofta kan en hel del om det här” (Luf M 23383:13).

Stefan och Louise

Stefan och Louise är något mer analytiska när de resonerar kring varför de flesta i new age-fältet är kvinnor. Stefan har erfarenhet av att vara föredragshållare, kursledare och new age-terapeut. Han är van vid att argumentera och förklara. Louise var aktiv i alternativreligiositeten mot slutet av 1980-talet och intresserade sig bland annat för tarot och spiritism. Hon ser sitt engagemang med perspektiv, och menar att hon genom sitt arbete som forskare fått en slags kritisk vetenskaplig distans.

Stefan har noterat att han mest har kvinnliga klienter. Han tolkar det som om kvinnor har lättare att acceptera sina känslor, att de inte måste ifrågasätta på samma sätt som män gör. Han menar att det är en generationssak. Efterhand kommer fler män att intressera sig för ockulta frågor.

Det finns ju många traditioner som menar att kvinnor är mera andligt lämpade över huvud taget. De har åtminstone närmare till den känslomässiga andligheten. Kärleken, att älska Gud eller Gudinnan är enklare för kvinnan medan en man kanske förhåller sig mer filosofiskt. Det där är ju naturligtvis också kulturellt betingat. Men jag tror att det är det, det handlar om när det handlar om tarot. Tittar man på hela new age så består det till 90% av kvin-

nor. Allting som sker, seminarier, kurser och grejer så är det kvinnor. De är mera obundna... Eftersom vi lever i ett patriarkaliskt system, vi lever i ett väldigt manligt samhälle så betyder det att det är ett tvång män emellan, män till män, att de ska hålla sig i systemet. För en kvinna är det naturligtvis lättare för att hon är kvinna. Hon behöver inte nödvändigtvis följa alla männens regler och då är det naturligtvis lättare att ägna sig åt alternativa terapier. Så det finns en paradoxal frihet där för en kvinna, att hon inte på samma sätt behöver underkasta sig... Det är ju faktiskt inte bara kvinnor som är styrda av männen utan alla är styrda av männen, männen är också styrda av männen.
(Luf M 23381:38)

Louise menar att den höga procenten kvinnor i new age kan kopplas till att det är mest kvinnor som läser skönlitteratur eller som överhuvudtaget tar sig tid för liknande fenomen. Med lite ironi i rösten säger hon att det kanske hör samman med att kvinnan generellt sett är:

Jag vill inte säga pedantiskt lagd, men lite mer driven för att göra sådant här. Jag tror att det är samma funktion som gör att kvinnor stickar och broderar och

av de jag känner som stickar och broderar så är jag fascinerad över att de kan lägga ner så mycket tid på det.
(Luf M 23387:11)

Louise ser dock problem med att försöka analysera varför det är mest kvinnor som lockas av new age. Det är lätt att falla in i "traditionella könsuppdelningar". "Vad man kan konstatera är att vi har den här uppdelningen och så är det liksom, och varför vi har den är oerhört svårt att förklara" (Luf M 23387:11).

Söka alternativ

New age sägs ofta, framförallt från utövarhåll, vara en reaktion inte bara mot samhället i stort utan också mot mansdominansen. Trots det finns det förhållandevis många män som förmedlar new age. En fransk studie visar att ca 20% av de professionella new age-divinatorerna är män (Dessuart & Dessuart 1992:49, Frisk 1997:33). Enligt religionssociologen Liselotte Frisk är det mellan 74 och 97 procent av new age-utövarna som är kvinnor. De flesta är födda på 1950-talet (Frisk 1998:199).

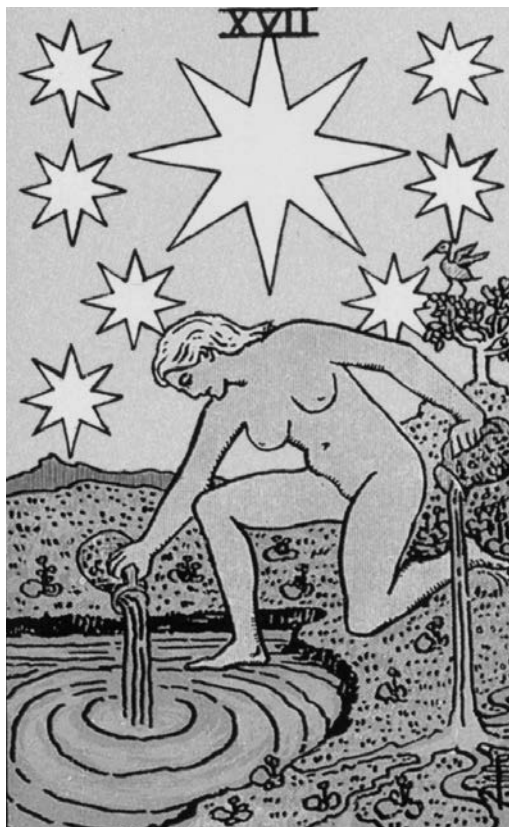
Religionsvetaren Rosemary Radford Ruether pekar på att prästerskapet i de klassiska religionerna är män. Därför får kvinnor dåligt med tolkningsutrymme. Hon framhåller att det finns kvinnliga symboler och kvinnliga centralgestalter i kristendomen.

De klassiska exemplen är Jungfru Maria och Maria Magdalena. De har dock använts för att förstärka den manliga makt som kristendomen praktiserat, menar Radford Ruether (1991:280). Som exempel på religiösa riktningar som ger kvinnor utrymme nämner hon Gudinnekulten, eller Wicca som den också kallas.

Religionssociologen Lena Löwendahl skriver att antalet kvinnor är större än män även i t ex kristna sammanhang. Det finns emellertid en skillnad. I kristenheten är de flesta prästerna män och det finns traditionellt (eller dogmatiskt) ett motstånd mot kvinnliga producenter. I new age är de flesta producenter kvinnor men det finns en intressant uppdelning som Löwendahl lyfter fram. "Den parapsykologiskt och esoteriska inriktningen inom new age tenderar att domineras av män medan healing, kanalisering och spiritualism behärras av kvinnor" (Löwendahl 1999:6.2.6, jfr Frisk 1997:33).

Att det mestadels är kvinnor som söker sig till new age beror inte på att kvinnor är mer intresserade av självutveckling eller andlighet än vad män är. Det beror inte heller på att det som finns i new age är mer anpassat till kvinnors förutsättningar eller behov än till mäns. Orsakerna ska sökas i samhället i stort. Det finns sociala och kulturella normer i samhället som tillåter och hindrar kvinnor och män att agera och få tolkningsföreträde i skilda fält. New age är tillsammans med exempelvis finkultur och humaniora, ett fält

där kvinnor har enklare att göra sig gällande. Att dessa kvinnors och mäns fält har olika innehåll, värderas olika och är olika exploaterade visar på rådande samtalsordning i samhället. Det är kvinnor som i första hand tjänar på att söka efter alternativ.

Stjärnan. Rider Waite Tarot.

Berättelse, form och kommunikation

Syftet med att diskutera tarottolkningen som berättelse och att synliggöra form och kommunikation har varit att visa att berättandet, deltagarna och handlingarna växelvis formerat situationen. Det har därigenom varit möjligt att analysera vad som sker vid en tarottolkning, vilka politiska, etiska och personliga teman som diskuteras, vilka föreställningsvärldar som förmedlas och vilka ritualer som utförs. Jag har också kunnat diskutera några av de personer som agerar i new age och fundera över vad som kännetecknar en new age-intresserad person. Eftersom new age är ett så sammansatt och strukturlöst fält är det naturligt att det finns olika former av engagemang. Nästa kapitel fortsätter diskussionen kring new age-intresset. Då är det Stina och återigen Stefan som får komma till tals. De har bägge stor erfarenhet av new age och det är snarare deras erfarenheter och sökande i new age som är intressant än deras intresse av tarot. De är, i likhet med Annika, typiska new age-utövare.

Sökvägar

Upplevelse

Många new age-utövare har provat en mängd praktiker. Prövandet av praktik efter praktik leder till att de mest komplexa föreställningar om hur livet eller universum är beskaffat byggs samman. När new age analyseras nämns ofta detta rörliga och oroliga beteende (t ex Hammer 1997:298f). Förklaringen kan vara en otålighet som genererats av att omvärlden är hotfull eller inte erbjuder fullvärdiga svar på ontologiska frågor (jfr diskussion i inledningen).

I new age sägs det vara upplevelser som eftersträvas snarare än möjligheten att bekänna sig till olika doktriner, åtminstone på konsumentnivå. Det kan tolkas som om friheten att uppleva är viktigare än att inordna sig i ett eller flera system, en paradox som diskuterades ovan (Love Brown 1992:87). Detta synsätt bekräftas i de flesta möten jag gjort i new age, dock inte av alla vilket illustrerar hur svårt det är att vara generell i fråga om new age och dess utövare.

Att delta i en tarottolkning är att gå in i ett *upplevelserum*. Tolkningen utförs ofta i ett avskilt rum där dofter, ljud och attribut gör besöket till en extraordinär upplevelse. Den förstärks genom att en new age-företrädare, tolkaren, utför en mängd ritualer, använder ockulta artefakter eller talar i new age-typiska termer.

Många klienter är förstagångsbesökare och har ingen idé om vad en tarottolkning innehåller eller innebär. Många är nöjda med den uppmärksamhet de fått från tolkaren. De upplever även att de fått svar på sina frågor. Några berättar även hur de känner sig förvirrade eftersom de fått höra saker de inte känt till, eller fått ta del av en ockult sfär de tidigare inte haft tillgång till. Kanske de är besvikna över att förväntningarna inte infriats. För tolkaren slutar tolkningen när klienten lämnar lokalen, men för klienten har det bara börjat.

Den tyske kultursociologen Gerhard Schultze kategoriserar vår samtid som ett

upplevelsesamhälle, vilket han menar formerat nya sociala rörelser (Schultze i Heidegren 1995:31ff, jfr Gudmundsson 1999a:23). Schultze utgår från en idé om en "vardagslivets estetisering". Den har uppkommit som resultat av att människor de senaste decennierna fått större utrymme att själva agera och att söka möjligheter. Det är en "upplevelsemarknad" där livsformer, livsstilar och upplevelser både tillhandahålls och söks (Löfgren 1997:185, jfr Gustafsson 1995:3f).

En upplevelse är subjektiv menar Schultze eftersom den inkluderar både kropp och själ. Upplevelsen medför även en risk som resulterar i *osäkerhet* och *besvikelse*. Osäkerheten grundar sig i att individen inte vet vilken typ av upplevelse hon kan vänta sig. Besvikelsen kommer efteråt när det upplevda inte lever upp till förväntningarna. För att komma bort från osäkerheten och besvikelsen används enligt Schultze två "avlastningsstrategier". En *personlig stil* kan utvecklas som grundar sig i avståndstaganden från och närmanden till "vardagseestetiska scheman" – sådant som är gemensamt för flera människor. Den andra strategin är *gruppbildning* i sociala miljöer där medlemmarna kommunicerar internt, men inte med andra grupperingar (Schultze i Heidegren 1995:31ff).

Schultzes modell kan appliceras på det new age vi ser idag. Den kan förklara det aktiva sökandet många ägnar sig åt. Genom att pröva olika praktiker tar new age-utövarna avstånd från eller närmar sig etablerade och

oetablerade värden och praktiker. Det aktiva sökandet kräver sociala miljöer där det går att diskutera med likasinnade eller där lärare förmedlar upplevelser och ontologier. Schultzes modell kan således bidra till en ökad empirisk insikt i new age-sökandet.

Problemet med att applicera en modell som Schultzes är inte att den är missvisande mot new age. Däremot ger den en ganska kategorisk och som jag ser det felaktig bild av historien. Sant är att vi idag har möjlighet att söka egna upplevelser, men denna möjlighet fanns även förr, även om förutsättningarna och möjligheterna naturligtvis var annorlunda. Frågan är om äldre tiders människor var mer bundna, mer predestinerade. Svaret är ja, men på liknande sätt som framtidens människor förmodligen kommer att se vår tid som en tid då varje individ varit begränsad i sitt identitetsformerande och endast kunnat välja bland ett fåtal alternativ. Schultzes modell och terminologi kan hur som helst exemplifiera enskilda individers sökande i new age, åtminstone om man nöjer sig med en förenklad bild.

Schultze verkar också förutsätta att den gjorda upplevelsen bidrar till något negativt. Som detta kapitel ska visa är det istället nyfikenhet och lust efter ökad kunskap och upplevelser som karakteriserar många new age-utövare.

Rörelse, rörlighet

Alberto Melucci definierar i sin bok *Nomader i nuet* (1991) ”nya” sociala rörelser. Han diskuterar ett kollektivt beteende utifrån tre teman: solidaritet med gruppen, konflikt med omgivningen, samt ett överskridande av normalitetens gränser (Melucci 1991:43ff, jfr Touraine 1988:63). Den kollektiva handlingen är dock inte alltid enhetlig enligt Melucci (1991:41). I new age kritiseras det omgivande samhället vilket leder till att etablerade gränser prövas, gillas eller förkastas. Det går dock inte att bli medlem i ”new age” och trots de religiösa inslagen finns det egentligen inte några fasta dogmer som utövarna förväntas bekänna sig till. Generellt finns därför inte något kollektivt beteende eller gruppsolidaritet. New age är ingen social rörelse i den kollektiva meningen.⁶⁵ New age är *rörelse* i bemärkelsen *rörlighet*. Här ges utrymme för förflyttningar av både fysisk och psykisk karaktär, såsom frigörande dans eller schamanska trumresor. Det stora utbudet av olika praktiker i new age genererar även ständiga skiften eller omformuleringar av trosföreställningar. Rörligheten bidrar till en komplexitet där skilda ontologiska förklaringar kopplas samman, blandas och förenas i nya konstellationer hos varje enskild new age-utövare. New age är ett kreativt fält som är under ständig förändring.⁶⁶

Ett vanligt mönster är att en new age-utövare prövar en praktik en tid, för att därefter söka sig till något annat. Antropolo-

gen Michael F Brown karakteriserar därför new age-utövarna som ”religious shoppers” (1997:139). En ”shopper” utgår inte från sin tradition i sina val utan från de behov han eller hon känner sig ha för tillfället. När sedan behoven växlar, skiftas också praktik. Det innebär inte att det som tidigare valts förkastas. En ”shopper” finner heller inte någon konflikt i att delta i flera av varandra oberoende sammanhang.

Detta kapitel diskuterar *new age*-intresset och visar hur new age-utövare konstruerar sina föreställningsvärldar. Konstruktionen är en sökandeprocess över både tid och rum. Eftersom new age innehåller både en stor mängd och en mångfald av kurser, litteratur, ting och inte minst personer som förmedlar erfarenheter, har sökandet inget slut. För den new age-intresserade uppenbaras alltid nya praktiker att förhålla sig till och det erbjuds ständigt nya upplevelser. Tarotkorten är endast en av dessa praktiker.

Kapitlets syfte är att beskriva vilka uttryck ett sökande i new age kan ta sig. Sökandet resulterar i att många invanda, så kallade rationella förklaringsmodeller för världens beskaffenhet, ställs på huvudet medan andra accepteras. I sökandet plockas fragment från olika tros- eller tankesystem och byggs samman till en hållbar ontologi som är personlig. Denna process ska analyseras med hjälp av begrepp som *intertextualitet*, *intertextuella gap* och *strategier*. Jag vill se new age-utövarnas ontologier som inspirerade av

en mängd *texter* i betydelsen representation. Därigenom synliggörs hur de konstruerar eller snarare formulerar autenticitet, historia, identitet, tradition osv, i strävan efter att ge auktoritet eller legitimitet åt sitt engagemang.

Det finns två huvudpersoner i detta kapitel. Stina är förhållandevis ny i new age-sammanhang. Det hon berättar om sitt engagemang kommer att jämföras med Stefans erfarenheter. Han har som visats tidigare lång erfarenhet av olika new age-praktiker. Tyngdpunkten ligger inte på tarotkorten i kapitlet. Tarot är endast *en* praktik bland många som en aktiv new age-utövare nyttjar.

Intertextuella gap

Begreppet *livsåskådning*⁶⁷ inbegriper enligt teologen Kjell Kallenberg "ett mönster av värderingar och teorier som också påverkar hennes [människans] sätt att leva" (1989:41). I det följande behandlar jag olika individers livsåskådningar utifrån sättet de talar om, formulerar och väljer modell för sin tro. Formuleringen av en livsåskådning föregås av prövande och förkastande, lärande av nya synsätt och förträngning av gamla, samt av nyskapande och traditionalisering. Urvalsprocessen skiljer sig från individ till individ, men målet är det samma – att formulera en hållbar ontologi. Om sedan den livsåskådning som valts vilar på vetenskapliga förklaringar, kristna dogmer eller på något som kan hänföras till new age tycks ha mindre bety-

delse.⁶⁸

De amerikanska folkloristerna Charles Briggs och Richard Bauman har betonat vikten av att *texter* (och *genrer*) helst bör ses i sitt kontextuella sammanhang. Texterna är produkter av diskursiva processer och har olika laddning beroende på kontext (Briggs och Bauman 1992). En sådan analys synliggör *intertextualitet*, vilket kan karakteriseras som en process där en *text* i form av bilder, berättelser eller litteratur sätts i relation till och interagerar med en annan text eller andra *texter* (jfr Fox 1995, jfr Ideland 1999).

Jag vill se text i betydelsen *representation*.⁶⁹ En historisk text kan till exempel vara ett uttryck för en tidsanda eller diskurs i betydelsen samtalsordning (jfr White 1987:2, 105). Bilder eller ting kan vara estetiska eller materiella uttryck/representationer för en livsåskådning. Texterna kan formuleras för att skapa auktoritet, makt eller trovärdighet, och från *texter* kan inspiration hämtas för att skapa nya *texter* som används i liknande syfte (jfr Berglin 2000:85).⁷⁰

En text kopieras inte utan omformuleras hos varje användare vilket ger upphov till nya *texter* med nytt innehåll. Eftersom de nya *texterna* hänvisar till eller är en utveckling av de gamla uppstår *relationer* mellan gammalt och nytt (Briggs & Bauman 1992:156). Dessa relationer kan användas strategiskt för att relatera skilda *texter* till varandra, genom att ansluta sig till en text eller ta avstånd från andra. Därigenom konstrueras en dialog

där olika teser, tankar och livsåskådningar diskuteras (Drakos 1997:34f). Briggs och Bauman menar att det uppstår vissa analytiska problem med att uppenbara intertextuella relationer. Relationerna är bundna till eller styrda av sociala, kulturella, ideologiska och politisk/ekonomiska faktorer. Det gör det nästintill omöjligt att finna *en* enkel förklaring till de texter som studeras (Briggs & Bauman 1992:132).

När intertextualitet analyseras synliggörs ”gap” (luckor eller klyftor)⁷¹, menar Briggs och Bauman (1991:149). Dessa gap kan vara stora eller små och kan medvetet varieras av aktören för att förena skilda texter eller för att göra skillnaden mellan texter större. Texterna och gapen kan användas för att nå olika syften (Drakos 1997:35). Det skapas gränser mot omgivningen, tillhörighet till den egna gruppen och bindningar till olika tankesystem (Briggs och Bauman 1992:148, Drakos 1997:35).

Det finns en skillnad mellan hur aktören agerar och det raster forskaren lägger på sitt material. De intertextuella gapen varieras av aktören, men de synliggörs först i forskarens analys. Genom att analysera intertextualitet får jag möjlighet att synliggöra den drivkraft och det mönster som finns både i sökandet och i formuleringen och argumenteringen av livsåskådningar. Att belysa intertextuella strategier bidrar också till att visa hur formeringen av en new age-utövars trosföreställningar är en pågående process, styrda av dis-

kursiva faktorer.

I kapitlet används även andra teoretiska begrepp. En diskussion gäller new age-utövarns berättelser. Med hjälp av begreppen *narrated event*, *narration event* och *lived event* kommer vägen från upplevelse till berättelse att diskuteras (Lövkrona 1999:42ff). Jag kommer även att diskutera sökandets frihet.

Stina

Lockas av det övernaturliga

Stina är 24 år och har under ett par år läst filosofi på universitetet. Hon har också arbetat extra som fotomodell och sjukvårdsbiträde.

Det var under gymnasietiden som Stina kom i kontakt med new age genom en reiki-behandling. Reiki är en healingmetod som utgår från att kroppen har olika energipunkter, sk ”chakran”. De sägs påverkas genom handpåläggning. Under behandlingen berättade reikihealern att hon kände värme i Stinas rygglut. Det kunde bero på att det fanns ilska lagrat, menade healern. Stina hänförde detta till att hennes före detta pojkvän funnit en ny flickvän som han gärna...

... stod och hänglade med mitt framför
ögonen på mig, vilket han i och för sig
har all rätt i världen att göra. Men jag

gick med de känslorna och var jättearg,
men jag tillät mig inte att ha de känslorna och blev ledsen istället.

(Luf M 23382:6)

Stina funderade mycket på hur healern kunde känna att något inte stod rätt till. Hon valde att få fler behandlingar och fann hjälp.

Vissa ställen hon höll [handen] på var det jättehett, otroligt hett att det nästan gjorde ont. Och på andra ställen kändes det kyligt och ibland var det väldigt stickande känslor och det var otroligt.

(Luf M 23382:6)

Den positiva upplevelsen av reiki bidrog till att Stina ville lära sig mer. Hon deltog i två reikikurser och har sedan sökt sig vidare i det alternativideologiska fältet, i new age, och provat praktiker som exempelvis glödvandring, tarot, andra healingmetoder, meditation och svetthyddor.

Stina berättar att sökandet efter ökad kunskap kräver en öppenhet för nya intryck och förklaringsmodeller, vilket hon alltid känt sig ha.

Jag kan väldigt klart se att det kommit stegvis och att vad jag är redo att acceptera och liksom pröva. Jag har alltid

känt mig väldigt öppen, hela mitt liv, att aldrig säga att det där funkar inte, utan istället säga att det låter djävligt flippat, men det säger säkert någonting...

(Luf M 23382:6)

Efter gymnasiet gjorde hon en längre resa i Asien. Där kom hon i kontakt med en mängd människor med erfarenhet av olika new age-praktiker. Bland annat prövade hon en buddhistiskt inspirerad meditationsform som heter Viparsana och tarot.

När hon i efterhand läser i sin resedagbok är hon förvånad över det tvivel hon hade inför exempelvis reinkarnation, något som hon idag ser som naturligt.

Så jag kan se att där jag står nu så är jag nog väldigt, så har jag nog väldigt främmande åsikter som är konstiga för medelsvensson.

M: Som vad då, reinkarnation?

G: Reinkarnationen känns ju inte konstigt ens en gång.

(Luf M 23382:6)

En new age-lärares betydelse

Vid intervjutillfället hade Stina varit engagerad i new age-fältet i ungefär tre år, och framförallt av de praktiker som riktar sig mot kroppens välbefinnande. Men det är först under det senaste året som hon känt att hon kunnat formulera en hållbar ontologi och känt sig trygg i det hon tror på.

I Stinas ontologi är *universell vit tids healing*⁷² central. Det är en healingmetod som i likhet med reiki utgår från kroppens chakrapunkter. Universell vit tids healing anses ha uppkommit för att "högre väsen känt ett behov" av att ge människorna en ny healing-praktik. "Vit tid" sägs betyda "all tid" och Stina berättar att det är ett helt annat sätt att se på tid än vad vi vanligen gör. Meningen är att all tid, både nutid, dåtid och framtid ska "läkas".

Tid finns ju inte på det sättet som vi tror eller vill tro. Så det är liksom att man vilar inom ingen tid och all tid. Så både dåtid och nutid och framtid ska läkas helt och fullt.

(Luf M 23382:6)

Stinas lärare i universell vit tids healing menar sig ha kontakt med de högre väsen som sänt praktiken till jorden. Kvinnan praktiserar vad som kallas *kanalisering* (eng. *channeling*)⁷³. Kanalisering innebär att människor tror sig ha kontakt med andra verkligheter och förmedlar budskap från andeväsen eller döda

människor. Företeelsen är vanlig i new age och kan som i lärarens fall innebära kontakt med utomjordingar. Några menar att de får kontakt med andra världar genom delfiner, och andra säger sig kunna inta främmande väsens gestalt. Kanalisering innebär således att en människa eller ett djur ses som en länk, en kanal, mellan vår synliga värld och en imaginär. Många av de filosofier eller tankesystem som finns i new age anses också, i likhet med universell vit tids healing, vara kanaliserad från andra världar eller andra tidsåldrar. Teosofin, A Course in Miracles och även Shirley MacLaines⁷⁴ böcker är andra exempel (Wikström 1998:33f, jfr Brown 1997).

Antropologen Michael F Brown betonar att de personer som förmedlar budskap inte är intresserade av att diskutera vad kanalisering egentligen är. Istället har de en pragmatisk inställning (Brown 1997:13). Stina ifrågasätter inte, precis som Brown säger, vad hon fått höra av sin lärare. Däremot är hon intresserad av vad universell vit tids healing kan betyda för henne.

Till en början tyckte Stina att det lät märkligt att universell vit tids healing skulle vara sänd till jorden av utomjordiska varelser. Ännu mer konfunderad blev hon när två av varandra oberoende personer sa till henne att utomjordingarna hade representanter på jorden. Kanske var Stina en av dem. Påståendena gjorde henne nyfiken och hon gick ytterligare kurser i universell vit tids healing. Därefter har hon hört från ytterligare andra

att hon förmodligen är en av dem utomjord-
ingarna valt ut. Eftersom hon inte själv upp-
lever att det är så, tycker hon att det känns
märkligt och därför svårt att förstå, men hon
ifrågasätter det inte.

Stina deltar i gemenskaper eller nätverk
där universell vit tids healing inte är kontro-
versiellt. Healingen praktiseras och utövarna
diskuterar kring budskapet. I dessa kretsar
finns med största sannolikhet flera personer
som funderar på om de själva är utomjor-
dingarnas utvalda och letar efter andra som
kan vara det. För Stina är det ändå inte en
helt bekväm tanke. I alla fall inte än så länge.

Så då blev jag liksom mer nyfiken när
flera olika människor... Och då började
jag genast tycka att det var märkligt.
Och då fortätter det här 'mindet' som
jag kallar det, att säga att 'utomjor-
dingar, vad är det för trams?'; även om
jag tidigare tyckt att utomjordingar
inte varit något konstigt. Jag tycker det
verkar konstigare att det stora univer-
sum inte skulle innehålla intelligent
liv liksom, bara med tanke på med hur
långt vi har hunnit sedan den indu-
striella revolutionen. Men så träffade
jag en kvinna till och hon visade mig
någonting som kallas för 'Den gyllene
rörelsen' som egentligen är väldigt lång
och som består av flera delar och som är
flera miljoner år gammal. Där kan man

planera energier med de här rörelserna
och så visar hon det här för mig och jag
blir så berörd att jag börjar störtgråta
bara av att se de här rörelserna och
sådana där saker, då känns det som om
det händer någonting här inne, medan
hjärnan håller på och säger att 'vad är
det här för trams'. Och återigen den här
känslan av att det är något bekant, att
det inte är något konstigt. Jag vet det
här på något plan, det är svårt att för-
klara, igenkännande väldigt mycket.
(Luf M 23382:7)

Stina pendlar mellan tanken på det rationella,
som hon menar vi lärt oss *kulturellt*, och det
hon menar vi har inom oss, *känslorna*. Hon
nämner sin nyfikenhet och hur hon styrs av
det rationella, det hon kallar "mindet". Det
uppstår ett gap eller klyfta mellan det hon
känner/upplever, och det hon känner att hon
förväntas tycka. Stina talar om skillnaden
mellan ett gammalt tänkesätt och ett nytt.
I sin fortsatta argumentation gör hon gapet
mindre. Det vore konstigt om det inte fanns
liv i rymden, menar hon, och hänvisar till
ytterligare en text när hon jämför med den
tekniska utvecklingen. Gapet mellan tron
på det utomjordiska och det vetenskapliga/
rationella minskas därmed. När hon berät-
tar om "den gyllene rörelsen" gör hon åter-
igen gapet större. "Rörelsen" legitimeras när
hon säger att den är miljontals år gammal.⁷⁵

Därefter nämner hon "rörelsens" innebörd, lägger handen på bröstet och säger: "det händer något här inne", säger hon samtidigt som hon känner att hennes hjärna vill annorlunda. Stina sätter sina egna känslor och upplevelser mot det kulturellt inlärda rationella tänkandet. Liknande intertextuell strategi använder hon när hon berättar om en av sina lärares erfarenheter:

Hon lämnar kroppen på natten och åker ut i rymden och är där ute. Och hon är medveten om det i sitt det här dagsmedvetna jaget, vilket de flesta inte är. Och då pratar hon om att de valde henne för att hon... varje människor har, mellan varje atom i kroppen så finns det mellanrum och vissa människor har mer mellanrum än andra och det var därför de valde henne för att det finns en massa plats i hennes kropp att lägga in en massa information. Jag vet inte, det låter lite konstigt. Men det var hennes förklaring i alla fall. /.../ För mig så har det varit jätteviktigt för jag har en känsla av någonting och jag känner att det händer någonting här och jag har jättesvårt att hantera det intellektuellt. Så det är jätteskönt tycker jag att få de här traditionella vetenskapliga förklaringarna. /.../ Jag tycker att det känns jätteskönt när hon visar sina diagram /.../ och visar att så

här ser man vad som händer och de här kurvorna... Jag behöver det. Jag tycker att det känns skönt för mig och skönt att kunna säga det till folk som är skeptiska, även om det inte hjälper mer än att liksom säga att det kommer en kraft. (Luf M 23382:9-10)

Trots att Stina tidigare betonat att allt hon tror på bygger på upplevelser och intellektuellt ifrågasättande tycker hon att det är "skönt" att kunna titta på ett vetenskapligt diagram.

Som jag skrev inledningsvis i kapitlet är sökandet en ständigt pågående produktions- och mottagningsprocess som syftar till att ta avstånd från eller att ansluta sig till. Sökandet som intertextuell process innebär att förhålla sig till olika former av ontologier: vetenskapliga⁷⁶, traditionellt religiösa och de som finns inom new age. Stina skapar relationer mellan dessa texter som legitimerar det hon intresserar sig för. Syftet är att göra erfarenheterna begripliga för henne själv, men också för andra som upplevt liknande och för dem som inte delar hennes tro.

Stegvis har Stina börjat acceptera eller vänja sig vid tanken på att hon skulle kunna vara en av utomjordingarnas utvalda. Men samtidigt som hon är nyfiken på sanningshalten, är det healingpraktiken universell vits tids healing som intresserar henne. Den vill hon kombinera med sina andra erfarenheter och kunskaper.

Intuition

Många tarotolkare råder sina klienter att lyssna till sin inre röst, till sin intuition (Luf M 23389:2, Luf M 23386:1ff). Intuition är ett centralt begrepp i new age. Det handlar om att tänka bort det inlärd, för att kunna tänka fritt. Religionshistorikern Wouter J Hanegraaff skriver att intuitionen betraktas som kravlös i new age. "This does not require special talents but only the ability to trust oneself and 'let go'" (Hanegraaff 1998:33). Några tarotolkare har även berättat hur de menar att intuitionen är knuten till höger hjärnhalva, vilket i tarotolkningens ritualer inneburit att klienten, om denne är högerhänt, får kupera leken med vänster hand. Höger hjärnhalva sägs styra vänster hand (jfr Hanegraaff 1998:217).

Stina berättar hur hon med tiden allt mer förlitar sig på sin intuition.

Jag måste tillåta mig att släppa att förstå allting. Det är precis som att jag har börjat lyssna mer på min intuition, på min känsla och inte nonchalera den och det kan vara saker som t ex när jag skulle åka tunnelbana för att träffa en kompis i Vasaparken så när jag satt på tunnelbanan så var det något som sa till mig att jag skulle gå av vid Fridhemsplan och gå upp till Govindas, den här Hare Krishnarestaurangen och

affären. Så tänkte jag "varför ska jag göra det". Jag ville inte alls gå av, men så fortsatte det där att jag skulle gå av vid Fridhemsplan och så gjorde jag det och när jag lyssnat på den känslan och träffade en tjej som jag precis tänkt på dagen innan och inte träffat på två år och behövde fråga saker om en resa, men inte hade hennes telefonnummer och så bara står hon där. Och det här kan man säga vad man vill om, men min känsla var den att ju mer jag lyssnar och inte nonchalerar det som strunt, desto starkare blir det. Och desto oftare dyker det upp att jag ska göra saker. (Luf M 23382:18f)

Ett annat exempel där Stina menar att intuition spelat stor roll gäller hennes intresse för delfiner. De "har dykt upp" allt oftare, i exempelvis radio, tv och i diskussioner.

Stina hade planerat en resa till Västafrika där hon skulle, som hon uttryckte det, "trumma och dansa". I planerna ingick ett uppehåll i Israel, i Eilat, där hon skulle simma med delfiner. "Men så börjar helt plötsligt Hawaii dyka upp", där det också arrangeras delfinsimning. Till en början kände hon dock ett motstånd eftersom hon hade andra planer. Hon tittade ändå närmare på ett prospekt om Hawaii, som var för dyrt⁷⁷.

Samma dag som Stina beslutat sig för att inte åka till Hawaii berättade läraren i "vit

tids healing” att hon skulle ordna en resa till Hawaii med syftet att simma med delfiner. Denna resa var väsentligt billigare än den andra. Stina menar att hon intuitivt känt att hon skulle simma med delfiner och såg hur pusselbitarna föll på plats.

Gruppen

För Stina är det centralt att söka hållbara *formuleringar* för sitt engagemang, så det känns meningsfullt, framförallt för henne själv, men även så att hon gör det begripligt för andra. I formuleringsakten återkommer hon ständigt till känslan av att *uppleva*. Hon använder sig själv och andra som bollplank. På liknande sätt var det när hon prövade tarotkort för första gången.

Fem svärd. Rider Waite Tarot.

Tarot tycker jag är bra, dels för jag tror inte att det är en slump att jag drar det kortet jag drar. Jag kommer ihåg när jag var i Asien så träffade jag en tjej som höll på med tarot så satt vi ett helt gäng och så drog vi ett kort, eller vi ställde frågor och drog ett kort, och gjorde det i rundor. Jag ställde tre frågor och fick på varje fråga samma kort. Du vet, ur en hel lek. Det var någon fråga om hur det skulle bli med min gamla pojkvän när jag kom hem och jag och min bästa vän var i konflikt och hur det skulle bli och vad det är som stoppar mig i mitt liv. Och vid varje fråga kom kortet 'defeat', nederlag (Fem svärd), upp. Och det var verkligen träffande för jag är så otroligt perfektionistisk och jag ska bara kämpa på och det stämmer väldigt bra i alla tre fallen. Men framförallt tror jag att tarot är bra för att man får nya vinklingar på problemen, man kan se nya saker, och

är man fast i en situation kan man få
hjälp av det.
(Luf M 23382:23)

Under tarottolkningen satt Stina i en ring tillsammans med andra människor, som alla kunde se hur hon fick upp samma kort tre gånger. Det skulle utifrån en rationell förklaringsmodell kunna ses som en ren slump, men är för Stina ett bevis för att det finns oförklarliga sammanträffanden, som i new age ofta kallas *synkronisitet*⁷⁸, eller att övernaturliga händelser verkligen sker. Stina omformulerar slumpen till att passa in i hennes tankevärld. Hon vill visa att det finns en mening och en förutbestämthet med tarotkorten och säger att de kort som kom upp faktiskt stämde.

Det är många praktiker eller tankemodeller för tillvarons beskaffenhet som Stina och andra new age-utövare ställs inför och som de måste ta ställning till. Stina deltar i sammanhang där hon gör extraordinära erfarenheter, men som hon delar med andra. Ofta uppkommer diskussioner kring vad som upplevts och Stina menar att hon delar mycket med sina vänner. Deras erfarenheter är viktiga som jämförelse och genom deras berättelser får hon också ord eller begrepp för sina egna.

Jag känner att det har hänt mycket de
senaste åren att det har hänt väldigt

många udda upplevelser. Och när det händer så är det precis lika verkligt som att jag sitter här med dig och jag vet inte hur jag ska förklara det. Och jag går till olika människor och får helt olika förklaringar och det spelar ingen roll. För det som hände, hände och om någon tror att det är det ena eller det andra... Det har jag haft många diskussioner med min syster, för hon är väldigt, hon har väldigt svårt att ta till sig det att det finns någonting som inte går att bevisa vetenskapligt. Jag kommer ihåg att jag berättade för henne för ett år sedan om en kompis till mig /.../ som var med på den här kursen också med 'vit tids healingen'. Hans pappa har kontakt med utomjordningar sedan han var liten och han har också det. Och han är väldigt speciell. Och så satt vi en gång för ungefär ett år sedan /.../ några stycken och så såg han lite konstig ut. Och då sa han att "nu går jag ur kroppen", eller ut ur kroppen är fel att säga, men hans medvetande är utanför kroppen på samma sätt som det är inuti. Och så sa han att om ni ser mig in i ögonen så... Han kan göra det här när han vill, men ibland så händer det också när han inte vill. Och så sa han att han kunde trigga det i mig om vi ser varandra i ögonen, och så gjorde vi det. Och det var så märkligt för

då så åkte jag ut, mest bakåt, det som
var jag ut så jag var liksom en hel meter
bakom, samtidigt som jag var här inne.
Det var en jättekonstig känsla.
(Luf M 23382:11)

Sociologen Peter L Berger har i sin bok *The Sacred Canopy* diskuterat hur människor konstruerar världsbilder. Han säger bland annat att en individ konstruerar sig själv i samband med att hon bygger samman en världsbild. Det måste alltid ske med utgångspunkt från ett kollektiv, men att det krävs att individen är aktiv (Berger 1967:6, 16, 18).

Eftersom Stina själv känt att hon var utanför kroppen och tillsammans med andra sett ljusblixtar i taket är det en realitet för henne. I citatet sker upplevelsen åter i grupp där man pratar och diskuterar. Stina kompletterar vännernas erfarenheter med egna funderingar och det är hon själv som formulerar sin tro eller ontologi. Att det sker med utgångspunkt från kurser, grupper och andra aktiviteter är centralt, men det är hos henne själv som formuleringsprocessen sker. Denna process tydliggjordes under en intervjusituation vilket är värt att betona. Jag återkommer till detta nedan.

Stinas ontologi

Att förlita sig på intuition, som Stina gör, grundar sig i en tro på att allt som sker i världen har en mening och hänger samman i en universell helhet. För att förklara närmare nämner hon metaforen hur en fjärils vingslag i Brasiliens regnskogar kan påverka våra liv i Skandinavien. Med denna grundsyn menar Stina att allt vi gör kan skapa "jättemycket vattenringar i universum" (Luf M 23382:7). Hon kan tänka sig att färger och ljud kan påverka människan, att all materia vibrerar och kan påverkas, eller att stjärnor och planeter kan styra våra öden. Denna tanke genomsyrar hela Stinas ontologi och som i new age kallas *holism*.

M: Du sa innan att "det här tror jag på".
Vad är det du tror på då? Ofta innebär ju en "tro" att man kan förklara vad som händer efter döden och hur världen är uppbyggd.

S: Jo, men jag kan försöka tala om det.
Jag tror att vi har valt just det här livet, att det är precis vad vi behöver just nu. Vi behöver lära oss vissa läxor. Vi har valt de här föräldrarna för att det är det bästa och de här syskonen. Allt har vi kommit överens om innan, precis som föräldrarna har valt mig. Det har skett på en högre nivå, på en själslig nivå. Så jag har kommit till just det här livet,

med ett liv som innehåller de bästa förutsättningarna för mig att lära mig. Det tror jag på. Det är jätteskönt för mig att säga det här märker jag. "Att det här tror jag på" för jag har haft jättesvårt att stå för det innan för att det är så flummigt, men så här tror jag verkligen att det är. /.../ Men jag vill säga så här. Man lär sig någonting av alla möten, helt klart. Jag tror att i dem man tycker värst om finns de bästa lärarna, absolut. För de speglar ju något som jag har svårt för att ta i tu med. Men jag vill alltså inte gå så långt att säga att allting är förutbestämt, att allt är... Men det kan lika väl vara så, bara det att jag inte förstår det, att min hjärna inte kan förstå hur varje litet möte överallt hela tiden har en mening. Jo, allt har en mening, det tror jag i och för sig. /.../ Innan har jag känt mycket att det är jorden man har valt och i somras kände jag hur hela min världsbild förändrades i och med de här utomjordingarna. För att då finns det en massa olika planeter med olika existenser som inkarneras från planet till planet och egentligen tyckert jag inte att det är så konstigt, att man kanske har levt några liv tidigare här på jorden, men att man också har levt någon annanstans. Du vet inte, men det skulle inte förvåna mig om det är så. Det känns väldigt så

i min mage att det är så men i hjärnan har jag svårt att förstå. /.../ Jag har pluggat filosofi på universitetet i en massa år och känner hur skönt det är att komma bort från det där tänkandet och att saker och ting får vara vad de är och att det får komma som det kommer. (Luf M 23382:28-29)

Även i detta citat bygger Stina samman sin argumentation eller berättelse genom att hänvisa till och skapa relationer mellan erfarenheter hon gjort och texter. Hon förklarar sina erfarenheter och reflektioner till tro. När hon berättar vad hon tror på upplevde jag henne som tveksam. Hon tänkte efter och var inte lika ivrig i sina hänvisningar som tidigare. Berättelsen ska låta trovärdig, framförallt för henne själv men också för mig som intervjuar. Därför kräver det mer eftertanke.

Narrated event, narration event eller lived event?

Inger Lövkrona skriver i sin bok *Annika Larsdotter. Barnamörderska* om rättegångsfall från 1700-talet utifrån Richard Baumans begrepp *narrated event* och *narration event* (Lövkrona 1999:42ff). Narrated event är berättelsen om en upplevelse, medan narration event är den situation berättelsen framförs. Berättelsen kan inte analyseras utan kunskap om den situation den berättas i. Med utgångspunkt

från detta ser Lövkrona två sociala dramer i de rättegångsprotokoll hon analyserat. Det är berättelsen om det som rättegången behandlar och själva rättegångssituationen. Rättegångsprotokollen kan dock inte exakt spegla "den upplevda händelsen", den som Lövkrona kallar *lived event* (Lövkrona 1999:42). På liknande sätt är det omöjligt att ge en helt rättvis bild av vad Stina *egentligen* upplevt och det av flera skäl.

Stinas första lived event i new age inträffade för många år sedan, då hon var ganska dåligt insatt i new age-terminologin. Därefter har hon deltagit i en mängd andra praktiker, gjort nya erfarenheter, diskuterat, läst och funderat. Hennes upplevelser är lika sanna som när de upplevdes men har efterhand omformulerats. De många erfarenheterna, lived events, kan endast nås i en intervjusituation som narration event, via intervjuberättelsen som narrated event. Även om det hade varit möjligt att delta när Stina gjort upplevelser, pratat med henne före och strax efteråt, varit med i hennes diskussioner med andra, läst samma böcker hade det varit omöjligt att komma åt själva upplevelsen. Lived event är personlig och kan endast erfaras.

Verbaliseringsprocessen

Stina var intressant och trevlig att intervjuas. Hon delade gärna med sig av sina tankar och upplevelser, men sa samtidigt att det var svårt att sätta ord på det hon upplevt och tror på.

Jag ställde flera frågor som hon aldrig funderat över, vilket gjorde att svaren inte alltid kom automatiskt eller snabbt. Hon menade efter intervjun att hon aldrig berättat eller diskuterat kring sitt engagemang på detta sättet, vilket hon tyckte både var svårt och nyttigt.

I intervjun uppenbarades för mig en verbaliseringsprocess, genom vilken erfarenheter och idévärldar har blivit en hållbar ontologi. Verbaliserandet har skett i nivåer och syftet har varit att göra intertextuella gap så små som möjligt, genom att skapa intima relationer mellan olika texter. Det finns ingen klar gräns mellan de olika nivåerna och processen pågår oftast parallellt i en eller flera nivåer. Processen är inte alltid medveten, ibland påtvingad, och pågår både vad gäller religiösa föreställningar som ovan, och andra erfarenheter.

Stinas upplevelse är i första hand formulerad med hennes eget språk, hennes sätt att uttrycka sig och hennes associationsbanor. Berättelsen är färgad av vad hon tidigare läst och av sina egna förväntningar. Den är även påverkad och filtrerad av diskussioner hon fört med sina vänner som gjort liknande upplevelser. Berättelsen har ytterligare påverkats av hennes möten med skeptiker som ifrågasätter och kritiserar. Stina menar att det vid dessa tillfällen är viktigt att komma med hållbara förklaringar, så hon inte framstår som naiv eller lättledd.

Innan kunde jag verkligen känna mig påhoppad. För jag vill inte verka dum eller konstig. Framförallt inte dum, korkad. Det är jätteviktigt för mig att inte känna mig dum och korkad.
(Luf M 23382:8)

Med utgångspunkt från Inger Lövkronas diskussion ser jag att Stina genomgått en verbaliseringsprocess som inleddes första gången hon närmade sig new age. Jag ser tre nivåer i processen. Den första nivån kretsar kring den *egna upplevelsen* som måste göras trovärdig för henne själv (Lövkrona 1999:46). Som en andra nivå finns *diskussionerna med likasinnade*. Erfarenheter ställs mot varandra, eller likställs. Andras begrepp och formuleringar blandas med Stinas. Upplevelsen förklaras och legitimeras. Den tredje nivån är när hon ska *förklara för andra*, för de som inte delar hennes tro och som är kritiska. Den intervju jag gjorde är också en del i Stinas verbaliseringsprocess. Jag ifrågasatte dock inte som kritikerna, men sökte ändå tydliga förklaringar och hållbara argument. Både jag som forskare och kritikerna söker tankeluckor, paradoxer och irrationalitet, men mitt grundsyfte är att lyssna på förklaringarna för att förstå hur new age fungerar, snarare än att fördöma.⁷⁹ Intervjun har, eftersom jag ställt frågor hon inte tänkt på och kanske velat ha annorlunda svar än hon tidigare givit, med största sannolikhet påverkat hennes sätt att formulera sina upp-

levelser nästa gång hon ska berätta.

Verbaliseringsprocessen pågår ständigt och på olika nivåer. I den synliggörs både nya och gamla erfarenheter. Ett new age-engagemang innebär att många får ta del av sådant de till en början tycker är märkligt, eller inte är vana vid. Det kan vara utomkroppsliga upplevelser, delfinhealing eller tarotkort. Därför tar processen tid.

Under hela den tid som Stina varit aktiv i new age har upplevelser och erfarenheter bearbetats intertextuellt och formulerats till en berättelse som ska vara så hållbar som möjligt, framförallt för henne själv men även för andra hon möter.

Stefan

Från ISKCON till tarot

Stefans sökande inleddes när han var i 20-års åldern och kände längtan efter kontemplation, eftertanke och disciplin. Han fick låna Bhagavadgita av en kamrat och sökte sig ganska snabbt till tempellivet i Hare Krishna-rörelsen, eller ISKCON som rörelsen formellt heter.⁸⁰ Idag, drygt 15 år senare, har han ingen koppling till rörelsen, men känner sig fortfarande attraherad av den hinduiska traditionen. Det finns både en kvinnlig och en manlig gudsuppfattning i hinduismen som han menar ”i alla avseenden är mer avancerad och nyanserad än någon av de bibliska” (Luf M 23381:37).

När Stefan lämnade ISKCON började han umgås i teater- och konstnärskretsar där många var engagerade i new age. Han lärde sig bland annat astrologi och har sedan fem år arbetat med tarot. När han köpte sin första tarotlek, berättar han, upplevde han ett *igenkännande*, en känsla som också Stina berättade ovan. Det var som om han hade mött tarotkorten tidigare, kanske i ett tidigare liv. Ganska snart började Stefan tolka tarot professionellt.

Numera har Stefan börjat divinera med runor. Skillnaden mellan astrologi, tarot och runor är att de sistnämnda sägs ge mer direkta svar. Stefan tolkar därför bara runor inför personer som han vet kan hantera runornas budskap, personer som han känner väl.

De olika erfarenheter han har av new age påverkar honom när han söker sig vidare i new age. Han menar till exempel att han tolkat runtecknen annorlunda om han inte arbetat med tarot tidigare.

Men sedan är det väl så att alla ens erfarenheter och alla ens kunskaper kompletterar varandra. Så på så sätt är det ett komplement, men inte för att det ena måste behöva ha det andra. För mig kan det fungera som ett komplement. Mitt sinne för att använda symboler har naturligtvis fått en jätteskjuts med hjälp av tarotkorten och förmodligen skulle jag väl inte ha tolkat runorna på samma sätt om jag inte hållit på med

tarotkorten. Men så är ju livet jämt. Och jag märker att jag inte kan jobba med runor så här med människor som jag inte känner för då vill de ju att man ska sitta och prata en halvtimme eller så och det går inte med runor. Runläggning och rundragning gör jag bara för folk jag känner och som jag vet kan ta... Det kan bli ganska kraftfulla budskap, väldigt kraftfulla budskap. Det kan bli en två, tre meningar och då måste det vara så att den personen som den här rundragningen gäller kan ta emot den, annars blir det väldigt konstigt. För mig känns det som om tarotkorten rör sig på en mer intellektuell känslomässig nivå och är kanske lite luftigare då och lättare att släppa. Runorna de gräver ner sig i jorden, i själen. Men som sagt, det är min personliga uppfattning och jag kräver inte att någon annan ska dela den.

(Luf M 23381:43)

Kännetecknande för Stefan, vilket han också säger, är att han inte engagerar sig allt för länge i en aktivitet. Astrologi var intressant under en tid, därefter tarot och numera runor. Han poängterar dock att när han väl intresserar sig för något så gör han det ordentligt.

Stefans föreställningsvärld

När Stefan fick frågan om vad han trodde på, vad hans livsåskådning innehåller, berättade han om flera olika trosriktningar och filosofier som inspirerat:

S: Jag tror att allting bara är trosuppfattningar. Jag tror att allting i våra liv, vi kan bara tro, vi kan inte veta. Vi vet att vi finns, för att vi förnimmer, vi upplever och förnimmer. Descartes sa att 'jag tänker, alltså finns jag'. Jag gick ett steg längre: jag förnimmer, jag upplever, alltså finns jag. Sedan läste jag en psykolog som hade separerat förnimmel-sen och upplevelsen. Att förnimmel-sen är det första, men det är först genom analysen som vi faktiskt upplever, så okej det kanske är så. Jag har sett tanken som sekundär och upplevelsen som primär. Jag vet inte, men jag tänker, upplever och förnimmer och vad fan. Jag finns och det kan jag veta. Annars är det egentligen bara tro allting. En person tror att Gud finns och en annan tror att Gud inte finns, det är trosuppfattning. En del tror på Darwins lära och andra tror att Gud har skapat allting och de behöver nödvändigtvis inte vara i konflikt med varandra. Några tror på big bang, men big bang är egentligen inte någon mer vetenskaplig förklaring än att världen skapats ur ett stort ägg och

att Brahman föds ur en lotusblomma ur Vishnus navel. Det är inte mindre vetenskapligt, men det är vackrare. Så jag tror hellre på det. Men jag vet att det är en trosuppfattning. Jag tycker att det är en vacker världsbeskrivning. Jag kan tycka väldigt mycket om den nordiska med Yggdrasilen som växer uppåt. Den börjar med Ginnungagapet och tomheten och i Ginnungagapet så kommer Muspelhem och Nifelhem, alltså kölden och hettan möts och i mötet mellan kölden och hettan föds hela skapelsen, en urko som slickar fram ur isen en Bure. Bure är den första, jag kommer inte ihåg, men det är vackert. Allt det här är symbolbilder och det är vackert att tänka sig världens skapelse som de här personerna som antingen föds ur en lotusblomma eller slickas fram ur en saltstod eller vad som helst. Det är egentligen inte så viktigt hur, jag tycker det är vackrare än big bang och så kom det atomer. För mig är det så självklart att det måste finnas en intelligens bakom också för annars kan jag häva ner en massa kugghjul och smörja i en låda och så skakar jag och så tror jag att NU är det en klocka som fungerar i all evighet. Det är bisarrt. Universum är ju så men miljarder gånger fler avancerat. Det är perfekt, allting är perfekt. Så för

mig är det självklart att det finns en intelligens...

M: Sedan vad det är för intelligens spelar inte...

S: Nej, precis. För mig så finns det i den här intelligensen både en personlig och opersonlig aspekt för jag tror att allting som finns i världen måste också finnas i källan.
(Luf M 23381:28f)

Stefan ger inte någon klar bild över hur universum ska förklaras. "Allt är trosuppfattningar", säger han och öppnar för många vägar. Han använder sig av intertextuella strategier för att förklara vad han menar, nämner olika filosofier och trosriktningar, förenar och åtskiljer olika texter för att till sist avsluta med att säga att det är "självklart att det finns en intelligens...". Han säger att universum är konstituerat på *ett* sätt, men som det finns olika sätt att förklara. Det är en relativistisk syn på skapelsen som i new age även återfinns i gudstanken. Det hävdas att alla religioner talar om samma Gud, men i olika former beroende på i vilken kontext som religionen utövas. Stefan tror på en högre "intelligens", eller en djupare mening med livet. Men han definierar inte vidare.

Efter den långa utläggningen reflekterar Stefan *inte* kring sin egen tro. Istället väljer

han att fundera över etablerade religioner som kristendom, judendom och islam. Det stora problemet med religion, menar Stefan, är att vi är så vana vid att se Gud som en man, vilket resulterar i att kvinnan alltid kommer i andra hand. Därför har många i det alternativideologiska fältet anammat tron på Gudinnan, som reaktion mot etablerade religioner som betraktas som patriarkala. Stefan menar att kristendomen är en "accident on it's way to happen" (Luf M 23381:33) för att den kommit att bli en patriarkalisk styrreligion. Han jämför med totalitära samhällssystem där det praktiserats extremformer av kommunism, fascism och islam.

Trots sin skepsis till kristenheten talar han om Jesus, inte som uttryck för en religion, utan som exempel på *en* profet bland många som han respekterar. I buddhismen finner Stefan mycket som har "väldigt bra inflytande på hur människor lever". Speciellt nämner han det fridfulla. "De samhällen där man har buddhism har ofta väldigt liten brottslighet, lite våld. Det är en väldigt fredlig religion" (Luf M 23381:35). Han vill ändå inte benämna sig buddhist.

Stefan tycker således inte om rigida system. Han förespråkar ett mera öppet samhälle som inte kategoriserar eller fördömer, utan ser till möjligheterna i olika tankemodeller. Därför kallar sig Stefan *pluralist* (jfr föregående kapitel) och vill härmed skilja sig från dem som bekänner sig till ett trossystem.

I den kultursfär som vi lever i så ser vi allt det här. Den judiska religionen, eller den bibliska, de mosaiska trosinriktningarna är extremt destruktiva, extremt patriarkala, extremt fanatiska, extremt imperialistiska, mer än någon annan religion i världshistorien. Och när folk har den uppfattningen att alla religioner bara leder till krig och alla religioner säger bara att de har rätt. Då handlar det om judendom, kristendom och islam för det är de religionerna som har den inställningen. Så jag är inte särskilt positivt inställd till de religionerna, det kan jag inte säga. Men samtidigt så kan jag säga att det är självklart att muslimerna ska få ha en moské. Det finns muslimer här och då är det klart att de ska få ha en moské, precis som det finns kristna kyrkor. Däremot så går jag nog inte dit. För jag tycker att islam är en förfärlig religion. Lika förfärlig som kristendom eller judendom. Idag är islam den som har fått den elaka masken, men kristendomen är inte på något sätt bättre och ser man i Gamla testamentet så ser man att judendomen är en orgie i våld och blod och förtryck och hemskheter. Så, nej, det är inte snyggt. Så jag tror på kärleken, på ett djupare plan. Det måste finnas dygder och om man talar om godhet. För mig känns det

som att man måste låta människor få vara det de är. Det handlar mer om en inre resa än en yttre. Det handlar om att vi måste ta oss själva mer på allvar än att välja en religion. Det handlar om en individuell väg mer än en extrovert så att säga.

(Luf M 23381:36)

Stefan redovisar en tydlig kritik mot de etablerade religionerna. Det genererar en vurm för vad många menar vara förhistoriska praktiker och österländska filosofier, till sådant som ligger bortom det västerländskas rationella gräns. Stefan tror också på magi. En del människor besitter en magisk eller övernaturlig förmåga, säger han och menar samtidigt att det ligger mycket av en kollektiv överenskommelse när en persons magiska kraft bestäms. ”En voodoopräst skulle förmodligen ha mycket mindre kraft i ett samhälle som inte accepterar hans kraft och som inte tror på honom” (Luf M 23381:30). Den magi han talar om syftar till att försätta människor i ett annat ”tillstånd och skapa en upplevelse” (Luf M 23381:31). Stefan betonar *skapandet* av upplevelser, att upplevelser inte är något som kommer automatiskt utan att individen försätter sig i tillstånd som tillåter upplevelser. På liknande sätt resonerar Stina när hon betonar att det är viktigt att bli öppen så att det går att uppleva.

Stefan har tydliga åsikter och är mer

politisk än Stina. Skillnaden mellan de två kan förklaras med att Stina är inne i en förhållandevis tidig sökandeprocess, medan Stefan genom sin erfarenhet, både av olika new age-praktiker och av att formulera föreställningsvärldar, har lättare att uttrycka vad han menar och känner. De använder sig av liknande intertextuella strategier, när de resonerar och förklarar.

Trosmönster

Reinkarnation

Stina: När hon [lära]ren initierade 'vit tids healingen' och vi satt där och då sa hon att hon såg mitt tidigare liv och då hade hon sett att jag var en indian, en indianska på ett högt berg med ett stort

delta nedanför. Jag tror att det var på Nordamerikas västkust och så hade jag en varg bredvid mig och så stod jag och gav healing till månen och så pratade jag mitt språk och så började vargen att yla och det var så vackert.

(Luf M 23382:21)

Stina: Men så sa en av mina kompisar att om tre hundra år så kommer någonting att hända och då kände jag att vad tråkigt, då kommer jag inte att

vara med. Men så insåg jag att jag visst kommer att vara med fast på ett helt annat sätt och så kändes det jättebra.

(Luf M 23382:29)

Stefan: Det är väl mer som att jag gjort det där i flera tidigare liv.

(Luf M 23381:29)

I new age är de flesta praktiker eller tanke-modeller en kombination av olika religioner, filosofier eller traditioner. Så är det även med reinkarnationstanken.⁸¹ Reinkarnation intar en central plats i både Stinas och Stefans föreställningsvärldar. Tanken utgår från att själen fortsätter i ett nytt liv efter döden. I new age förekommer föreställningen om att det kroppsliga livet bara är *en* erfarenhet bland många. Nästa liv kan komma att upplevas i en annan kropp eller i en annan värld.

Reinkarnationstanken finns i någon form i alla världsreligioner. Den judisk/kristna/muslimska traditionen erbjuder *ett* liv efter döden i himlen eller i helvetet (i olika varianter), medan de österländska traditionerna mer talar om ett evigt kretslopp. I new age har framförallt det eviga kretsloppet inspirerat. Men reinkarnation i new age skiljer sig från hur de österländska läroarna⁸² buddhism och hinduism tänker sig reinkarnation.

I den s k gamla buddhismen finns fyra grundpelare.

- Allt är lidande
- Lidandets ursprung är livstörsten
- Det finns ett slut på lidandet: utsläckandet av livstörsten genom upplysningen, så att man når *nirvana*
- Det finns en väg som leder till nirvana, "den ädla åttafaldiga vägen"⁸³

Livet och återfödelsen betraktas som ett lidande i buddhismen och målet är att slippa uppleva jordelivet igen, att uppnå *nirvana*. Liknande tankegångar finns i hinduismen. Där kallas det ständiga återfödandet för *samsara* och styrs av individens karma. Samsara är ett lidande och målet är i likhet med buddhismen att frigöras, att slippa återfödas. Det innebär att gå in i en högre sfär som kallas *moksha*.

Reinkarnationstemat och betydelsen av karma har anammats av new age, men att se livet som ett lidande är främmande för de flesta new age-utövare. Livet ses istället som en gåva, som något positivt. Varje kroppslig erfarenhet är en ny "läxa" att ta lärdom av (Björkman 1997:132, Hanegraaff 1998:262ff, jfr Irene om karmaläxor i kapitel 3). Den österländska reinkarnationstanken har således omformulerats och anpassats till en mer västerländsk⁸⁴ eller "modern" syn på död, uppståndelse och lidande.

Vad som kännetecknar new age, och som också sägs vara typiskt för vårt samtida västerländska samhälle, är individcentre-

ringen och intresset för nuet. I andra termer innebär det att *frälsning* inte erbjuds i nästa liv som t ex svenskkyrklig kristendom menar, eller i nirvana. Individens ska söka frälsning *här* och *nu*. Det är en förnekelse av lidande.

Michel Foucault har i en kommentar till Hubert L Dreyfus och Paul Rabinows bok *Beyond Structuralism and Hermeneutics* pekat på en förskjutning i vad han kallar *pastoral makt*. Pastoral makt utövades före upplysningen av kyrkan och staten parallellt, men har efterhand mer och mer kommit att förskjutas bort från kyrkan. En central tanke i Foucaults resonemang är just att frälsningen har omformulerats från att vara något som kunde äga rum i framtiden, i ett liv efter detta, till en händelse i nutid (Foucault 1982:213ff).⁸⁵

Genom en intertextuell process har reinkarnation omstrukturerats och omformulerats för att anpassas till new age-kontexten. Liknande process gäller för de flesta new age-praktiker.

Disparata föreställningar eller fasta trosmönster

Det finns en mängd olika tankesystem, förklaringsmodeller och intentioner bakom de olika praktikerna i new age. Ändå är mycket gemensamt, vilket märks i Stinas och Stefans berättelser.

I Stinas ontologi har reinkarnation, som visats ovan, en viktig plats. Hon förutsätter

vidare att det finns andra världar eller i alla fall andra upplevelsesfärer som människor vanligtvis inte har kontakt med, eller sägs har valt bort. Stina nämner också att en ”ny tid” ska komma. Vad denna kommer att föra med sig har hon inte några andra tankar om mer än att:

Saker och ting börjar accelerera och det går snabbare och alla talar om tidsskifte /.../ Förr var det [en dold kunskap som var] förunnat några få speciella personer, men nu så är det mycket lättare att sprida sig. Det måste hända någonting snart så att det blir mer tillgängligt. (Luf M 23382:4)

Stina återkommer under intervjun ofta till idén om att allt som sker har en mening och som hon menar har betydelse i en kosmisk helhet. Hon förklarar det utifrån tanken att all materia vibrerar av *energi* och är vad som i new age kallas holistisk världsbild.

Liknande idévärld och argumentering återfinns även hos Stefan. Även han talar om reinkarnation, tror på övernaturliga verkligheter och holism, vurmar för det österländska, men nämner även schamanism, feminism, icke-imperialism och magi. Trots Stinas och Stefans skilda erfarenheter, och skillnaden i engagemang och fokus, hämtar de inspiration ur samma symbol- och begreppsvärld.

Religionssociologen Liselotte Frisk visar i sin bok *Nyreligiositet i Sverige* vilka teman

och begrepp som är vanligast förekommande i new age och hos dess utövare (1998:168ff). Det oftast förekommande begreppet är *Gud*, något som Stina inte ens nämner. Stefan har en längre utläggning om olika trosuppfattningar och skapelseberättelser. Gud är för honom en icke-kristen gudom. Frisk nämner vidare begreppet *energi* som i princip återfinns i alla new age-utövares trosföreställningar medan något färre förlitar sig på *reinkarnation* i någon form. Det *holistiska* tänkandet existerar också i de flesta utövares begreppsvärld. *Affirmation*, att tro sig kunna förändra människors hälsa med tankekraft (Frisk 1997:28), har i en eller annan form utövats av 78 procent av de tillfrågade. Det är dock något som varken Stina eller Stefan nämner. Slutligen visar Frisk att begreppet *new age*, i betydelsen att en ny tid är att vänta, används av ca 40 procent i undersökningsgruppen.⁸⁶ Stina nämner den nya tiden, men inte Stefan.

Utöver de fem exempel som Frisk diskuterar i sin bok visar Stinas och Stefans berättelser ytterligare aspekter. I likhet med många andra i new age är både Stina och Stefan *vegetarianer* (Frisk 1997:34). Det vegetariska märks tydligt på bland annat new age-mässor och -kurser. Många har även en längtan bort från etablerade trosläror och vetenskapssystem. Det är ett *medvetet utanförskap* som eftersträvas. Denna inställning är mer eller mindre uttalad hos Stina och Stefan.

Dessa sju teman, Gud, energier, reinkar-

nation, affirmation, den nya tiden, vegetarism och det medvetna utanförskapet, har på ett sätt inte mer gemensamt än att de återfinns parallellt i new age-utövares berättelser. Men de visar att new age trots det disparata innehållet ändå är ett något så när homogent fält. Även om engagemanget i new age i första hand är ett individuellt projekt tar de deltagande till sig ett färdigt paket och bekänner sig till ett särskilt tankemönster. De begränsas således av vissa ramar i sitt sökande.

Ytterligare ett uttryck för att trosstrukturerna är relativt fasta i new age märks i den rika litteratur, både fack- och skönlitteratur, som erbjuds. Två utmärkta exempel är James Redfields *Den nionde insikten. The Celestine Prophecy* (1993) och *Den tionde insikten. Håll visionen levande* (1996). Böckerna har sålt mer än hundra tusen exemplar i Sverige. I böckerna förenas deckargenren och new age och läsaren får följa sökandet efter de "tio insikterna". Handlingen utspelar sig i Peru i den första boken. Den peruanska regeringen vill tillsammans med en konservativ gren av den romerskkatolska kyrkan hålla insikterna hemliga. Huvudpersonen får genom möten med olika personer, som exempelvis frisinade katolska präster, möjlighet att både läsa och erfara de nio första insikterna. I "Den tionde insikten" är handlingen flyttad till ett ökenlandskap i USA där det uppenbarats "portar" till andra världar. "Portarna" måste räddas från förstörelse av huvudpersonen och hans vänner. Utifrån Redfields böcker ordnas

kurser och studiecirklar.

De tio insikterna kan tolkas som new age-dogmer och de återfinns i både Stinas och Stefans berättelser. Insikterna är i kort-het:⁸⁷

- Ett nytt andligt uppvaknande
- Att en ny kunskap blir tillgänglig för en större massa
- Att all materia består av energi och kan därför påverkas
- Att det finns en kamp om makten, en kamp om att påverka energier
- Tron på att allt som sker har en mening. Det som C G Jung kallade synkronisitet
- Vi måste bli medvetna om att vi försöker manipulera omvärlden och istället koncentrera oss på vår egen tillväxtväg
- Att ta reda på flödet av sammanträffanden för att upptäcka vårt livsuppdrag
- Att uppmärksamma andra genom att öka frekvensen av sammanträffanden och att se skönheten i allt levande
- Den tekniska tillväxten ska ersättas med en synkronistisk tillväxt vilket leder till att människor kommer att föras till sådana energinivåer att födelse-liv-död kommer att upphöra
- Att hålla fast vid en vision som leder till att upptäcka att var och en har ett uppdrag. Det är en del av en världsvision av att skapa en ny andlig kultur

Sammanfattat innehåller de tio insikterna föreställningar om en ny tid, en gammal kunskap som ska bli tillgänglig för alla, tron på energier och en holistisk syn på världen.

Sökandet och friheten

När new age-utövare berättar om sina sökvägar och hur de engageras av praktiker och livsåskådningar benämner de sig som *sökare*. Författaren och skådespelaren Per Ragnar skriver i *En sökares dagbok* att sökaren är den som "funnit det som aldrig kan vinnas, men som ständigt måste göras nytt" (Ragnar 1994:9). Han menar att det finns en inneboende rastlöshet i sökandet som gör att sökaren aldrig nöjer sig med vad som uppnås utan ständigt måste gå vidare. Ragnar betraktar sig själv som sökare och har provat de flesta praktiker i new age. Som kommentar till omgivningen och till samhället säger han att "valet är ditt, inte Folkhälsoinstitutets /.../ Bestäm vad du vill med ditt liv. Arbeta för det, i privatlivet, tillsammans med likasinnade på jobbet, i samhället! Livet blir mera meningsfullt då!" (Ragnar 1994:229).

Även astrologen Anna Granberg talar om det fria sökandet: "Alla är vi inbegripna i en större verklighet /.../ där allting samverkar i en meningsfull harmoni" (Granberg 1994:8). Hon understryker att allt som sker i världen har ett "kosmiskt" samband, men menar samtidigt att sökandet är fritt och att det är upp till var och en att finna harmoni

i livet och en trygg identitet, en paradox mellan universalism och frihet som diskuteras i ett tidigare kapitel.

Religionshistorikern Paul Heelas menar att ett av honnörsorden i new age är just *frihet* (Heelas 1996:26f). Han åsyftar en frihet från historien, från traditioner och en frihet för individen att leva sitt liv i sanning. Han berättar om en kvinna som tillhörde en nyhednisk grupp kallad *Church of All Worlds*. Hon säger sig vara "tolerant" mot alla traditioner vilket öppnar för en frihet att göra som hon vill. En annan kvinna som Heelas nämner lyssnar till sina gudomar, men hon känner sig ändå inte beroende av vad de säger. Heelas nämner också en man, som säger sig ha kanaliserat en 35 000 årig krigare vid namn Lemuria som förmedlar budskapet att vi alla är Gud. Därför skulle vi vara fria att göra vad vi vill. Heelas exempel visar att new age-fältets manifesterande av frihet innehåller en dubbelhet, vilket jag också diskuterat ovan. Det gäller friheten i sökandet av tankesystem och det faktum att new age-utövarna ingår i ett fält med ett någorlunda fast symboluniversum. Även om det i new age predikas valfrihet, öppenhet för olika tankemodeller och att det inte spelar någon som helst roll *vad* som väljs, utan att det viktiga är *att* något väljs, kan en likriktning konstateras.

I essän *Vad är det för fel med negativ frihet?* (1995) definierar filosofen och statsvetaren Charles Taylor frihet som att vara "förmögen att göra någonting, eller att inte

ställas inför några hinder” (1995:195). Slutsatsen av denna ganska självklara definition blir att den individ som själv väljer, utan att styras, är fri. Överensstämmelsen i Stinas och Stefans föreställningsvärldar kan tolkas som att de upplever sig utsatta för yttre styrning. De har därför valt att söka sig bortom det rationella tänkandet till ett alternativideologiskt fält. Valet har emellertid inneburit att de gått in i ett annat tolkningsuniversum, där andra konventioner och sanningar återfinns. Det är ett medvetet utanförskap som lett till en annan typ av innanförskap.

Kategoriseringar kring sökandet

De tidiga new age-studierna jämförde fältet med nyreligiösa rörelser (jfr t ex Lewis och Melton 1992). Nyreligiösa rörelser är slutna grupper som ofta definieras som sekter (Geels och Wikström 1989:310, Hanegraaff 1998:13ff). Att likställa new age med exempelvis Hare Krishna-rörelsen, Osho, Scientologer eller dylikt, är felaktigt, även om den ideologiska gränsen inte alltid är knivskarp. Det som framförallt skiljer new age från de nyreligiösa rörelserna är det som framhållits tidigare i detta kapitel. New age är bland annat i avsaknad av sociala och hierarkiska strukturer. Att delta i new age är inte heller att likna med att bekänna sig till en religion, vilket är fallet med de flesta medlemmar i

nyreligiösa rörelser. Det är svårt att se new age som en religion, även om engagemanget ofta är av religiös karaktär (jfr diskussion i inledningen).

Med utgångspunkt från religionssociologerna Rodney Stark och William S Bainbridge skulle new age-utövandet istället kunna ses som en *kult* och då i betydelsen *audienskult* (Stark och Bainbridge i Frisk 1998:222). En sådan innebär att det inte finns någon organisation, men att de intresserade ändå samlas hos varandra eller hos en lärare för att få ökad kunskap. En vurm för audienskult för med sig ett intresse för flera olika tankesystem. Ett engagemang står *inte* i konflikt med ett annat. Både Stina och Stefan uppvisar en typ av engagemang som kännetecknar audienskulter, Stina som deltagare i audienser och Stefan som den som ger audiens. Jag tycker dock att begreppet *audiens* känns fel i sammanhanget och skulle föredra att kalla new age för en *terapeut/lientkult*.

I en diskussion kring dem som är mottagare av new age nämner religionspsykologen Owe Wikström fyra grupper: de *andliga sökarna*, de som är *konsumenter*, de som söker *underhållning* och de *troende* (Wikström 1998:25f). Den första gruppen upplever att de är på väg mot en ”inre andlig förvandling”. Konsumenterna söker de häftiga upplevelserna som att exempelvis gå på glöddande kol, delta i seanser eller schamanresor. De som söker underhållning kan delta i en divination, medan de troende väljer att vara

lärjungar till exempelvis Martinus⁸⁸, eller till någon annan lärare, enligt Wikström. Fördelen med Wikströms fyra grupper är att det underlättar synliggörandet av strukturer, och således en beskrivning av new age. Det är dock problematiskt att försöka kategorisera new age-utövandet eftersom det har så många dimensioner, är så komplext. Ingen av de informanter som deltar i denna avhandling går att kategorisera som *enbart* konsument eller *endast* andlig sökare. Både Stinas och Stefans new age-engagemang passar in i samtliga av Wikströms grupper.

New age-utövandet innebär att gå in i en kontext där det erbjuds och accepteras en verklighet med vandring på glödande kol, tarottolkningar, tidigare liv eller liv i yttre rymden. Det är ett fält där det finns en öppenhet, en rörlighet. Deltagarna ska tränga bort tanken, öppna upp sina känslor för att finna "lärare, guider och änglar"⁸⁹ eller "sitt inre jag"⁹⁰. Att följa sina känslor kan således leda till att andligen söka, konsumera, delta i spektakulära meditationsmetoder och att vara troende, även om det som visats ovan leder till att acceptera och tro på vissa centrala teman.

Genom att i det här kapitlet se närmare på Stinas och Stefans intertextuella strategier har det varit möjligt att exemplifiera sökandet i new age, visa hur ett engagemang påverkar utövarens vardag, resonera om formulerandet av trosföreställningar samt uppenbara strukturer i new age. New age påverkar inte bara

de som är engagerade. Det är ett fält som väckt stor uppmärksamhet. Hur diskuteras new age av dem som står utanför fältet? Hur ser rapporteringen av new age ut i massmedia? Försöker man i new age att anpassa verksamheten till de yttre kraven? På det ger nästa kapitel svar.

Talet om new age

New age-debatt

Under rubriken *New age. Tro eller vetande?* samlades ett tiotal forskare och samhällsdebattörer i en artikelserie på Sydsvenska Dagbladets debatt- och ledarsida vintern 1998. Syftet var att diskutera den nyandliga våg som sedan 1990-talets början allt mer aktualiserats i vårt samhälle. Samhällsdebattören Göran Greiders inledning var provokativ. Han skrev att new age-tankarnas framgångar beror på att "idéer om förnuft, upplysning och framsteg angripits" vilket han kopplar till massarbetslöshet och brist på framtidstro. Slutsatsen var att new age är något negativt som borde bekämpas och motverkas (Greider 1998). Enligt Lorentz Lyttkens, sociolog och debattör, är den nyandliga trenden just en trend. Den är konjunkturberoende och därför också tillfällig (Lyttkens 1998). Artikeln var i likhet med många definierande och negativ. Andra som deltog i debatten menade att new age är full av skojares geschäft, hokus pokus och självfixering (t ex Sjöberg 1998).

De negativa beskrivningarna av new age följdes av försvarande inlägg. Psykologen Dan Landgré var positiv och menade att new age innehåller "fruktbara utvecklingsvägar" (Landgré 1998). Konstnären och bildpsykoterapeuten Agneta Sofiadotter pekade på parallellen mellan inkquisitionen och den retorik som används i debatten kring new age. Hennes poäng var, i motsats till Lyttkens, att new age inte alls är tillfällig utan endast i sin linda. Sofiadotter menade att mycket i new age är "okunnigt och ogrundat", men att ingen har rätt att kritisera en människas val av andlighet (Sofiadotter 1998). Läkaren och författaren Björn Rosendal befinner sig någonstans mitt emellan de två polerna. Redan på 1960-talet deltog han i AMS-kurser med new age-innehåll. Han är läkare och skriver att "rader av terapeutiska metoder inom skolmedicinen har också visat sig vara rent hokus pokus. Detta förringar inte vetenskapen, men jag anser att den har omåttliga anspråk" (Rosendal 1998).

Sydsvenska Dagbladets debattserie väckte viss uppmärksamhet, framförallt bland new age-utövare. Det märktes bland annat på den stora mängd av försvarande artiklar som sändes debattredaktionen, men som inte kom i tryck.⁹¹

Sydsvenska Dagbladets debattserie belyser *inte* huruvida new age påverkar deltagarna negativt eller om fältet innehåller tankar och praktiker som kan vara positiva för den personliga utvecklingen. Debattserien är exempel på att det pågår ett maktspel kring vad som ska betraktas som normalt eller icke-normalt, rationellt eller icke-rationellt. Spelet rör ofta vetenskap, medicin, mat osv, eller som i det här fallet hälsa och religion. Detta spel kan analyseras med hjälp av vad Pierre Bourdieu kallar *doxa* och *fält*. Som jag skrev i inledningen betecknar doxan det sanna. Upplysning, rationellt tänkande, teknikens och ekonomins tillväxt, samt förlitande på kritiskt tänkande har sedan ett par århundraden betraktats som rätt doxa. Denna doxa utmanas idag av new age-utövarna, både medvetet och omedvetet, när de förespråkar känslor, kärlek eller intuition. En diskussion uppstår således där de utmanade försvarar sina discipliner och positioner (Bourdieu 1991:132ff). Bourdieu menar att doxan är relativt trögriktig, vilket gör att maktspelen mellan företrädarna för doxan och utmanarna kan ses som verkningslös, i alla fall i ett nära historiskt perspektiv.

Från Michel Foucaults begreppsvärld

kan diskussionen ovan ses som ett spel mellan *maktutövare* och *motmakt* där bägge parter är beroende av varandra i argumentationen. Bägge ser sig företräda det normala, rationella och "riktiga" och pekar därmed ut "det Andra" som suspekt. Foucault utgår, till skillnad från Bourdieu, från att dessa makter är någorlunda rörliga i sina aktioner, men också beroende av varandra i dialektiska spel (Foucault 1993b:260f). Diskussionen kring det rationella styrs av rådande samtalsordning i samhället, av *diskursen*. Men diskursen är inte statisk utan påverkas av pågående diskussioner. Förändringen är dock en långsam process.

I första kapitlet visades hur zigenarkvinnor, bland andra fattiga eller utstötta kvinnor, tolkade kort i början av 1900-talet. Denna praktik fortlever i en delvis annan form i new age. Praktiken att tolka kort är inget som är typiskt för vår samtid. Två saker har dock förändrats. Idag används nästan alltid en tarotlek i stället för en vanlig kortlek och många säger att de hellre gör personlighetsanalyser och diskuterar det förflutna än att förutspå framtiden. I bägge fallen har tolkningarna utförts i alternativa miljöer, eller miljöer där etablissemangen inte haft tillträde eller möjlighet att kontrollera. Olika tider erbjuder olika (eller liknande) praktiker. Det finns idag ett diskursivt utrymme för resonemang kring reinkarnation, auror och olika meditationsmetoder, trots att dessa praktiker och idéer egentligen bryter mot diskursiva ordningar

eller ifrågasätter doxan. Som Alberto Melucci uttrycker det, finns det resurser som manar till individualisering och till introspektion på ett helt annat sätt än tidigare. Det kan förklara varför det uppstår diskussioner i likhet med artikelserien på Sydsvenska Dagbladets ledar- och debattsida (Melucci 1991:122).

Diskurs

Skrivna texter, som t ex tidningsdebatten ovan, är diskursiva uttryck. Författarna använder sitt skrivspråk för att nå särskilda syften vilka ska förstärka eller förändra diskursen om new age. Men språket är också styrt av diskursen eftersom den bestämmer vad som är tillåtet att säga i en viss tid och sammanhang (jfr Foucault 1993a:22). Michel Foucault talar om diskurs i betydelsen samtalsordning. "Diskurser er ikke blot sproglige iscenesættelser af fænomener, men også menneskelige praksisformer, der systematisk danner de 'genstande', som de taler om". Så skriver den Foucaultinspirerade etnologen Lene Otto (1998:37) om diskursbegreppet. Här är texter i form av skrift, tal, bild, musik eller handling inte det primära utan vad som ges utrymme att diskutera i t ex skrift och tal. Det centrala i denna definition är betoningen på att olika diskussioner eller teman hör hemma i olika tider. Diskursen styr vad vi ser som acceptabelt eller vår syn på vad som ska betraktas som rationellt. Det leder till avskiljande, kontroll och utestäng-

ande enligt Foucault (t ex 1993a:7).

Genom att diskutera avskiljande, kontroll och utestängande mekanismer finns risken att bli subjektiv och att ta ställning för eller mot det som marginaliseras. Det är inte min mening. Tanken är istället att visa hur idéer och dess uttolkare diskuteras utifrån en diskursiv ordning, eller diskursiva ordningar. Visst går det att döma ut new age som humbug och geschäft, men då finns en risk att bortse från de personer som intresserar sig för new age, bortse från deras engagemang och tro. Vad som betraktas som rationellt är en definitionsfråga, som bygger på varje individs erfarenheter och föreställningsvärld. Det är Sydsvenska Dagbladets debattserie exempel på. Kapitlet visar hur det finns en diskursiv påverkan på offentlig debatt som kan visa sig i dagstidningsartiklar. Att new age diskuteras i massmedia får även konsekvenser inom fältet.

Fortsättningsvis kommer artiklar från tre dagstidningar att exemplifiera hur new age kan redovisas och diskuteras. Slutligen ska jag återvända till tarotkontexten för att visa hur det i new age, trots strävan efter att vara ett alternativ till etablerade värden och praktiker, tas intryck av omgivningen. Det finns de som på olika sätt försöker nå ökad legitimitet.

Några dagstidningar

Idagsidan i Svenska Dagbladet

Journalisten, och sedermera författaren, Marianne Fredriksson tog 1974 initiativ till en temasida i Svenska Dagbladet med diskussioner kring vardag, relationer, religion och hälsa. *Idagsidan* kom att bli stilbildande för en ny sorts journalistik. Buster von Platen, dåvarande chefredaktör, förklarar i sina memoarer att:

Marianne Fredriksson tog ett nytt grepp på tillvaron. Hon ville att Idagsidan skulle handla om det som hände, inte på ytan utan under ytskiktet, det rörde sig om samlevnad, mänsklig utveckling, psykologi, så kallad alternativ medicin, om sorg och glädje.
(<http://home.swipnet.se/wendela/instfor.htm> 2000-12-04)

Det första temat för Idagsidan var "Ont i själen" vilket kritiserades kraftigt av tidningens redaktion. Fredriksson berättar i en intervju om "kollegornas cyniska och elaka kommentarer". De betraktade inte hennes idéer som riktig journalistik (Baldo Zagadou 1999). Idagsidan har med åren dock kommit att bli en av Svenska Dagbladets viktigaste temasidor.

New age har varit ett återkommande

tema på Idagsidan (Ahlin 2001:148ff).⁹² Jag har gjort en genomgång av de Idagsidor som nämnde begreppet new age 1995. De flesta artiklarna var i reportageform där skilda praktiker redovisas tillsammans med röster från berörda personer. Syftet med Idagsidans artiklar verkar vara att belysa new age-praktiker och de engagerade, och förena det med journalistens egna reflektioner, sökande och personliga kritik.

Anders Haag⁹³ är den journalist som skrivit de flesta av de artiklar jag granskat. Han förefaller uppriktigt intresserad av det han skriver om. Det visar sig i personliga reflektioner där han avslöjar sin egen tveksamhet eller lockelse. Haag blir frustrerad av att inte hitta hållbara förklaringar men nöjd när han finner sig till rätta. Ett exempel är hans reportage från ett möte om den "rosencreutziska upplysningen".⁹⁴ Där deltog som han uttrycker det "nyfikna akademiker; andra var övertygade mystiker". Han refererar till personer han talat med under mötet och känner frustration av att han både lockas och känner sig avskräckt.

Väg hit och väg dit. Inspiration från höger och från vänster. Efter att ha bombarderats med det kalejdoskop av religiösa och mystiska färger som rosenkreutzarna lyckades baka ihop till en enhet kände jag samma förvirring som när jag bläddrar i new age-rörelsens

informationsblad Regnbågen. Vad ska jag välja, om jag nu vill välja? Då kändes det skönt att vända mig till Coockey Klein, en ung amerikansk författarinna och journalist, som också spår med hjälp av tarotkort – en ockult konst med rötter i alkemi och kabbala. Har jag en framtid som journalist? Går mitt äktenskap att rädda? Hennes svar var raka och praktiska. De skänkte mig frid. (Haag 1995c)

Haag är inte kritisk till new age utan ställer sig frågan vad han kan få ut av att engagera sig i någon av de praktiker han mött. Han verkar ha ambitionen att förklara, men också att ifrågasätta utan att vara ironisk.

I en annan artikel berättar Haag om kristaller och stenar. De används bland annat för att rena kroppens energier. Det är en praktik som han inte är så förtjust i. Haag berättar om prästen som har som hobby att slipa stenar. Bara på några år har verksamheten vuxit i takt med att intresset för stenar fått religiösa undertoner. En av kunderna sa efter att ha betraktat några av butikens samlingar: ”Så Gud finns i alla fall!”, en kommentar som bedrövade den stenintresserade prästen. Haag citerar därefter en kristallterapeut som talar om den nya tidsåldern och dess högre vibrationer, men det är inget han känner sig övertygad av. Mer positiv är han till en man vars huvudintresse är schamanism, som bär en

kristallring. Mannen säger att: ”Vi i västerlandet har misshandlat naturen så länge, och nu vill vi återetablera en bra kontakt med Moder Jord igen”. Haag nämner därefter paradoxen att många av de stenar och kristaller som säljs kommer från dagbrott som lämnar stora spår i naturen. Många butiksinnehavare säger att deras stenar kommer från mindre gruvor i Brasilien som inte förstör naturen, men han förhåller sig skeptisk till denna uppgift (Haag 1995a).

Haag tycker om paradoxer mellan det rationellt vetenskapliga och det ockulta, samt har en personlig fascination för det mystiska. Han blir dock skeptisk till det han uppfattar som flummigt eller kommersiellt. Kristaller har han inte mycket till övers för, även om han i en annan artikel är positiv till den avkoppling som en kristallhealing ger (Haag 1995b).

Idagsidans artiklar ger en ganska god bild av hur många förhåller sig till new age. En del praktiker och föremål lockar, andra inte. Ibland är man skeptisk till något som kan accepteras om förutsättningarna ändras. Den personliga stil som används är inte unik för Idagsidan utan snarare något som journalister tillåter sig när new age diskuteras. Även om Marianne Fredrikssons kollegor 1974 inte såg något intressant i att diskutera ”Ont i själen” i en nyhetstidning, har Idagsidan idag ett gott rykte och många journalister skulle vilja arbeta med dessa frågor.⁹⁵

Hur viktig Idagsidan varit för new

age-fältets framväxt är svårt att säga. Att en av Sveriges största tidningar diskuterar teman som berör andlighet, och inte endast i kristen tappning, har naturligtvis haft stor betydelse. Å andra sidan ska betydelsen inte överdrivas. Det finns förmodligen en växelverkan mellan new age-fältets utbredning och dagspressens intresse. New age hade säkerligen nått den utbredning den har idag utan detta intresse, men innehållet hade eventuellt sett något annorlunda ut. Ett område där Idagsidan haft betydelse är hur andra tidningar valt att förhålla sig till new age. Nästan varje dagstidning har idag sina egna "Idagsidor".

Striptease och kristen massmedia

Kring årsskiftet 1997/1998 förekom new age flitigt i massmedia. Sveriges Televisions samhällsprogram *Striptease* hade nyligen visat ett reportage om att new age håller på att etableras i Sverige. Reportaget berättade om hur det i Jämtland, med initiativ från landshövdingen Kristina Persson, startades projektet Tankekraft 2010. Landshövdingen hade själv erfarenhet av djupmeditation där hon sa sig kunnat se in i tidigare liv. I projektet har kommunanställda och arbetslösa bland annat fått lära sig astrologi, hur energier fungerar och att påverka föremål med tankekraft. Genom att förtränga förnuftet och släppa lös energier är det meningen att deltagarna ska lära sig att tro på sig själva. Och finna sig själva. Ekono-

miskt stöd till projektet hämtas från arbetsmarknadsdepartementet och EU. Till projektledare har personer ur new age engagerats. Under samma tid avslöjades att en av Sveriges största banker lät sina chefer delta i "tro på dig själv-kurser" och träffa häxor. Bankens VD, Jakob Wallenberg, menade att det finns en "outnyttjad resurs" inom nyandligheten som bör användas (diskussion i Gudmundsson & Ideland 1999:35). Teveprogrammet genererade mycket uppmärksamhet i massmedia, t ex diskussionen *New age. Tro eller vetande?* i Sydsvenska Dagbladet.

I den kristna tidningen *Dagen*⁹⁶ refererades Striptease noggrant den 26 november 1997. Det var samma dag som programmet skulle sändas. Först beskrivs new age utifrån begreppet *tillit* vilket kopplades till tanken om att "det som känns rätt också är rätt". Tankekraft 2010 nämns därefter och även dåvarande arbetsmarknadsminister Margareta Winberg och att hon inte var helt positiv till arbetsmarknadsmedlens användning. Artikelns innehåll är inte uttalat kritisk till new age, men har en negativ underton (Thoms 1997).⁹⁷ Dagen efter, 27 november 1997 kommenteras programmet av ledarskribenten *Torbjörn Freij*. Även denna artikel är saklig. Läsarna uppmanas till att inte komma in i "förfäran-fasen". "Det har vi inte råd med", menar Freij:

Många av dessa sökande människor har förgäves letat efter andlighet i kristna kyrkor. De har i många fall gått besvikna bort och börjat leta i de österländska religionerna och filosofierna. /.../ Det allvarliga för kristenheten är, att om man inte vaknar och börjar kommunicera evangeliet på ett tydligt och engagerande sätt till vår tids människor, så kommer en gigantisk andlig skörd att gå förlorad mitt framför vår åsyn. Skörden står nämligen färdig på fälten. Frågan är bara vem som skall ta hand om den.
(Freij 1997a)

Teveprogrammet kommenteras även den 28 november på Dagens ledarsida. Nu är Freij mer kritisk till new age. Han menar att "new age-folket har lite svårt att bestämma sig för om de rör sig på trons eller vetandets område". Religionsvetenskapligt ska new age förknippas med folktro, menar Freij. New age kan heller inte vara vetenskap eftersom fältet innehåller ett "totalt kunskapsförakt". "Subjektivismen upphöjs till Gud". Artikeln avslutas med att författaren konstaterar att:

Då är vi tillbaka till det gamla enhets-samhällets religiösa förtryck som slutligen upphörde i och med det öppna samhället. Då blir den påstådda

'toleransen' i new age-rörelsen ett nytt tvång, där tydliga trosuppfattningar stämplas ut som hinder för enhet och fred. Då närmar vi oss ännu en gång det totalitära samhället – mitt i Europas civilisation!
(Freij 1997b)

Efter ytterligare några dagar är det åter dags för ledarskribenten Freij att diskutera new age under rubriken "Subjektivismens sammanbrott". Argumenten mot new age är desamma som tidigare. Freij undrar om inte regeringskansliet borde fråga sig vad som gått snett eftersom så många människor tycks överge tron på materialismen och istället förlita sig på "det nyandliga och ockulta flummet" (Freij 1997c).

Två dagar senare diskuterar tidningen en annan aspekt av new age och som visats i teveprogrammet Striptease den 3 december (Carlid 1997). Många butiker med new age-inriktning säljer litteratur som kan betraktas som antisemitisk. Dagen därpå skriver Freij på sin ledarsida att:

New age-bokhandlar sprider litteratur med judehat. New age-rörelsen beskrivs ju som toleransens och människokärlekens högborg. Ändå är detta judehat fullt logiskt. Det finns i new age-filosofin en oerhörd aggression mot de

monoteistiska religionerna, alltså de som tror att det bara finns en Gud: judendom, kristendom och islam. Dessa har gemensamma rötter i Abraham och hans tro på den ende guden som skapat hela världen. New age-filosofin knyter an till österländska föreställningar om Gud som en allmän energi som kan gestaltas på olika sätt. Som färgerna i regnbågen kommer från samma ljus anses också religionerna vara sådana variationer. I hela new age-idén om en global enhet finns också en samlande religion. Där får alla andra religioner ingå under en förutsättning: att de inte har exklusiva anspråk. Sådana anspråk har judarna - som Guds egendomsfolk. Vi kristna ser dessutom judarna som stamträdet till Jesus Kristus, Messias. Därför har ondskan alltid rasat mot Messias – även i den ljusets förklädnad som new age är.
(Freij 1997d)

Det sker en intressant perspektivförskjutning från Freijs sida. I den första artikeln talar han om att new age är något som kristenheten bör ha en öppen dialog med och mot slutet gick han själv in i vad han kallar ”förfäran-fasen” (jfr ovan). Det är rimligt att anta att Freij fått kritik för sin första artikel. Å andra sidan kan det vara en väl planerad artikelserie där han stegvis blir allt mer kritisk.

Att en kristen tidning intar en kritisk hållning till new age är knappast förvånande eftersom den har ett särskilt politiskt/religiöst syfte. Kanske är det inte så underligt att också andra tidningar intar en skeptisk hållning. Jag ska visa två exempel, båda från Dagens Nyheter.

Kritiskt ifrågasättande och enbart negativ

Under rubriken ”Inga drömprinsar lurar i leken” skriver Lotta Olsson i Dagens Nyheter utifrån fem olika korttolkningar (Olsson 1997). I fyra av dessa användes tarotkort och i den femte vanliga spelkort. Olsson har i likhet med Anders Haag på Idagsidan ovan en personlig ton och egna reflektioner i artikeln. Hon är dock mer distanserad och kritisk. Om den första tolkningen skriver hon:

Jag ser en praktisk talang här, fortsätter hon [tolkaren] och då blir jag väldigt förvånad, men hon envisas: Skulptering, kanske? Keramik? Det tror jag knappast. Har man tummen mitt i handen så har man.
(Olsson 1997)

Olsson nämner sedan hur hon blir ”misstrogen” och känner att det blir tråkigt när hälsan ska diskuteras. Olsson reflekterar över att hon fått en bra personlighetsbeskrivning, men tycker att det är dyrt.

Hon ser rätt mycket av vem jag är (bortsett från att hon försöker begåva mig med praktiska talanger). Men hur ser hon det? Är det korten som vägleder henne, eller är hon en ovanligt god människokännare? Det kostar 400 kronor.

(Olsson 1997)

Nästa korttolkning utförs av en äldre man som spår framtiden, ett år framåt. Han har levande ljus tända och använder ”indianska lyckostenar” och en annan sten från ”1400-talet”. Olsson får rådet att det är viktigt att se om sin hälsa. Tolkaren ”kommer efter noga funderande fram till att jag dricker för lite vatten. Det var onekligen någon jag inte hade förväntat mig att en spågubbe skulle säga”. Han läser även i hennes hand.

Nästa person, också det en man, läser i tarotkort. Olsson tycker inte att han inger förtroende. ”Han gäspar hela tiden”. Olsson är ”känslomässigt mogen” och balanserad, enligt mannen, men hon får inga direkta råd. Han återkommer till ”å ena sidan” och ”å andra sidan” vilket får Olsson att kommentera: ”Efter ett tag undrar jag om jag är en ovanligt velig människa”.

De två sista tolkningarna sker över telefon och med tarotkort. Bägge utförs av kvinnor. Den ena kvinnan säger att Olsson behöver rutiner, ett råd hon inte alls uppskattar. Den andra kvinnan ger rådet att Olsson ska

göra upp en budget och prata ut med en före detta pojkvän. ”Bevare mig väl”, kommenterar Olsson.

Olsson avslutar artikeln med några egna reflektioner. De råd hon fått har varit ganska förnuftiga, menar hon. Det har handlat om ”ekonomi, hälsa och arbete. Sådant som alla ekonomer, läkare och syokonsulenter säger”. Olsson menar att tolkarna anpassat sina berättelser efter hennes reaktioner. ”Somt har varit rent bortitok”. ”De ger inte så mycket råd över huvud taget, utan uppmuntrar snarare till att jag ska känna efter själv. Om jag hade gjort det från början, så hade jag sparat en massa pengar”, avslutar hon artikeln.

En annan artikel ur Dagens Nyheter är skriven av Clas Svahn och bär rubriken ”Så blir du blåst på 120 kronor” (Svahn u å)⁹⁸. Det exempel han valt att diskutera är auradiagnostik. Det är en praktik där en speciell kamera sägs fotografera de energier som strålar från en människa, så kallad aura. Aura-fotot tolkas och det erbjuds också healing i anknytning till tolkningen. Svahn är till skillnad från Olsson ovan enbart kritisk. Ambitionen är snarare att avslöja än att redogöra för en populär praktik. Så här skriver han om auradiagnostiken:

Vid 1996 års Vattenfestival i Stockholm kunde man ta sitt aurfotografi i handen och gå några meter till nästa tält. Där fick du inte bara besked om

vilka sjukdomar du bar på – allt tolkat utifrån aurafotografiet – du fick också 'instant healing'. En new age-ålderns akutmottagning. Botad kunde du sedan vandra tillbaka och låta dig fotograferas ytterligare en gång. Och vips var din aura helt återställd. /.../ Och gratis var det knappast.
(Svahn u å)

Svahn ägnar stor del av artikeln med att beskriva hur aurakameran fungerar för att bevisa att det är bluff. Hans avslutande kommentar är att:

Det hela är ett cyniskt sätt att locka pengar ur fickorna på människor som fullt och fast tror på att auran verkligen finns. Och det kanske den gör. Vad vet jag. Frågan är bara varför man måste använda så enkla knep för att fotografera något så eteriskt vackert som den mänskliga auran.
(Svahn u å)

Liknande "avslöjanden", fast i kortare form, har regelbundet publicerats på Sydsvenska Dagbladets vetenskapssida.

Både Lotta Olssons och Clas Svahns artiklar speglar en syn som tvärtemot Idagsidans artiklar menar att mycket i new age är humbug och grundar sig på en negativ form av kommersialism där godtrogna luras. De

negativa artiklarna, som Olssons och Svahns, är dock relativt ovanliga. De flesta är något sånär neutrala eller sökande positiva. Samtliga artiklar visar att det finns ett stort allmänintresse för new age.

New age och dagspressen

Redogörelsen ovan ger exempel från tre tidningar på hur new age diskuteras i dagspressen: Dagen, Svenska Dagbladet och Dagens Nyheter. Jag har medvetet undvikit att jämföra med renodlade new age-tidningar eftersom det är diskussionen om new age utanför fältet jag velat belysa.

Diskussionen kring new age präglas av en viss förutsägbarhet, vilket tyder på en diskursiv styrning. Idagsidans artikel om rosencreutzarna är ett bra exempel. I likhet med förra sekelskiftet finns det idag en vurm för medeltiden. Det märks bland annat i biografernas utbud, i fantasylitteraturens försäljningssiffror och i förekomsten av anakronistiska rollspel. En artikel om rosencreutzarna lockar många läsare eftersom det är en mytomspunnen orden som fortlever i new age-fältet. Artikeln om kristaller är också tacksam att publicera med tanke på att mycket av kritiken mot new age berör den kommersiella aspekten.

Att en tidning som Dagen diskuterar new age är förståeligt eftersom de ser sig agera på samma spelplan. En kritisk artikel ses säkerligen som viktig i kampen om männ-

iskors själar. Den bidrar till att reproducera läsarnas värderingar och stärka deras självbild. Enligt Dagen är new age kommersiellt, motståndare till "sanning", flummigt, farligt osv. Att de samma dag som televisionens Striptease diskuterar new age, rapporterar om programmets innehåll, förklarar begreppet new age och förhåller sig till fältet, är således en del i en positioneringsstrategi.

De exempel jag valt från Dagens Nyheter säger ingenting huruvida tidningen har något särskilt förhållningssätt till new age. Det visar istället hur det vid sidan om de sökande och positiva beskrivningarna finns ett diskursivt utrymme för att vara kritisk mot ett fenomen som inte är accepterat i samhället och som utmanar invanda regler.

Journalister diskuterar sådant som är aktuellt i samhället och förmedlar, reproducerar och kritiserar därigenom gängse värderingar. Jag ser därför de tre tidningarnas artiklar om new age ovan som representationer av en diskursiv ordning. Pierre Bourdieu skriver i sin bok *Om televisionen* att många journalister inriktar "sig på ämnen som kan intressera utan att skapa oenighet. Produkten konstrueras för att stämma överens med mottagarens uppfattningskategorier" (Bourdieu 1998:66). Det leder, hävdar Bourdieu, till en likriktning och banalisering, vilket jag inte håller med om när det gäller exemplen ovan. Att diskutera new age är "både och". Det är kontroversiellt samtidigt som det är vedertaget. Svenska Dagbladet, Dagen och

Dagens Nyheter redovisar olika bilder av new age utifrån olika utgångspunkter. Artiklarna skapar därför ingen oenighet kring new age utan tillfredsställer och reproducerar snarare olika kulturellt formerade förhållningssätt.

En new age-praktik disciplinerar sig

Tre amerikanska tarotföreningar

I ett tidigare kapitel har jag skrivit att new age kännetecknas av sin avsaknad av uttalade dogmer och fasta medlemsmönster. I kapitlet Sökvägar visades att Stina och Stefan i princip hänvisade till liknande trossystem med bland annat tro på energier, reinkarnation och holism. Att new age saknar dogmer är således delvis felaktigt. Även påståendet att new age är i avsaknad av tydliga medlemsmönster är en sanning med modifikation. Generellt sett finns inga medlemmar eller föreningar i new age, men som alltid när det gäller new age finns det undantag. I USA finns några tarotföreningar, vilket det även gjort i Sverige. Tre amerikanska föreningars webbplatser kommer att analyseras här. Detta kapitelavsnitt visar hur man i new age är medveten om att verksamheten redovisas, diskuteras och ifrågasätts utanför fältet, i t ex massmedia. Att organisera sig är ett sätt att tillgodose

omgivningens krav, att få verksamheten mer legitim.

*International Tarot Society*⁹⁹ (I.T.S) bildades 1997. Föreningen har fyra syften. För det första ska *intresset för tarot ökas*, och det gäller både som konstform och som kunskapsbank. Det är både kortens estetiska värde som ska framhållas och den ockulta användningen. Föreningen vill också främja forskningen om kortens historia. Det andra syftet är att *öka kunskapen i tarot* genom att sponsra kurser, seminarier och konferenser. Utbildningstillfällena ska vara öppna både för dem som redan använder korten och för nybörjare. Det tredje syftet är att *före*na tarotintresserade och skapa en dialog där varje individs bästa ska vara i centrum. Allas intressen, stort som smått, ska värderas lika. Slutligen arbetas det aktivt för att integrera tarot och tarottolkningen i andra kunskapsfält, både metafysiska och världsliga. Föreningens ordförande, Janet Berres, har en önskan:

I'd like to conclude with an amazing thought: We tarot people are almost becoming mainstream! Instead of a chicken in every pot, the future may hold a tarot deck in everyone's hands! (<http://www.tarotsociety.org> 2000-12-06)

Att bli medlem i I.T.S kostar \$40 för två år och då får man ett nyhetsbrev varje kvartal, rabatter på föreningens aktiviteter samt

reklamplats i nyhetsbrev eller på föreningens webbplats.

På en av föreningens hemsidor finns råd om hur lokalavdelningar ska bildas. Mötena ska ske på bibliotek. De måste annonseras och ska kunna innehålla diskussioner om både praktiska och ontologiska frågor.

I.T.S lyfter fram fyra aspekter som är typiska för new age. De påtalar vikten av *öppenhet*: alla är välkomna, alla frågor är lika intressanta. Det är också viktigt att arbeta för att skapa *nätverk* där intresserade kan träffas för att *byta erfarenheter*. Förhoppningen är att *nå ut* med tarot samt att ordna *utbildningstillfällen*.

The *American Tarot Association* (A.T.A) har i likhet med I.T.S syftet att föra samman "qualified students, teachers and masters of the Tarot who are willing to subscribe to a high ethical standard"¹⁰⁰. Det påpekas också att tarot är ett bra redskap för att nå ökad självkännedom och andlig utveckling. Det är något dyrare att vara medlem i A.T.A än i I.T.S. Ett år kostar \$25 och för två år \$45. Förmånerna är dock något fler. I likhet med I.T.S erhåller A.T.A:s medlemmar ett nyhetsbrev varje kvartal och de får tillgång till ett nätverk med andra tarotintresserade. Medlemmarna får även fria korrespondenskurser och möjlighet att examineras. A.T.A är i sin programförklaring inte lika utåtriktad som I.T.S, utan arbetar uttalat med utbildning för de redan intresserade.

A.T.A erbjuder tolv korrespondenskur-

ser och deltagarna har möjlighet att examineras i tre nivåer: *nybörjare, mellannivå och avancerad*. Den första kursen innebär att lära sig ett nyckelord för varje tarotkort i lilla arkanan, de klädda korten undantagna. Efter att ha deltagit i den mest avancerade kursen ska tarot kunna läras ut i alla tre nivåer, samt undervisning organiseras.¹⁰¹ A.T.A har således en tydlig strävan att undervisa om tarot. Det betyder att föreningen har en bestämd åsikt om vad tarot är, både när det gäller kortens historia och dess användning. Den "examen" som A.T.A utfärdar kan kompletteras med ett certifikat som tillhandahålls av *The Tarot Certification Board* (T.C.B). Föreningen erbjuder certifiering i samarbete med något som kallas *The National Board of Accreditation for Certifying Agencies*¹⁰², möjlighet att pröva sina kunskaper i tarot. T.C.B erbjuder sex certifikatsnivåer: lärling, tolkare, professionella tolkare, mästare, instruktörer och stormästare. Föreningen vill skapa en kvalitetsstandard för professionella tarottolkare och öka medvetenheten om den. T.C.B vill också värna om klientens rättigheter och har därför utformat en "Client Bill of Rights"¹⁰³. Klienten ska inte känna sig tvingad att besöka en tarot-tolkare om hon/han inte vill och har rätt att kräva att en tarottolkning både ska vara användbar och uppmuntrande.

Vissa stater och städer i USA kräver certifikat av dem som vill arbeta med olika former av terapi. Det är en orsak till att certifiering av tarottolkare erbjuds. På T.C.B's webbplats

framhålls även att det skulle vara en personlig tillfredsställelse att bli certifierad. Det är en möjlighet att få visa upp sina kunskaper.

I.T.S och T.C.B bildades 1997, A.T.A är ett par år äldre. De tre tarotföreningarna har ett gemensamt syfte, de söker legitimera användningen av tarotkort. Det betyder att man inte är nöjd med den marginella roll man fått i det terapitäta amerikanska samhället. Att T.C.B hänvisar till en nationell certifikatsbyrå stärker det intrycket. Strävan efter legitimitet är en längtan efter att vara trovärdig. Det är således ett sätt att acceptera en del av doxan i fältet, att försöka bli en del av omgivande diskurs.

Av webbplatserna att döma är man i föreningarna medvetna om vad som väcker negativa tankar om tarot och alternativterapi. Ingenstans berättas det om tarotkortens historia, förklaras kortens ockulta koppling, ges råd om hur kortleken ska hanteras, eller hur de enskilda korten ska tolkas. Inte heller förklaras de etiska regler som en certifierad tarottolkare bör hålla sig till. Det som ska *läras ut, forskas i och praktiseras* redovisas inte på någon av de tre föreningarnas webbplatser.

De amerikanska tarotföreningarna är inte unika. Även i Sverige har funnits en önskan efter att legitimera verksamheten, enligt amerikansk modell.

Svenska tarotförbundet

Svenska tarotförbundet bildades 1993 av *Ylva Trollssveden* och *Janne Püschel*. Bägge är kända namn i new age och står som författare till ett flertal tarotböcker. Ett syfte med föreningen var, i likhet med de amerikanska föreningarna, att utfärda certifikat, eller *auktorisering*. Syftet var också att sprida kunskap om tarot, skapa nätverk för Sveriges tarottolkare och ge ut en tidning (Jondelius 1994). Medlemstidningen *Tarotmagazinet* bytte 1996 namn till *Arcana*. Som mest hade Svenska tarotförbundet ca 200 medlemmar varav drygt 20 auktoriserades. Svenska tarotförbundet existerar i skrivande stund inte och många av de ledande medlemmarna har idag andra huvudintressen än tarot.¹⁰⁴ Det sista numret av *Arcana* utkom 1997.

I samband med att *Tarotmagazinet* bytte skepnad till *Arcana* uppstod en debatt i föreningen kring några av de punkter som nämndes på auktoriseringsdiplomet och förfarandet vid själva auktoriseringen. Den nye vice ordföranden, *Carl-Johan Reh binder*, menade att föreningens verksamhet inte fick leda till ett "Vi och Dom-medvetande" och att en tarottolkare med goda referenser inte ska behöva visa en jury sina kunskaper för att få bli auktoriserad. Reh binder tog också upp en diskussion huruvida en tarottolkare ska få berätta om död eller bör vara drogfri (Reh binder 1996a:9ff). Han betonar att det är frågor som föreningen måste diskutera.

Ordföranden *Ylva Trollssveden* menade i sitt svar att alla tarottolkare som betraktar sig

som seriösa ska vilja vara med i Tarotförbundet. Därför krävs tydliga regler, menar hon. Det finns många i branschen som är "ruffel- och bågfigurer som gör stor skada" (Trollssveden 1996a:13). Syftet med föreningen, menar hon vidare, är att skapa seriositet (1996a:14). "Vi ska inte berätta om död som skrämmer, men vägleda där det finns, och om det ska hända så säger man inget för att inte skapa oro" (1996a:15), vilket överensstämmer med Reh binders tankar. Drogdiskussionen avvisar hon helt.

Ett år efter denna diskussion lämnade Trollssveden föreningen för att, enligt en artikel i *Arcana*, ägna sig åt "det kitschigt oseriösa bondfångeri hon tidigare ondgjort sig över" (Reh binder 1996b:10). Reh binder tog över ordförandeskapet. Utpekandet av det "oseriösa", som Trollssveden talade om, kom således att drabba henne själv. Efter hennes avhopp fanns inte heller Janne Püschel, som bildade förbundet tillsammans med Trollssveden, med i listan över auktoriserade tarottolkare.

Genom omstruktureringen av tarotförbundets styrelse försvann inte bara grundarna utan också den mellannorrländska förankringen.¹⁰⁵ Både Trollssveden och Püschel bodde i trakterna kring Umeå, medan den nya styrelsen främst representerade Stockholm och Göteborg. Trollssveden gör dock fortfarande reklam för sig som en av grundarna till Svenska tarotförbundet (Trollssveden 1996b, <http://www.trollssveden.org> 2000-12-04).

Tarotförbundens verksamhet

De fyra tarotförbund jag nämnt strävar efter att sprida kunskap och förståelse för tarot, samt att skapa nätverk och ordna kurser. Tre av dem ser även auktoriseringen som en viktig del av verksamheten. Det verkar således som om det finns ett behov av att legitimera tarot, trots att det generellt i new age finns en önskan om att stå utanför etablissemangets normer. Det kan också utläsas om det finns en önskan att certifieringen/auktoriseringen ska leda till en enhetlighet i historieskrivning och tolkningar. I de tarotböcker jag studerat finns ingen enhetlig bild av t ex tarotkortens historia, de ritualer som används, tolkningsmöjligheterna eller hur det bör talas om frågor om tidigare liv eller fysisk död. Ett enhetligt synsätt skulle underlätta legitimeringen av praktiken. De amerikanska föreningarna nämner trots det inte tarotkortens historia eller enskilda korts tolkningar, vilket Arcana gjorde.

New age kännetecknas just av lösa strukturer och av att varje person måste ta ett personligt ansvar för sitt eget liv. Att då starta ett förbund som ska auktorisera tarottolkningen, vars praktik ofta ses som en blandning av inlärd fakta och intuition, sågs kanske som en provokation.

En tarotförening är i första hand till för dem som agerar som professionella tolkare. Det är de som är i behov av att kategoriseras som mer seriösa. Den breda användningen av tarot finns dock bortom de organiserade

och professionella divinatörerna. Det är i hemmen, i stängda rum, med tända ljus och rökelse, med lugn musik och i enskildhet som tarotkort brukas mest, korten är problemlösare eller meditationsinstrument. För de enskilda användarna är strävan efter legitimitet och respekt från omgivningen ganska ointressant. Det viktiga är att tarotkortet fungerar, och det gör de utan omgivningens godkännande och respekt. Tarotföreningarna ska därför inte ses i ljuset av det breda intresset för tarot utan istället som ett resultat av den samhällsliga debatten kring rationellt/irrationellt som exemplifierades i tidningsartiklarna ovan.

Fysisk eller existentiell

Redovisningen ovan har synliggjort en motsättning mellan det "rationellt objektiva" och det "ickerationellt subjektiva". Objektiva värden är mätbara eller sådant som etablerats som rationellt, medan det subjektiva bygger på människors upplevelser och betraktas av etablissemang som irrationellt. Båda ges mening i språkliga formuleringar vilket exemplifierats ovan (Ong 1990:185). Det centrala temat är *tro*: en religiös tro eller rationell tilltro. Debatterna blir därför personliga och känslomässiga.

Paul Ricoeur diskuterar spänningen mellan objektiva och subjektiva värden med

utgångspunkt i ett tidsperspektiv. Han bygger sina iakttagelser på Martin Heideggers distinktion mellan *fysisk tid* och *existentiell tid*: den fysiska är mätbar och den existentiella upplevd. De båda tidsaspekterna är dock inte skilda från varandra. Enligt Heidegger upplevs tid som en fusion mellan dåtid, nutid och framtid. Vi upplever oss vara närvarande i den existentiella tiden, med minnet av dåtid och en oro inför framtiden (Heidegger i Ochs 1997:191). Det är i mötet mellan de två, mellan det fysiska och det existentiella, som strukturer (eller diskursen) synliggörs enligt Ricoeur. Då konstitueras en *historisk tid*. Ricoeur exemplifierar denna genom *kalendarertiden*, där astronomiska teorier institutionaliserats. Den skapar genom ”kalendern harmoni mellan arbetet och dagarna, mellan högtider och årstider och år. Den integrerar gemenskapen och dess seder i den kosmiska ordningen” (Ricoeur 1993:216ff). Ett annat exempel på historisk tid är *generationsskiftet*. I de bibliska berättelserna, skriver Ricoeur, nämns att förbannelser och välsignelser går i arv, en tanke som något omformulerad återfinns i reproduktionen. Den historiska tiden är enligt Ricoeur en länk mellan ett objektivt och subjektivt synsätt.

Peter Kemp och Bengt Kristensson skriver i inledningen till Ricoeurs essäsamling *Från text till handling* att utan den historiska tiden skulle det varken finnas:

historiskt tänkande eller forskning. Denna tid är både något yttre, därför att den refererar till dagar, månader och år och därmed ursprungligen bygger på observationer av solen, månen och stjärnorna, och något inre, därför att den beräknas utifrån en händelse som tillerkänts stor och mänsklig betydelse. (Kemp och Kristensson 1993:27)

De exempel jag valt från olika medier (tidningar och internet) kan ses som exempel på möten mellan företrädare för fysiska och existentiella tidsuppfattningar vilka synliggör diskursiva ordningar. Ricoeurs resonemang kan sättas i relation till Alberto Meluccis idé om sociala rörelser som profetiska, vilket berörts tidigare.

Sociala rörelser i komplexa samhällen är profeter, dock utan att de för den skull utgör övernaturliga lösningar. /.../ Rörelser är tecken. /.../ De är tecken på en djupgående omvandling av de komplexa samhällenas logik och processer. /.../ De tillkännager vad som håller på att ta form redan innan dess riktning och innehåll är klart. /.../ Vår tids rörelser är nuets profeter. De besitter inte apparatens makt utan ordets. De förkunnar en möjlig förändring, inte i en avlägsen framtid utan i vår egen

levande samtid. De får makten att träda fram inför våra ögon, och de ger den form och namn. De talar ett språk som helt och hållet är deras eget; det de säger höjer sig utöver och förbi makten och talar för oss alla.
(Melucci 1991:23)¹⁰⁶

Med utgångspunkt från Meluccis resonemang är det tänkbart att några new age-praktiker kommer att bli accepterade och etablerade i samhället inom en nära framtid, trots att de i skrivande stund hänvisas till en alternativ sfär. Vissa praktiker har i likhet med Ricoeurs historiska exempel förts över från någon alternativ sfär för att användas i institutionaliserande sammanhang. Akupunktur är ett liknande exempel. Praktiken att penetrera nervpunkter med nålar betraktades bara för några årtionden som alternativmedicin. Idag ger läkare remiss till sådan behandling.

Jag nämnde ovan att arbetslösa träffat new age-företrädare och att bankchefer deltagit i självutvecklingskurser. Det är exempel på hur historisk tid konstitueras och på att sociala rörelser är profetiska. Kanske ruckas medicinska och andra vetenskapliga dogmer genom new age-fältets ifrågasättande.

Detta kapitel har handlat om legitimeringsprocesser, om tolkningsföreträdare och om att anpassa sig till en outtalad samtalsordning. Det har också handlat om utifrån och inifrån, att betrakta sig som företrädare för

rådande samtalsordning och att vara utanför. De inledande exemplen från massmedia visar hur diskussionen förs kring det new age som presenterats i de tidigare kapitlen. Tarotföreningarna är exempel på hur det utanförskap, som många new age-utövare inte reflekterar över och andra ser som positivt, kan upplevas som ett problem. New age befinner sig i en skärningspunkt mellan flera fält, det vetenskapligt rationella, det alternativa och det religiösa. Det är i denna skärningspunkt som ett intressant fält som new age diskuterats och diskursiva premisser synliggörs.

Avslutning

Jag skrev i avhandlingens inledning att den bild jag gett av new age förmodligen inte överensstämmer med vad andra upplevt. Som alltid när ett samtidsfenomen undersöks, och särskilt när det gäller ett så omstritt, finns en mängd erfarenheter och tankar om vad fenomenet är och hur det ska tolkas. Den bild jag gett i avhandlingen är *min* bild. Det är min bild av new age som etnolog, som privatperson och som icke aktiv i fältet. New age innehåller som avhandlingen visat vissa strukturer, men även ett myller av disparata praktiker. New age är ett kreativt fält som kännetecknas av ett disparat och rörligt innehåll snarare än av en enhetlig struktur. Det leder till att new age är under ständig förändring och har förmodligen ändrats en hel del sedan jag avslutade mitt fältarbete.

I inledningen citerades en uppräknings av de praktiker och namn som återfinns i new

age. Det gav en god bild av new age-fältets komplexa innehåll. Genom att utgå från en konkret praktik har jag kunnat ge ytterligare exempel på vad new age är och innehåller.

I new age tillhandahålls upplevelser med hjälp av ritualer, berättelser eller föremål. Det förmedlas och diskuteras tankar kring liv, död, kärlek, arbete, hälsa, holism och energier. New age presenterar alternativ till etablerad medicin och annan naturvetenskap. Individens frihet och identitet är i centrum. Många ser fram emot den nya tid som sägs komma. I new age ges upplysningar om tidigare liv, om kommande liv och det nuvarande analyseras. Kropp och själ är i centrum. New age är en andlig, materiell och en berättande kultur som i första hand tilltalar kvinnor.

New age-utövarnas sökande är ett bra exempel på hur det identitetssökande som vår tid ofta sägs präglas av kan ta sig uttryck. New age är också exempel på hur liknande sökande praktiserats även i andra tider och kontexter.

Genom att analysera tarotkortens utformning, praktik och retorik har jag fått en bild av vad new age är, innehåller och förmedlar. Jag vet hur new age kan utövas och vad ett engagemang betyder för utövarna. De små detaljerna, föremål, ritualer och berättande, har bidragit till att jag kunnat visa praktik och strukturer i new age.

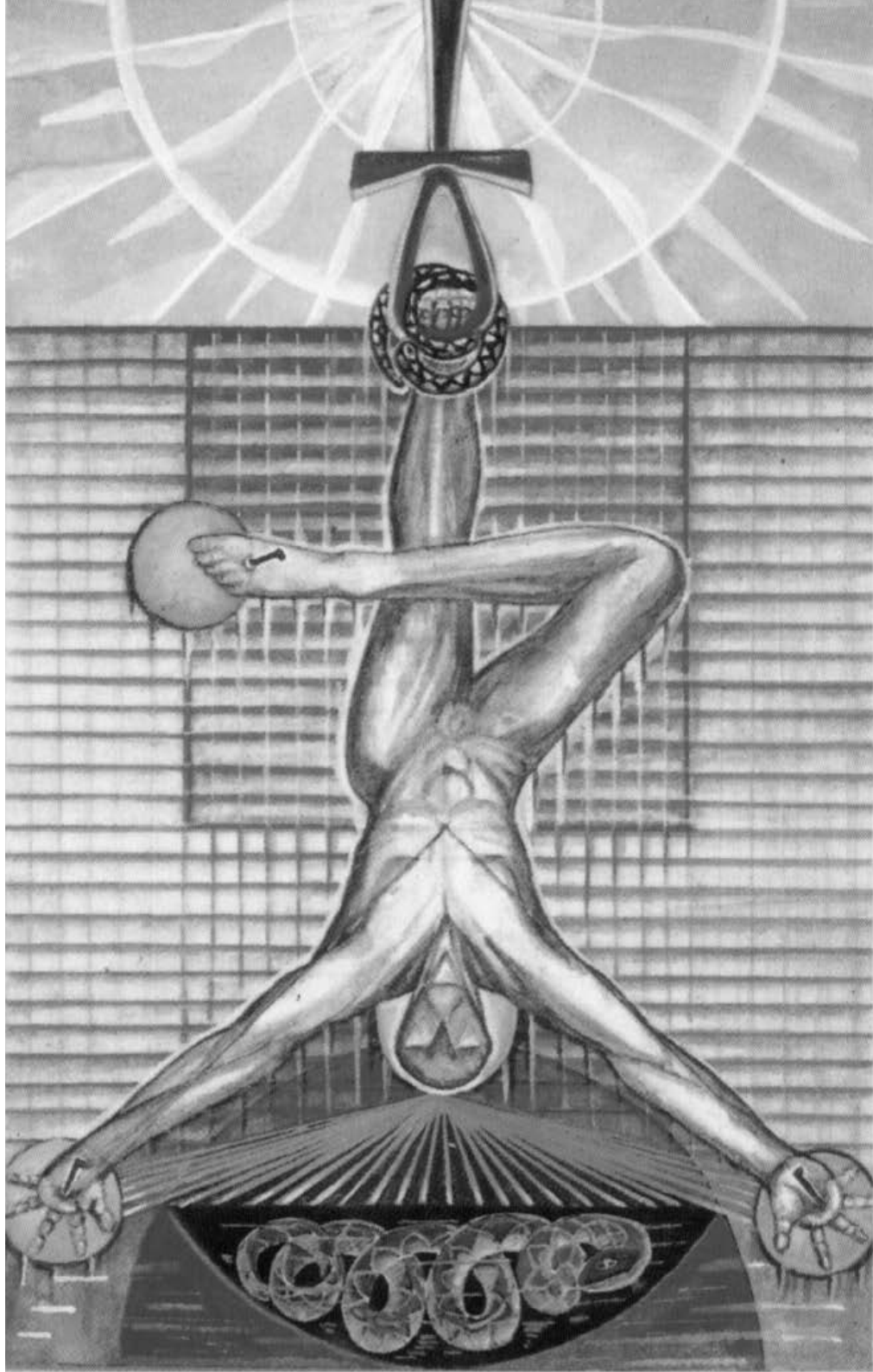
I kapitlet *Sökvägar* jämfördes samtidens krav och förväntningar på frälsning *här* och *nu* med Michel Foucaults tankar om en historisk förskjutning i pastoral makt (Foucault 1982:213ff). Resonemanget om den pastoral makt handlar i korta drag om att den frälsningstanke som kyrkan tidigare förmedlade omformulerats. Från att gälla i ett kommande liv är det något som kan erhållas i det nuvarande. Pastoral makt utövas efter 1800-talets början av staten och frälsningsprojektet har kommit att bli varje individs ensak.

Vi lever i en tid där det sätts förhoppningar till ökade hastigheter, förbättrade kommunikationsmöjligheter och avancerad högteknologi. I det offentliga samtalet diskuteras fördelarna med internet och mobila kommunikationstekniker, och hur de fria marknaderna styr samhällsekonomier uppåt eller neråt, beroende på analytikers framtids-teorier. New age en av flera gränsmarkörer som erbjuder "irrationella" och "subjektiva"

praktiker som alternativ till omgivningens "rationella" och "objektiva". I new age ges utrymme för eftertanke och stillhet. Individen får tillfälle att styra sin självutveckling *här* och *nu*.

Mot slutet av 1990-talet har new age allt mer kommit att etableras i samhället. Näringsliv och offentlig förvaltning tillhandahåller t ex självutvecklingskurser med självlärida häxor som lärare. Det förekommer även att new age-företrädare deltar i läkarstämor. Att det finns utrymme för new age i ett så kallat rationellt samhälle, uppbyggt kring det objektiva förnuftet, kan tolkas som ett tecken på att det moderna projektet på ett sätt misslyckats. Metafysiskt inspirerade tolkningar av världen skulle ersättas av rationellt förklarbara, men lämnade istället utrymme för new age.

Tron på att frälsning är möjlig, att lycka kan upplevas, att ett självförverkligande är inom räckhåll och att det går att lyckas, förmedlas idag både i finanskvarter och i new age-butiker. Den pastoral makt utövas idag av marknaden. Om handelsvaran sedan är aktier och företag, eller andlighet och introspektion är av underordnad betydelse. Frälsning är möjlig att uppnå oavsett vilket fält man rör sig i eller har tillgång till. Det är som alternativ och försvarare av subjektiva och andliga värden new age erbjuder ontologisk trygghet och möjlighet till självutveckling.

Den hängde.
Toth Tarot.

Tarot sägs vara en uråldrig praktik med anor från det gamla Egypten, eller i främre eller bortre Asien. Det finns en mängd källor och hänvisningar som alla syftar till att legitimera kortens autenticitet. Devisen verkar vara ju äldre desto bättre. Enligt källor utanför new age är tarotkortet medeltida. Liknande variationer i talet om ursprung och äkthet kännetecknar även andra new age-praktiker. Den rika floran av historieskrivningar kan ha bidragit till att en mängd skilda tarotlekar framställts. När de tarotintresserade väljer lek är det dock lekens bilder som är viktiga. Praktiken att tolka kort finns idag i new age. För ca hundra år sedan var det fattiga eller utstötta kvinnor som tolkade kort. Det finns både skillnader och likheter mellan dagens tarottolkare och de som tolkade kort förr. Den viktigaste skillnaden är att tolkarna koncentrerade sig på att spå framtiden förr. Idag är de mer samtidsorienterade. Förändringen i korttolkningens innehåll kan ha flera förklaringar. Tolkningarna sker i olika kontexter där olika frågor är i centrum. De funderingar om framtiden som eventuellt genererade spådomarna har ersatts av ett intresse för nuet. Det är här och nu som är i centrum (Kapitel 1).

Rider Waite Tarot och Thoth Tarot är de mest populära tarotlekarna. Bägge sägs ideologiskt vara utformade av män, men är illustrerade av kvinnor. Männen och en av kvin-

norna var medlemmar i *Den gyllene gryningens hermetiska orden*, som hade kopplingar till den teosofiska rörelsen. Många andra som påverkat eller skapat det vi idag kallar new age har liknande bakgrund. Tarotkortet Döden är ett exempel på hur ett tarotkort utformats olika i de två lekarna, trots att tolkningen överensstämmer. I kortet synliggörs ett centralt new age-tema: individens och samhällets förändring. Även om Rider Waite och Thoth Tarot är utformade i början och i mitten av 1900-talet är det först under 1990-talet de fått en större spridning. En förklaring är att samhället tillåter alternativa praktiker i tider av förändring. Därför kan tarot och new age ses som en kulturell reserv (Kapitel 2).

Ett möte mellan en professionell tarottolkare och dennes klient utmynnar i ett samtal om liv, död, kärlek, pengar och arbete. Samtalet rör sig framförallt kring nutid och dåtid. Tolkaren talar om tidigare liv som menas ha påverkat klientens nuvarande situation. Tarottolkningen kräver en särskild inramning med t ex rökelse, ritualer eller stämningsfull musik. Tarottolkningen utformas olika beroende på vilka som deltar, deras agerande och själva berättandet. Tarottolkarna växlar i sina tolkningar mellan språkliga nivåer för att nå olika syften. Ett syfte är att besvara klientens frågor, ett annat att förmedla politiska budskap och trosföreställningar. Tarottolkningen är därför förkunnelse (Kapitel 3).

Det finns olika former av new age-engagemang. Några arbetar i fältet och andra har

enstaka erfarenheter. De flesta som intresserar sig för new age är kvinnor (Kapitel 3). För utövarna är de egna upplevelserna centrala. Det är med utgångspunkt från dem som trosföreställningar byggs samman (Kapitel 4).

Även om erfarenheterna i new age består av så skilda praktiker som astrologi, delfin-simning, hinduism, meditation, schamanism, tarot och utomkroppsliga upplevelser, återkommer vissa teman i utövarnas berättelser. De hänvisar exempelvis till energier, holism, medvetet utanförskap, reinkarnation och utomjordiska väsen/gudomar/krafter. Många är vegetarianer. Dessa teman är i en eller annan form gemensamma för de flesta som agerar i new age-fältet. New age innehåller trots sin disparata sammansättning vissa dogmatiska teman (Kapitel 4).

I samhället finns en samtalsordning, en diskurs, som styrs av och som påverkar vårt sätt att agera, tala och tänka. Diskussioner om och i new age styrs således och påverkas av denna samtalsordning. New age får, eller har i alla fall fått, stor uppmärksamhet i massmedia vilket kan bero på fältets marginella, men samtidigt utmanande roll. Det har bland annat bidragit till att new age-utövare känt sig tvingade att tydliggöra och legitimera sin verksamhet. Legitimeringssträvandena visar sig i bildandet av tarotföreningar (Kapitel 5). New age synliggör samtidens konflikt mellan det rationella och irrationella, mellan vetenskap och tro.

Summary

In recent years, New Age has become a part of our society. You will find New Age shops and fairs in every major city. New Age practices are discussed in newspapers, on TV and on the radio. Some companies have offered their employees New Age. Furthermore, there have been labour market measures containing New Age. New Age is spread via invisible networks, orally between practitioners, in commercials on TV, in newspapers, and via bookshops. Nevertheless, the interest in the matter varies. Many people are attracted to New Age and will have some experiences. Others are more committed and have had a go at most that is offered. Some work within New Age.

New Age is to be looked upon as a creative field where outlooks on life and practices are reformulated, created, tried, and consumed. New Age lacks a uniform ideology and fixed membership and is, therefore, not a homogenous movement.

The dissertation starts from one sole New

Age practice: tarot. Tarot cards are used and interpreted according to a particular ritual and manual. The cards can be bought in New Age shops and in ordinary bookshops. They are used privately, in groups, and professionally. In the right situation the cards form the basis of discussions, give rise to reflections, and are also seen as a link to an occult reality. The reading of the tarot cards inspires to reflect upon everyday issues as health, money, and relations. The tarot readers interpret symbols and pictures as well as mediate imaginary worlds. Tarot is one example of practice within New Age.

In the course of my dissertation work, I have sought knowledge about what New Age is, contains, and conveys by looking at practice and rhetoric, how the participants act and reason regarding their commitment, as well as how the contents of the field is discussed. I have put an emphasis on the small details: the objects, the rituals, and the narrating. Using the tarot cards as a starting point,

the purpose is to analyse and disclose practices and structures within New Age with the help of theories about cultural reserves, text, and discourse.

Tarot is said to be an ancient practice dating back to Old Egypt and the Middle or Far East. There exist a great many sources and references aiming at legitimising the authenticity of the cards. The motto seems to be 'the older the better'. According to sources outside New Age, tarot cards date back to the Middle Ages. Similar variations regarding origin and authenticity also signify other New Age practices. This great variety of historical writings may have contributed to the production of various kinds of tarot decks. When the people interested in tarot choose decks, it is, however, the pictures of the decks that are of importance. Today, the practice of reading cards can be found in New Age. A hundred years ago the reading was performed by poor or outcast women. There are both similarities and dissimilarities between today's tarot readers and the readers of former times. The most important difference is that in earlier days the readers concentrated on predicting the future. Today, they focus on contemporary life and events. The change in the contents of the tarot reading may be explained in several ways. The readings are performed in various contexts where different questions are in focus. The thoughts about the future that might have generated the predictions have been replaced by an interest in the present.

The focal point is 'here and now' (Chapter 1).

Rider Waite Tarot and Thoth Tarot are the most popular decks. Both decks are said to be, in terms of ideology, drawn up by men, but they are illustrated by women. The men and one of the women were members of the Hermetic Order of the Golden Dawn, which was connected to the theosophical movement. Many others that have influenced or created what we today call New Age have a similar background. One example of how tarot cards have been designed differently in the two decks, even though the readings agree with each other, is the tarot card Death. The card illustrates a central theme within New Age: changes in man and society. Even though Rider Waite and Thoth Tarot were drawn up at the beginning and middle of the 20th century, it is not until the 1990s they are widely spread. A reason for this might be that in times of change societies are more tolerant to alternative practices. Tarot and New Age can, therefore, be seen as a cultural reserve (Chapter 2).

A meeting between a professional tarot reader and her/his client will end up in a dialogue regarding life, death, love, money, and work. The conversation primarily turns on the present and the past. The reader talks about earlier lives that are said to have influenced the client's present situation. The Tarot reading demands a special setting, e.g. incense, rituals, or evocative music. The

set-up of the tarot reading differs depending on who is participating, their actions, and the actual narrating. The tarot readers vary their linguistic behaviour to achieve certain purposes. One purpose is to answer the client's questions; another is to convey political messages and beliefs. Thus, the tarot reading turns into preaching (Chapter 3).

There are various ways of committing oneself to New Age. Some work within the field and others have occasional experiences. Most people that are into New Age are women (Chapter 3).

What is central to the practisers is the individual experience. It is based on the latter that beliefs are put together (Chapter 4).

Even if the experiences within New Age comprise differing practises, such as astrology, dolphin swimming, Hinduism, meditation, shamanism, tarot, experiences of being outside the body, etc., some themes recur in the narrations of the practisers. For example, they refer to energies, holism, conscious outsidership, reincarnation, and extraterrestrial beings/deities/forces. Many are vegetarians. These themes are in one way or another common to most people who act within the New Age field. Despite its disparate composition, New Age contains some dogmatic themes (Chapter 4).

Within society there is an order of discourse that is governed by and influence the way we act, talk, and think. Discussions about and within New Age is thusly gover-

ned and influenced by this order of discourse. New Age receives, or at least has received, a good deal of attention in media, which may be due to the marginal but challenging role of the field. This has, among other things, lead to practisers feeling obliged to clarify and legitimise their actions. The aspiration for legitimacy is shown in the founding of tarot associations (Chapter 5). New Age illustrates the conflict in our time between the rational and the irrational, between science and faith.

Translated by Björn Kjellander

Noter

- 1 Jämför diskussionen om Pierre Bourdieus teori om fält och doxa i avsnittet Utgångspunkter.
- 2 Enligt Nationalencyklopedins ordbok betecknar ordet ockult en företeelse "som inte är uppenbar för de fem sinnena eller för vanliga dödliga". Ofta används ordet för att visa på något negativt. Jag använder det betecknande och inte värderande.
- 3 Reinkarnation i new age diskuteras i kapitlet Sökvägar.
- 4 Håkan Arlebrand är aktiv i pingströrelsen. Boken Det okända avslutar han med en jämförelse mellan den kristna tron och new age (1995:kap 9).
- 5 Osho, även kallat Bhagwan, är exempel på en nyreligiös rörelse som agerar i new age-fältet. Andra nyreligiösa rörelser tar i likhet med t ex kristna samfund avstånd från new age.
- 6 Jorgensen disputerade 1979 på avhandlingen Tarot Divination in the Valley of the Sun. An Existential Sociology of the Esoteric and Occult.
- 7 Det finns ett nyvaknat intresse för teorier om berättande vid Etnologiska institutionen i Lund. Det har bland annat resulterat i en läsgrupp under ledning av Inger Lövkrona och märks, förutom i denna avhandling, i Elisabeth Berglins avhandling En bonadsmålare och hans värld, och i artiklar av Malin Ideland (Berglin 2000, Ideland 1999, 2000).
- 8 Jfr diskussion i Frykman 1994:56.
- 9 Etnologen Birgitta Svensson redogör i sin artikel Livstid för olika metodologiska aspekter kring levnadsberättelser och identitetsformering (se Svensson 1997).
- 10 De artiklar som används i avhandlingen återfinns i källförteckningen under rubriken Litteratur och författare.

- 11 Hösten 2001 kommer jag, på uppdrag av Jönköpings läns museum, att göra en dokumentation av tolkare som spår i tarot över telefon.
- 12 Jfr Olav Hammer som nämner tre divinationssystem: tekniska system, intuitiva system och besatthetssystem (Hammer 1997:138).
- 13 Den brittiske filosofen Michael Dummett har skrivit ett flertal böcker om tarot. I boken *The Game of Tarot* (1980) redogör han för tarotkortens historia, både som spelkort och divinationskort. Som spelkortsfantast är Dummett kritisk till tarotkortens ockulta användning. Han står även som delförfattare till boken *A Wicked Pack of Cards* (Decker m fl 1996) som enbart diskuterar tarotkortens tillkomst. Dummetts vetenskapliga författarskap behandlar huvudsakligen filosofen Gottlob Frege.
- 14 Konstvetaren Christina Olsens avhandling *Carte da trionfi* (1994) behandlar bland annat tarotkortens roll i 1400-talets Italien. Hon menar att tarotkorten har sitt ursprung i Asien.
- 15 Albigenserna förföljdes under inkvisitionen eftersom de bland annat förkastade de kristna sakramenten. Läs mer i Ylva Hagmans avhandling *Katernerna. Enhet och mångfald inom den kataro-bogomilska rörelsen* (Hagman 1994).
- 16 Denna uppgift kommer från handboken till Osho Zen Tarot. Osho kallades tidigare för Bhagwan och är en så kallad nyreligiös rörelse som har åtta meditationscentrum i Sverige. Rörelsen arbetar bland mycket annat med meditation, frigörande dans, andningsövningar, tibetansk healing och alltså tarot (jfr Sarito 1994, Hammer 1997:266ff).
- 17 Jfr Tarot and Cartomancy Catalog No 43. De flesta tarotlekar recenseras på webbplatsen <http://www.aeclectic.net/tarot> (2000-09-27).
- 18 Rider Waite och Thoth Tarot, som ska diskuteras i nästa kapitel, tillhör kategorin med figurbilder.
- 19 Det arkivmaterial jag arbetat med är avskrifter från handskrifter och det märks att noggrannheten inte alltid varit den bästa med tanke på mängden stavningsfel, syftningsfel och meningsbyggnadsfel. Meddelaren kan ha menat att det var en vanlig kortlek som använts hela tiden. Det är ändå intressant att det står "vanlig kortlek" i uppteckningen. Vanlig i förhållande till vad då? Förmodligen är ordet vanlig ett sätt att säga att det var en helt vanlig kortlek som även kunde användas i divinatoriskt syfte. Ytterligare något som tyder på att det var en vanlig kortlek som användes är att det kort som nämns är en dam. I tarotkorten kallas dam för drottning. Å andra sidan är det inte säkert att meddelaren var insatt i vad korten kallas i olika lekar.

- 20 Grunden till new age lades ungefär samtidigt som många frikyrkor såg dagens ljus. Baptistiska frikyrkor, som exempelvis Pingstkyrkan, betonar i likhet med new age att frälsning ska sökas här och nu.
 - 21 I samband med att idéhistorikern Inga Sanner diskuterar 1800-talets spiritism nämner hon även att "intresset för det omedvetna som kom till uttryck inte bara inom spiritismen utan också i den framväxande psykoanalysen" (Sanner 1998:123, jfr Almqvist 1998:97ff). Lanseringen och etableringen av psykoanalysen kan alltså vara ytterligare en aspekt som förändrat korttolkningens innehåll.
 - 22 The Hermetic Order of Golden Dawn bildades i England 1888. Hermetismen var en religiös rörelse som verkade under hellenistisk tid i Egypten med utgångspunkt från myterna kring guden Thoth. Han sades vara konstens, mysticismens och vetenskapens gud. Grekerna menade att denna lära fördes vidare av Hermes Trismegistos (den trefalt store, som sägs vara en sammanblandning av den grekiske Hermes och den egyptiske Thoth), därav namnet hermetism. I Golden Dawn utformades ritualer som sades bygga på den hermetiska traditionen (Religionslexikonet: hermetism).
 - 23 New age är en sammanblandning av västerländsk och österländsk tradition. Det österländska kommer från den teosofiska rörelsen och den västerländska påverkan kommer från Golden Dawn. Skillnaden mellan dessa två rörelser ligger bland annat i användandet av ritualer. Teosofin tog aktivt avstånd från det rituella, vilket i och för sig inte är typiskt österländskt, medan Golden Dawn var uppbyggt kring ceremonier och initiationsriter. Golden Dawn upplöstes 1918 (Arlebrand 1995:202f, Jorgensen 1992:43ff).
 - 24 Både Rosencreutzare och Frimurare finns idag i Sverige. Rosencreutzarna grundades förmodligen av den lutherske prästen Johann Valentin Andreae i början av 1600-talet utifrån en legend om Christian Rosencreutz som sades ha kunskap om hermetism (härstammar från egyptisk mytologi och guden Thoth) och alkemi. Under 1700-talet ombildades några ordensgrenar till att bli frimurarloger. I Sverige finns idag två rosencreutzsällskap. AMORC (Ancient Mystical Order of Rosy Cross), som också har en egen tarotlek, och Lectorium Rosicrucianum. AMORC menar sig förmedla egyptisk visdom. Lectorium Rosicrucianum hävdar att de kan transformera människor till ett liv i odödlighet (Religionslexikonet: rosencreutzare).
- Frimurarna grundades i London 1717 och använder sig av en symbolik hämtad från medeltida byggnadshyttor. Vissa ordnar är uttalat ateistiska, men de svenska är kristet inspirerade. I de svenska frimurarordnarna återfinns många präster, biskopar och företrädare för näringslivet, och till beskyddare har

man av tradition haft en representant för kungafamiljen. Frimurarnas medlemmar är indelade i grader. När man vigs in i en ny grad får man ytterligare kunskap om den "sanning" som orden menar sig besitta (Religionslexikonet: frimurare).

- 25 http://www.mythographica.demon.co.uk/Ancient%20Egyptian%20Tarot/bio/bio_aew-aew.htm (2000-06-14).

Enligt webbplatsen Mytographica (<http://www.mytographica.demon.co.uk> 2000-06-14) skulle Waite ha bildat The Fellowship of the Rosy Cross när Golden Dawn upplöstes 1915. Waite nämner dock orden i sin bok *The Pictorial Key to the Tarot*, som utkom redan 1911 (Waite 1911:4).

- 26 Rider Waite Tarot utkom 1996 i svensk utgåva med namnet A E Waite · P Colman Smith Tarot. Här har utgivaren alltså valt att framhäva även konstnären bakom leken.
- 27 <http://www.mytographica.demon.co.uk> (2000-06-14).
- 28 Många motiv i Stora arkanan kan förknippas med sagor och legender (jfr Gates 1982).
- 29 På 1500-talet utformades Sola-busca tarot som har figurativa bilder på Lilla arkanans kort. Dessutom hade en fransk spåman vid namn Etteila, ca 150 år före Waite, hävdad att hans egen lek var "korrigerad" och mer äkta än andra

tarotlekar (Olsen 1995:14).

- 30 Waite använder ordet "rectified" vilket betyder just att rätta till (Kaplan 1978:23).
- 31 <http://www.oto.se/crowley.htm> (2001-05-29).
- 32 Se bilder på t ex <http://www.churchof-satan.com> (2001-05-29).
- 33 I James Bond-filmen *Leva och låta dö* (1973) spelar tarotkortet och kortet Döden en central roll.
- 34 Se exempelvis Liza Marklunds *Studio sex* (1999:279), Torbjörns Säfves *Kuiperad lek eller Skändaren från Skänninge* (1990:84) och Carina Rydbergs *Djävulsformeln* (2000:131ff).
- 35 Rosen påminner om den som också används i rosenkorsorden (se <http://www.amorc.se> 2000-06-26).
- 36 Det finns flera kort i Rider Waite som avbildar en gryende sol. Den skulle i och för sig lika väl kunna vara på vägnar, men eftersom Colman Smith och Waite var medlemmar i The Hermetic Order of Golden Dawn, Den gyllene gryningens hermetiska orden, borde solen alltså vara gryende.
- 37 I *The Book of Thoth* ges en utförlig beskrivning av de olika teorier som finns kring tarotkortens ursprung. Crowley är kritisk till den historieförfälskning som ofta återfinns i new age,

och menar att ursprunget inte har så stor betydelse. I boken argumenteras det dock för att tarot mynnar från judisk kabbala och egyptisk kult. Med en utförlig sifferexercis visar Crowley hur namnet Jehova skulle höra samman med den judiska toran, vilket vänds till ordet tarot (1969:4).

- 38 Fisken var under kristendomens tidiga år ett igenkänningstecken för de troende.
- 39 På webbplatsen för The Philosophical Research Society kan man läsa: "The ancient symbol of the Orphic Mysteries was the serpent-entwined egg, which signified Cosmos as encircled by the fiery Creative Spirit. The egg also represents the soul of the philosopher; the serpent, the Mysteries. At the time of initiation the shell is broken and man emerges from the embryonic state of physical existence wherein he had remained through the fetal period of philosophic regeneration" (<http://prs.org/books/book274.htm> 2000-06-27).
- 40 Gerd Zieglers förklaring till Döden är följande: "Vad kortet antyder: Du är nu redo att göra de nödvändiga förändringarna i ditt liv. Acceptera smärtan som kan komma med förlusten av det gamla. Vad kortet frågar: Vilka stelnade relationer eller situationer klänger du fast vid? Vad kortet råder: "Dö innan du dör." Denna klassiska sufiska aforism manar oss att lära oss konsten att dö. Så länge som någon rädsla för döden eller att helt och hållet släppa efter finns

kvar, kan vi inte leva våra liv till fullo. Allt fastklamrande, varje "nej" hindrar oss från att följa Livets naturliga flöde. Affirmation: Jag säger nu: ja till döden, ja till mig själv." (Ziegler 1992:51)

- 41 Den holistiska världsbilden förklarar religionssociologen Liselotte Frisk som att kropp och själ hör samman. Därför kan tankar eller känslor styra den fysiska hälsan. I ett större perspektiv innehåller ett holistiskt perspektiv ett ekologiskt helhetstänkande där jorden, planeterna och hela kosmos samverkar som en stor organism (Frisk 1998:172).
- 42 Enligt kyrko- och samfundsvetaren Oloph Bexell grundar sig framgångsteologin på en "kalvinistisk-puritansk uppfattning om den yttre, materiella framgången som ett säkert tecken på att man tillhör de som predestinerats för Guds rike. Det yttre goda uppfattas som en följd av frälsningen och ses bland framgångsteologins företrädare som en rättighet för den troende; fatigdom, sjukdom och svaghet beror på bristande kunskap om Gudslöften eller på en svag kristen tro" (Bexell 1988:54).
- 43 Antropologen Michael F Brown nämner i sin bok om kanalisering exempel på de som hävdar att materiell framgång är ett tecken på andlig framgång, men att de ska ses som undantag (Brown 1997:152f).
- 44 Utredningen I god tro. Samhället och nyandligheten berör främst de nyreligiösa rörelserna i Sverige, och nämner

även new age (Ingvardsson m fl 1998).

- 45 James Redfields böcker *Den nionde insikten* (1993) och *Den tionde insikten. Håll visionen levande* (1996) kommer att diskuteras vidare i kapitlet *Sökvägar*.
- 46 Melucci förklarar att begreppet ”ny” i detta fall skulle ”belysa ett antal jämförbara skillnader mellan historiska former av klasskonflikt och dagens framväxande former av kollektiv handling” (Melucci 1991:25).
- 47 High och low context är ett begrepp som Stahl diskuterar med utgångspunkt från Edward T Hall.
- 48 Det finns ett otal andra definitioner av berättelse och berättande som pekar mer på berättelsens uppbyggnad och struktur (se t ex Drakos 2000:79f).
- 49 Det mönster som korten läggs i när de tolkas kallas stjärna En av de mest kända stjärnorna kallas ”keltiska korset” (Jönsson 1991:66ff).
- 50 Stefans tolkning före en intervju, vilket förmodligen påverkade hans introduktion.
- 51 Sekularisering kan man se både på samhälls- och på individnivå. Den förstnämnda nivån innebär att kyrkan som institution fått mindre inflytande i offentlig förvaltning medan den andra för med sig att människor i allt mindre omfattning bekänner sig till den kristna tron (Hamberg 1997:23). Denna förklaring är inspirerad av Emile Durkheims definition av sekularisering som innebär att kyrkan, religionen, har förlorat sitt inflytande i människors liv (jfr Bovbjerg 1996).
- 52 Läs om Bhagwan i Anders Hydéns avhandling *Passage to India. An Anthropological Study of Discipleship and Transcendence in the Bhagwan Movement från 1991*.
- 53 Ett exempel på den arketypiska tanken i new age är Haindl Tarot Deck. Tarot-leken är utformad av en judisk konstnär som under andra världskriget var placerad i koncentrationsläger. Där sägs han ha fått en vision om alla folks förbrödning och utformade en tarotlek där inspiration hämtats från bland annat hinduism, kristendom, indiansk och keltisk mytologi. På varje kort finns en runa, ett hebreiskt tecken och en astrologisk symbol, som menas ha samma ockulta förklaring. Enligt tarottolkaren Stefan, som är insatt både i runors symbolism och astrologi har Haindl satt samman fel symboler, men säger att ”vad han ville göra med den här var att försona det germanska och det judiska. Det är det han vill säga och det är en vacker tanke, men man kanske inte ska försöka ge sig in och tolka runorna för då blir det fel för de stämmer inte. I viss mån har han haft lite tur i form av en blind höna liksom /.../ Han har inte läst på jättemycket, men det är vackert” (Luf M 23381:21f).

- 54 Mer om new age-schamanism i Lindquist 1997. Även Jakobsen 1999 berör new age-schamanism i sin bok om Grönländsk schamanism.
- 55 Moral kan definieras som normer, rättigheter och skyldigheter, medan etik definieras som frågor som behandlar lycka och värderingar. Skillnaden mellan begreppen är hårfin och jag kommer inte diskutera dem vidare (Bertilsson 1995:10, Kemp 1991:36). Lise Debel Christensen diskuterar med utgångspunkt i fem new age-författare om fältets etik (1996).
- 56 Mer om David Spangler finns i Lise Debel Christensens bok *New Age etik*. Ledande New Age-författarens holdningar till social- och miljöpolitiska spörsmål. (1996:31ff).
- 57 Feminism i new age betonar främst den biologiska skillnaden mellan kvinnor och män. Att föda barn menas för kvinnan närmare sitt rätta jag, närmare Gudinnan och således till en bättre självkännet (Björkman 1997:9). Det är viktigt att påpeka att det som återfinns i new age-litteratur inte nödvändigtvis är en generell åsikt bland new age-utövarna. Även om new age-feminismen är tydlig i litteraturen innebär det inte att de flesta, om än någon, av mina informanter hänvisar till den. Det är en märklig paradox som, precis som mycket annat i new age, är svår att förklara.
- 58 Många av de lekar som är inspirerade av andra new age-praktiker, som t ex Osho Zen Tarot, har egna namn på de fyra sviterna. Tolkningen av en Sju moln, som föreskrivs i den medföljande boken (jfr Sarito 1994) stämmer väl överens med vad Thomas Jönsson skriver om kortet Sju stavar (Jönsson 1991:183f).
- 59 Kortens medeltidsromantiska bilder med sköna jungfrur och ståtliga riddare är tecken på en traditionell tolkning av kön som både kvinnor och män reproducerar och känner igen sig i, både i new age och i mer etablerade sammanhang. Det visar på en allmän uppfattning om kön som alltså bekräftas i new age, vilket tyder på att fältet snarare är konservativt än politiskt när det gäller frågor kring kön.
- 60 Frihet i new age påminner om vad som sagts om det fria valet i existentiellfilosofin. En viktig fråga i denna filosofiska riktning är vad som egentligen skiljer människan från tinget. Svaret är att tinget inte har någon möjlighet att välja. Det har människan (jfr t ex Sartre 1971). Martin Heidegger kallar människans möjlighet att välja för *dasein*, en egenskap tinget saknar. Många personer utnyttjar inte sitt *dasein* och lever därför som om de vore ting (jfr Heidegger 1992). Jean Paul Sartre skriver i *Existentialismen* är en humanism att: "det finns ingen verklighet annat än i handlandet /.../ människan är ingenting annat än sin egen plan, hon existerar blott i den mån hon förverkligar sig själv, hon är alltså ingenting annat än

summan av sina handlingar, ingenting annat än sitt liv (Sartre 1971:31). Citatet skulle likaväl kunna vara hämtat från new age-litteraturen. I new age är det är upp till varje människa att vilja välja, och hon är fri att välja som hon vill, bara hon väljer. New age är handling.

- 61 A Course in Miracles är en sk kanaliserad lära. Jesus sägs ha förmedlat en text på ca 1200 sidor till amerikanskan Helen Schucman. Boken A Course in Miracles är en av storsäljarna i new age och förmedlar t ex budskapet att grymhet och smärta endast är produkter av människors egoism (M F Brown 1997:58, 194, Hammer 1997: 213ff). Läs även vad Tomas Frankell skriver om A Course in Miracles i sin bok Sökare i en ny tid (2000). Frankell är, som det heter på bokens baksidestext, ”en av den svenska nyandlighetens centralgestalter”.
- 62 Gudinnekulten var stor under 1970-talet främst i radikalfeministiska kretsar där man i princip trodde på den kristne guden som kvinnlig eller könsneutral. Idag har Gudinetron allt mer kommit att bli en del av new age. I argumenteringen sägs t ex att Gudinnekulten är äkta, genuin och ursprunglig och trängts bort av kristendomen. Nu har vi återigen fått möjlighet att ta del av denna kunskap (se t ex Matthews 1989:4ff, Christ 1991:294, jfr Björkman 1997).
- 63 Missale är den bok som prästen läser ur under gudstjänsten. Den innehåller ordningen för de olika gudstjänsterna.
- 64 En förklaring till att informanterna inte minns de ritualer som utförts eller vilka föreställningsvärldar som diskuterats är att intervjuerna gjorts ganska långt efter tolkningstillfället. Intervjuerna gjordes mellan ett halvår till flera år efteråt. Förmodligen minns man olika beroende på hur ofta man besöker en tolkare, vilka förkunskaper man har och hur lång tid det gått.
- 65 Ett kollektivt beteende finns i de sk nyreligiösa rörelserna, som Hare Krishna, Osho och Scientologerna. Men dessa rörelser ska inte kopplas samman med new age trots att många teman kan överensstämma.
- 66 Rörelse i bemärkelsen förflyttning är även något som etnologen Fredrik Nilsson diskuterar i sin avhandling I rörelse (2000). Han definierar rörelse utifrån logistik, emotionalitet och ideologi (Nilsson 2000:17ff).
- 67 Jag väljer omväxlande att använda mig av begreppen livsåskådning, trossystem och ontologi eftersom jag ser dem som synonyma begrepp för en persons (eller ett trossamfunds) tankar för hur livet, döden och universum är konstituerat.
- 68 Tillsammans med Malin Ideland har jag diskuterat hur olika trossystem ur ett kulturanalytiskt synsätt kan ha liknande mål eller funktion. Vi visar hur exempelvis sociobiologen kan hjälpa en

individ att förklara livets beskaffenhet på liknande sätt som new age (jfr Gudmundsson & Ideland 1999).

- 69 "Texts are not necessarily written. Any culturally produced object or social practice capable of symbolic interpretation and reinterpretation can be considered as a text" (Fox 1995).
- 70 Jämför etnologen Bo G Nilssons diskussion om text, dekontextualisering, omkontextualisering och textualisering (1996:23ff).
- 71 Det engelska ordet "gap" kan översättas med t ex klyfta, mellanrum, öppning eller håll. Men även det svenska ordet gap kan användas varför jag inte väljer att söka någon annan översättning eller synonym.
- 72 Information om "universell vit tids healing" finns på webbplatsen, <http://w1.498.telia.com/~u49803929/> (1999-01-20).
- 73 En av få böcker som diskuterat new age med utgångspunkt från en praktik handlar om just kanalisering. Den är skriven av antropologen Michael F Brown (1997). Kanalisering har även blivit föremål för en C-uppsats vid Etnologiska institutionen i Lund (Södergren 1993).
- 74 Skådespelerskan Shirley MacLaine har skrivit böcker och regisserat en film som bidragit till kanaliseringens popularitet (enligt Arlebrand 1996). MacLaine blev

intresserad av new age när hon var i fyrtioårsåldern och har beskrivit sin sökan-
deprocess i flera böcker. Hon berättar
om hur hon t ex söker kontakt med
sitt "högre jag", som är ett androgynt
väsen, och sina tidigare liv. På senare
år har MacLaine dock tappat intresset
för exempelvis spiritismen och kommit
att intressera sig för psykologi istället
(Hanegraaff 1998:109f).

- 75 Att en praktik är gammal betonas ofta
i new age. I många böcker betonas en
praktiks ursprunglighet ofta innan det
redogörs för hur praktiken fungerar.
Tad Manns bok om reinkarnation
inleds med en redogörelse för alla de
kulturer och religiösa traditioner där
reinkarnationstanken återfinns. Det
ska bevisa reinkarnationens äkthet och
ursprunglighet. Boken inleds med ett
citrat från Bhagavadgita, som i new
age ses som trovärdigare än t ex bibeln
(Mann 1996:7).
- 76 Flera new age-praktiker hänvisar till
"vetenskapen". Ett sådant exempel är
auradiagnostik. Med en kamera, som
konstruerats av den ryske elektronikin-
genjören Semyon Kirlian under 1930-
talet, tas ett foto som sägs avbilda både
en person och dennes så kallade aura
(Arlebrand 1995:119). Auran påstås
vara kroppens energier och fotot visar
energiernas beskaffenhet. Aurafotot är
ett exempel på hur teorier i new age kan
formuleras och förenas med etablerad
vetenskap. Webbplatsen <http://www.auraphoto.com> (1999-03-30) förklarar
ytterligare.

- 77 Det finns exempel på delfinkurser som kostar upp mot 15 000 kr, exklusive resa (t ex <http://www.soulsuccess.com/hawaiisw.htm> 1999-05-27). Det finns en kommersiell sida av new age som inte diskuteras i avhandlingen.
- 78 Begreppet synkronisitet härstammar från Carl Gustaf Jung som resultat av ett samarbete med fysikern Wolfgang Pauli. Synkronisitet sägs ha en fysikalisk koppling mellan ande och materia (Hanegraaff 1998:72). Den synkronistiska tanken hör samman med den holistiska och används av new age-utövare när "slump" ska förklaras vid t ex divination eller att det finns en inneboende mening i ett icke förutbestämt möte mellan två människor.
- 79 Att studera new age utan att medvetet ta ställning för eller mot är ovanligt. Många new age-forskare har erfarenheter av eget sökande eller engagemang och intar därför ett kritiskt eller positivt förhållningssätt. Dessutom finns de som skriver om new age med en frikyrklig utgångspunkt och jämför och kritiserar med kristendomen som bas.
- 80 ISKCON (International Society for Krishna Consciousness) är vad som kallas New Religious Movements (NRM) vilket alltså inte är att betrakta som new age.
- 81 Jfr diskussion i Olav Hammers avhandling om reinkarnation, före new age, i new age och i världsreligionerna (Hammer 2000:354ff). New age-reinkarnationen har härletts även av Hanegraaff 1998:262ff).
- 82 Informationen om buddhismens respektive hinduismens reinkarnationstanke är hämtad från Nationalencyklopedin band 3, 9 och 15.
- 83 Den åttafaldiga vägen i buddhismen är att söka rätt gärning, liv, strävan, tanke, beslut, tal, vaksamhet och meditation (Nationalencyklopedin: åttafaldiga vägen).
- 84 Det västerländska inflytandet kom som visats tidigare genom inflytande av Helena Blavatskys teosofiska rörelse. Idag märks det västerländska inflytandet främst genom en slags amerikansk "tro på dig själv-filosofi".
- 85 Foucault menar att det västerländska samhället genomgick en förändring, en ny politisk fas, efter 1400- och 1500-talen. Före upplysningen utövades den pastoral makten av kristenheten och innehöll en försäkran om individuell frälsning i nästa liv. Den både befallde och var beredd att offra sig för att rädda flocken. Det var en makt som inte bara såg till flocken utan också till den enskilde individen. Slutligen var den en makt som inte kunde utövas utan kunskap om människors inre, utan att för den skull exploatera individernas själar eller avslöja deras inre hemligheter. Foucault menar att den pastoral makten till skillnad från den politiska var inriktad på individuell frälsning. Från 1700-talet och framåt

inträffade så en förändring enligt Foucault. Samhället kom att fokusera en ny form av "individualizing power" (Foucault 1982:214). Det var en ny form av pastoral makt som innehöll en förändring av objektivitet, vilket innebär att det inte längre går att leda människor till frälsning i nästkommande liv utan istället försäkra frälsningen här och nu. Den nya frälsningen innebär hälsa, välbefinnande, säkerhet och ett skydd mot olyckor. Det handlar också om en ny slags institutionalisering som ersätter kyrkans makt. Foucault nämner bland annat polisväsendet, medicinens ökade inflytande och marknadsekonomin. En tredje aspekt behandlar kunskapen om människan på två plan. Det ena rör sig kring globalisering och kvantitet och gäller befolkningen och den andra är mer analytisk och gäller individen (Foucault 1982:215).

86 Frisk finner vid en liknande begreppsinventering i gratistidningen Energivågen att helande och meditation är vanligast förekommande, medan begreppet new age kommer längst ner i listan. New age nämns endast 19 gånger i de två nummer Frisk undersökt medan helande nämns 204 gånger (Frisk 1998:169).

87 Detta är en omarbetning och förenkling av de tio insikterna så som de är formulerade på <http://hem2.passagen.se/tws/insikterna.htm> (1999-01-26). Se även <http://www.traffic.se/3.5/jamesredfield.html> (1999-06-28).

88 Dansken Martinus Thomsen fick en uppenbarelse av Jesus under en meditation vilket ska ha bidragit till kosmiska visioner som rör en förmåga att se kosmiska lagar som styr tillvaron (Arlebrand 1995:182ff).

89 <http://home1.swipnet.se/~w-15935/occult.htm> (2001-03-12).

90 Jfr t ex <http://home6.swipnet.se/~w-61661/telepati.html> (2001-03-12).

91 Enligt samtal med Lasse Hansson, redaktör för Aktuella frågor, Sydsvenska Dagbladet (februari 1998).

Jag deltog själv i debatten och menade att en diskussion för eller mot new age inte kan ske på en metanivå, utan istället med utgångspunkt från varje enskild praktik och de som agerar inom fältet. Mitt inlägg kom att avsluta debatten (Gudmundsson 1998a).

92 Enligt religionssociologen Lars Ahlin "introducerades" new age på Idag-sidan 1980. Det var dock först efter några år som begreppet kom att "förknippas med företeelser som betraktades som klart obskyra enligt de etablerade definitionerna inom olika fält" (Ahlin 2001:259f).

93 Anders Haag har också skrivit artiklar i tidningen Sökaren. "Har du ett seriöst intresse för alternativ tro, 'nya tidsåldern', mystik, parapsykologi, gränslandet och levnadsvisdom, så läs Sökaren - och Sökarens hemsida. Sökaren vill

- vara informativ och saklig, öppen men samtidigt kritiskt ifrågasättande. Sökaren innehåller såväl lättlästa artiklar som tyngre, mer krävande texter. Den vill undvika ytlighet och redovisa kunskap, ge stimulans för tanke och känsla och visa var man kan söka vidare. Avsikten med Sökaren är inte att du skall förmås tro på vissa saker, utan i stället att betjäna dig med informationer, som kan vara av värde i ditt sannings-sökande". Så skriver redaktören Sven Magnusson på Sökarens webbplats <http://www.sokaren.se> (2000-12-06).
- 94 Jfr Ahlin 2001:248f.
- 95 Enligt samtal med Agneta Lagercrantz, vetenskapsjournalist på Svenska Dagbladet (mars 2000).
- 96 Dagen har funnits sedan 1945. Den kände pingstpastorn Lewi Pethrus var initiativtagare till tidningen och förste chefredaktör. På tidningens webbplats går det att läsa: "ambitionen med tidningen är fortfarande den samma som Lewi Pethrus ursprungliga; att vara en kristen röst i mediebruset" (<http://www.dagen.com> 2000-12-06).
- 97 Naturligtvis är det enkelt att söka negativa undertoner om new age i en kristen tidskrift. Ett syfte med kapitlet är att visa hur new age diskuteras i olika medier. Dagen är ett bra exempel eftersom man förväntas hitta kritiska röster om new age just där.
- 98 Clas Svahns artikel är publicerad på Dagens Nyheters Dnet. Tyvärr har det inte gått att uppbringa publiceringsdatum eftersom artikeln inte kunnat hittas i Dagens Nyheters/Expressens arkiv. Artikeln finns endast som utskrift från internet. Förmodligen är artikeln publicerad 1996.
- 99 <http://www.tarotsociety.org> (2000-12-06).
- 100 <http://www.ata-tarot.com> (2000-12-06).
- 101 En detaljerad beskrivning av de tolv kurserna återfinns på webbplatsen <http://www.ata-tarot.com/courses.html> (2000-12-06).
- 102 <http://www.TarotCertification.org> (2000-12-06).
- 103 <http://www.TarotCertification.org/rights.html> (2000-12-06) Listan innehåller tretton punkter.
- 104 Enligt en sökning på internet var det ingen av de auktoriserade tarottolkarna som hade tarot som huvudsyssla.
- 105 Under en tid fanns också en lokalavdelning i Luleå som kallade sig Nordfolket.
- 106 Jfr diskussion i kapitel 4 om new age som social rörelse.

Källor

Otryckta källor

Folklivsarkivet i Lund: Luf M 23381- M 23389.

Nordiska museets arkiv i Stockholm: EU 305, EU 31747, EU 32026, EU 32027, EU 32044, EU 32859, EU 319261.

Trycksaker

Rider-Waite Tarot Deck. Stamford CT: U.S. Games Systems, Inc. 1971.

The Aleister Crowley Thoth Tarot. Neuhausen: AG Müller. 1986.

The Haindl Tarot Deck. Stamford CT: U.S. Games Systems, Inc. 1990.

Osho Zen Tarot. The Transcendental Game of Zen. New York: St Martin's Press. 1994.

The Robin Wood Tarot. St. Paul MN: Llewellyn Publications. 1991.

Tarot and Cartomancy Catalog. No 43. Stamford CT. U.S. Games Systems, Inc.

Tarot of Marseille. Stamford CT: U.S. Games Systems, Inc. 1996.

Webbplatser

Aeclectic Tarot: <http://www.aeclectic.net/tarot> (2000-09-27).

The American Tarot Association: <http://www.ata-tarot.com> (2000-12-06).

Auraphoto: <http://www.auraphoto.com> (1999-03-30).

Church of Satan: <http://www.churchofsatan.com> (2001-05-28).

Dagen: <http://www.dagen.com> (2000-12-06).

De tio insikterna: <http://hem2.passagen.se/tws/insikterna.htm> (1999-01-26).

International Tarot Society: <http://www.tarot-society.org> (2001-02-06).

Installationsföreläsning av Ami Lönnroth:

<http://home.swipnet.se/wendela/instfor.htm>
(2000-12-04).

Soulsuccess: <http://www.soulsuccess.com/hawaiisw.htm> (1999-05-27).

Mytographica: <http://www.mytographica.demon.co.uk> (2000-06-14).

Occult: <http://home1.swipnet.se/~w-15935/occult.htm> (2001-03-12).

Ordo Templi Orientis: <http://www.oto.se/crowley.htm> (2001-05-28).

The Philosophical Research Society: <http://prs.org/books/book274.htm> (2000-06-27).

James Redfield: <http://www.traffic.se/3.5/jamesredfield.html> (1999-06-28).

Rosenkorsorden: <http://www.amorc.se> (2000-06-26).

Sökaren: <http://www.sokaren.se> (2000-12-06).

The Tarot Certification Board: <http://www.TarotCertification.org> (2000-12-06)

Telepati: <http://home6.swipnet.se/~w-61661/telepati.html> (2001-03-12).

Pehr och Ylva Trollsveden: <http://www.trollsveden.org> (2000-12-04).

Universell Vit Tids Healing: <http://w1.498.telia.com/~u49803929/> (1999-01-20).

Filmer och teveprogram

Bambola ZTV. 1997-02-13.

Live and Let Die (Leva och låta dö): United Artists. 1973.

Striptease SVT1. 1997-11-27.

Striptease SVT1. 1997-12-03.

Litteratur

Ahlin, Lars 2001: *New age. Konsumtionsvara eller värden att kämpa för? Hemmets Journals och Idagsidan i Svenska Dagbladet analyserade utifrån Mary Douglas grid/group-modell och Pierre Bourdieus fältteori*. Lund: Teologiska institutionen. Lunds universitet.

Aleister Crowleys Thoth Tarot. An instruction booklet by the Hermit u.å. Aleister Crowley Thoth Tarot. Neuhausen: AG Müller.

Almqvist, Kurt 1998: En gubbreligions död. Om Jung, gnosis och den utomkyrkliga andligheten. *Res Publica* nr 40. Tema New Age/Gnostisk renässans. Stockholm/Stehag: Symposion.

Alver, Bente Gullveig 1996: Det genvundne paradis. Oplevelse, fortolkning og fortælling. I: Mikaelsson, Lisbeth (red): *Myte i møte med det moderne*. Oslo: Norges forskningsråd. KULTs skriftserie nr 63.

Arlebrand, Håkan 1995: *Det okända. Om ockultism och andlighet i en ny tidsålder*. Örebro: Libris.

Arlebrand, Håkan 1996: *Spiritismen*.

Sökaren. Tidskrift för livsfrågor. nr 2 1996. s 16-18.

Aun Weor, Samuel 1997: *Tarot och kabbala*. Göteborg: AGEAC – Gnostiska föreningen för antropologiska, kulturella och vetenskapliga studier.

Baldo Zagadou, Catarina 1999: Nu har alla tidningar en Idagsida. *Svenska Dagbladet. Idag*. 1999-09-15.

Barrett, David V 1995: *Tyd tecknen rätt. Tarot*. Stockholm: Wahlströms.

Bauman, Zygmunt 1996: *Postmodern etik*. Göteborg: Daidalos.

Beck, Ulrich 1995: *Att uppfinna det politiska. Bidrag till en teori om reflexiv modernisering*. Göteborg. Daidalos.

Beck, Ulrich 1998: *Risksamhället. På väg mot en annan modernitet*. Göteborg: Daidalos.

Berger, Peter L 1967: *The Sacred Canopy. Elements of a Sociological Theory of Religion*. New York: Anchor Books.

Berglin, Elisabeth 2000: *En bonadsmålare och hans värld. Johannes Nilsson i Breared*. Lund: Etnologiska institutionen, Lunds universitet.

Bergstrand, Carl-Martin och Ragnar Nilsson 1952: *Folketro och folksed på Värmlandsnäs. Folkminnen från Näs härad*. Del 1. Gumpert: Göteborg (avskrift i Nordiska museets arkiv, EU).

Berman, Marshall 1990: *Allt som är fast förflyktigas. Modernism och modernitet*. Lund: Arkiv förlag.

Bertilsson, Margareta 1995: Inledning. Om renässansen för en borttappad disciplin. I: Carleheden, Mikael och Margareta Bertilsson (red): *Det goda livet. Etik i det (post) moderna samhället. Om renässansen för en borttappad disciplin*. Stockholm/Stehag: Symposion.

Bexell, Oloph 1988: Kyrkor och samfund i dagens Sverige. I: Borgehammar, Stephan (red): *Kyrkans liv. Introduktion till kyrkovetenskapen*. Stockholm: Verbum Förlag.

Björkman, Rosie (Jolanda den tredje) 1997: *Tarot. Häxans tolkning*. Stockholm: Norstedts.

Bovbjerg, Kirsten Marie 1996: *Test og tabu. Personlighedsanalyser i erhvervslivet og den moderne forestillningsverden*. København: Handelshøjskolens forlag.

Bovbjerg, Kirsten Marie 2000: *Følsomhedens etik. Frigørelse og personlig udvikling, selvets disciplinering i New Age og moderne management*. København: Københavns Universitet, Det humanistiske Fakultet (diss. opublicerad).

Bourdieu, Pierre 1991: *Kultur och kritik. Anföranden av Pierre Bourdieu*. Göteborg: Daidalos.

Bourdieu, Pierre 1994: *Kultursociologiska texter. I urval av Donald Broady och Mikael Palme*. Stockholm/Stehag: Symposion.

Bourdieu, Pierre 1998: *Om televisionen*. Stockholm/Stehag: Symposion.

Briggs, Charles L och Richard Bauman 1992: Genre, Intertextuality, and Social Power. *Journal of Linguistic Anthropology*. 2(2). s 131-172.

Broady, Donald 1991: *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm: HLS förlag.

Brown, Michael F 1997: *The Channeling Zone. American Spirituality in an Anxious age*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Burnham, John C 1987: *How Superstition Won and Science Lost. Popularizing Science and Health in the United States*. New Brunswick & London: Rutgers University Press.

Carlid, Tor 1997: New age-rörelsen säljer antisemitisk litteratur. *Dagen*. 1997-12-04.

Christ, Carol P 1991: Why Women Need the Goddess. I: Gunew, Sneja (red): *A Reader in Feminist Knowledge*. London/New York: Routledge.

Christensen, Lise Debel 1996: *New Age etik. Ledande New Age-författares holdningar til social- och miljöpolitiske spørgsmål*. København: Gyldendal.

Crowley, Alistair 1969: *The Book of Thoth (Egyptian Tarot). A Short Essay on the Tarot of the Egyptians*. York Beach, Maine: Samuel Weiser Inc.

Decker, Ronald, Thierry Depaulis och Michael Dummett 1996: *A Wicked Pack of Cards. The Origins of the Occult Tarot*. London: Duckworth.

Dessuart, Joseph & Annick Dessuart 1993: *Siarkonstens historia*. Furulund: Alhambra.

van Dijk, Teun 1997: The Study of Discourse. I: Teun van Dijk (red) *Discourse as Structure and Process. Discourse Studies 1. A Multidisciplinary Introduction*. London: Sage.

Drakos, Georg 1997: *Makt över kropp och hälsa. Om leprasjukas självförståelse i dagens Grekland*. Stockholm/Stehag: Symposion.

Drakos, Georg 2000: Det osagda och osägbara. Lepra, berättande och förkroppsligade erfarenheter. I: Palmenfelt, Ulf (red): *Aspekter på narrativitet*. Åbo: Nordiskt nätverk för folkloristik (NNF).

Dummett, Michael 1980: *The Game of Tarot. From Ferrara to Salt Lake City*. London: Duckworth.

Dunant, Sarah och Roy Porter 1996 (red): *The Age of Anxiety*. London: Virago Press.

Dyrendal, Asbjørn 1993: *Hekseri og økologi. En tekstbasert analyse av naturoppfatningen hos Starhawk*. Oslo: Universitetet i Oslo (opublicerad hovedfagsoppgave).

Ehn, Billy 1996: Närhet och avstånd. I: Ehn, Billy och Orvar Löfgren: *Vardagslivets etnologi. Reflektioner kring en kulturvetenskap*. Stockholm: Natur och kultur.

- Engman, Jonas 1999: *Rituell process, tradition och media. Socialdemokratisk första maj i Stockholm*. Stockholm: Etnologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Fehrman, Carl 1952: *Diktaren och döden. Dödsbild och förgängelse tanke i litteraturen från antiken till 1700-talet*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Foucault, Michel 1982: Afterword. The Subject and Power. I: Dreyfus, Hubert L och Paul Rabinow: *Michel Foucault. Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Foucault, Michel 1993a: *Diskursens ordning. Installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Foucault, Michel 1993b: *Övervakning och straff. Fängelsets födelse*. Lund: Arkiv.
- Fox, Nicholas 1995. Intertextuality and the Writing of Social Research. *Electronic Journal of Sociology*: 1, 2.[iuidcode: <http://www.icaap.org/iuidcode?100.1.2.1>] (2000-11-23).
- Frankell, Tomas 2000: *Sökare i en ny tid. Min väg genom nyandlighetens Sverige*. Stockholm: Natur och kultur.
- Freij, Torbjörn 1997a: Ormkraft i Rosenbad. *Dagen. Ledare*. 1997-11-27.
- Freij, Torbjörn 1997b: Religionsfrihet och new age. *Dagen. Ledare*. 1997-11-28.
- Freij, Torbjörn 1997c: Subjektivismens sam-
- manbrott. *Dagen. Ledare*. 1997-12-02.
- Freij, Torbjörn 1997d: Ett logiskt hat. *Dagen. Ledare*. 1997-12-05.
- Frisk, Liselotte 1997: Magi och religion i new age. I: Selberg, Torunn (red): *Utopi og besvergelse. Magi i moderne kultur*. Oslo: Norges forskningsråd. KULTs skriftserie nr 83.
- Frisk, Liselotte 1998: *Nyreligiositet i Sverige. Ett religionsvetenskapligt perspektiv*. Nora: Nya Doxa.
- Frykman, Jonas 1994: Kroppens förvandlingar. Hälsa, medicin och kulturell förändring i 1900-talets samhälle. *Kulturella perspektiv. Svensk etnologisk tidskrift*. Nr 2 1994. s 48-59.
- Gates, Charlene Elisabeth 1982: *The Tarot Trumps. Their Origin, Archetypal Imagery, and Use in Some Works of English Literature*. University of Oregon (diss, opublicerad).
- Geels, Antoon och Owe Wikström 1989: *Den religiösa människan. Psykologiska perspektiv*. Löberöd: Plus Ultra.
- Glimne, Dan 1997: Tarotkort. En lek med magi. *Tur och retur. Magasinet för SJ-resenärer*. nr 9 1997. s 60-61.
- Granberg, Anna 1994: *Astrologi. En väg till inre harmoni*. Stockholm: Bonnier Alba.
- Greenwood, Susan 1996: The Brittish Occult Subculture: Beyond Good and Evil? I: Lewis, James R (red): *Magical Religion and*

Modern Witchcraft. Albany: State University of New York Press.

Greider, Göran 1998: Renässans för svärmeriet. *Sydsvenska Dagbladet. Aktuella frågor*. 1998-01-25.

Grimes, Ronald L 1990: Victor Turners Definition, Theory, and Sense of Ritual. I: Ashley, Kathleen M (red): *Victor Turner and the Construction of Cultural Criticism. Between Literature and Anthropology*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.

Gudmundsson, Magnus 1998a: Okunnighet skapar rädsla. *Sydsvenska Dagbladet. Aktuella frågor*. 1998-02-22.

Gudmundsson, Magnus 1998b: Crying in the Chapel. Myten Elvis, hans uppståndelse och frälsarkraft. *LundaLinjer. Meddelanden från Etnologiska institutionen och Folklivsarkivet. Temanummer om Elvis Presley*. nr 116 1998.

Gudmundsson, Magnus 1999a: Tarotkorten och postmoderniteten. Mångfald, val och upplevelse i new age. *Tradisjon. Tidskrift för folkeminnevitenskap*. nr 1 1999. s 15-26.

Gudmundsson, Magnus 1999b: New age. Tröst i nytt millennium. *Tiden. Tidskrift för socialistisk kritik och politik*. nr 5 1999. s 20-23.

Gudmundsson, Magnus och Malin Ideland 1999: Styr Dolly av stjärnorna? Identitet mellan tro och vetenskap. *Tvärnsnitt. Humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning*. nr

1 1999. s 32-39.

Gustafsson, Lotten 1995: Den förtrollade zonen. Leken som möjlighet och fara under Medeltidsveckan i Visby. *Kulturella perspektiv. Svensk etnologisk tidskrift*. Nr 2 1995. s 2-12.

Haag, Anders 1995a: En liten sten i stället för Gud. *Svenska Dagbladet. Idag*. 1995-07-24.

Haag, Anders 1995b: Helad och stenad. *Svenska Dagbladet. Idag*. 1995-07-26.

Haag, Anders 1995c: Äventyret utan början. *Svenska Dagbladet. Idag*. 1995-09-22.

Hagman, Ylva 1994: *Katarerna. Enhet och mångfald inom den kataro-bogomilska rörelsen*. Ulricehamn: Esclarmonde förlag.

Hallgren, Roland 1988: *The good things in life. A study of the traditional religious culture of the Yoruba people*. Löberöd: Plus Ultra.

Hamberg, Eva M 1997: Svenska folkets Gud. I: Bexell, Göran (red): *Gud. Sju lundateologer föreläser*. Stockholm/Stehag: Symposion.

Hamilton, Malcolm B 1995: *The Sociology of Religion. Theoretical and Comparative Perspectives*. London/New York: Routledge.

Hammer, Olav 1997: *På spaning efter helheten. New age, en ny folktro?* Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Hammer, Olav 1999: *Profeter mot strömmen*.

Essäer om mystiker, medier och magiker i modern tid. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Hammer, Olav 2000: *Claiming Knowledge. Strategies of Epistemology from Theosophy to the New Age.* Lund: Department of Theology. Lund University (diss, opublicerad).

Hanegraaff, Wouter J 1998: *New Age Religion and Western Culture. Esotericism in the Mirror of Secular Thought.* Albany: State University of New York Press.

Hannerz, Ulf 1983: *Över gränser. Studier i dagens socialantropologi.* Stockholm: Liber.

Heelas, Paul 1996: *The New Age Movement. The Celebration of the Self and the Sacralization of Modernity.* Oxford: Blackwell.

Heidegger, Martin 1992: *Varat och tiden. del 2.* Göteborg: Daidalos.

Heidegren, Carl-Göran 1985: Det goda livet i upplevelsesamhället. I: Carleheden, Mikael och Margareta Bertilsson (red): *Det goda livet. Etik i det (post)moderna samhället. Om renässansen för en borttappad disciplin.* Stockholm/Stehag: Symposion.

Hydén, Anders 1991: *Passage to India. An Anthropological Study of Discipleship and Transcendence in the Bhagwan Movement.* Lund: Studies in Social Anthropology. University of Lund.

Ideland, Malin 1999: Magiska flundror och klonade dinosaurier. *Rig. Kulturhistorisk tidskrift.* Nr 2 1999.

Ideland, Malin 2000: Från grottmänniska till cyborg. I: Lundin, Susanne och Lynn Åkesson: *Arvets kultur. Essäer om genetik och samhälle.* Lund: Nordic Academic Press.

Ingvardsson, Margó m fl 1998: *I god tro. Samhället och nyandligheten. Betänkande av utredningen om samhällets stöd till människor som av särskilda skäl befinner sig i psykiska kristillstånd.* SOU 1998:113. Stockholm: Fritzes/Socialdepartementet.

Jakobsen, Merete Demant 1999: *Shamanism. Traditional and Contemporary Approaches to the Mastery of Spirits and Healing.* New York/Oxford: Berghahn Books.

Johannesson, Kurt 1990: *Retorik eller konsten att övertyga.* Stockholm: Norstedts.

Johannisson, Karin 1994: *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin-de-siècle.* Stockholm: Norstedts.

Jondelius, Cajsa 1994: "Jag berättar aldrig om olyckor". Seriösa spådamer bildar förbund. *Expressen* 1994-03-25.

Jorgensen, Danny L 1979: *Tarot Divination in the Valley of the Sun. An Existential Sociology of the Esoteric and Occult.* State University of Ohio (diss, opublicerad).

Jorgensen, Danny L 1992: *The Esoteric Scene. Cultic Milieu and Occult Tarot. (Cults and Nonconventional Religious Groups. A Collection of Outstanding Dissertations and Monographs, Vol 1. ed. James R Lewis).* London & New York: Garland Publishing.

Jönsson, Thomas 1991: *Tarot. Den inre världsomseglingen*. Västerås: Solrosens förlag.

Kallenberg, Kjell 1989: Livsåskådning och hälsa. I: Philipson, Sten och Uddenberg, Nils (red): *Hälsa som livsmening*. Stockholm: Natur och kultur.

Kaplan, Stuart R 1978: *The Encyclopedia of Tarot. Volume 1*. Stamford CT: U.S. Games Systems Inc.

Kaplan, Stuart R 1986: *The Encyclopedia of Tarot. Volume 2*. Stamford CT: U.S. Games Systems Inc.

Kemp, Peter 1991: *Det oersättliga. En teknologietik*. Stockholm/Stehag: Symposion.

Kemp, Peter och Bengt Kristensson 1993: Från hermeneutik till etik. Inledning. I: Ricoeur, Paul: *Från text till handling. En antologi om hermeneutik redigerad av Peter Kemp och Bengt Kristensson*. Stockholm/Stehag: Symposion.

Kjos, Kristin Synnøve 1998: "Virkelig, virkelig forvandling, sant!". *Omvendelsefortellingen innenfor en new age-diskurs i et kulturanalytisk perspektiv*. Hovedfagsoppgave i folkloristikk vid Universitetet i Bergen. Institutt for kulturstudier och kunsthistorie (opublicerad).

af Klintberg, Bengt 1986: *Svenska folksägnen*. Stockholm: Norstedts.

Kraft, Siv Ellen 1996: Kvinnekamp i et mytisk perspektiv. Teosofisk Samfunn og kvinnebevegelsen, 1875-1930. I: Mika-

elsson, Lisbeth (red): *Myte i møte med det moderne*. Oslo: Norges forskningsråd. KULTs skriftserie nr 63.

Kraft, Siv Ellen 1997: Magi og kjønn i Teosofi-bevegelsens tidlige periode. I: Selberg, Torunn (red): *Utopi og besvergelse. Magi i moderne kultur*. Oslo: Norges forskningsråd. KULTs skriftserie nr 83.

Lakoff, George & Johnson, Mark 1980: *Metaphores We Live By*. Chicago/London: The University of Chicago Press.

Landgré, Dan 1998: Hopkok med positiva effekter. *Sydsvenska Dagbladet, Aktuella frågor*. 1998-02-13.

Lash, Scott och Friedman, Jonathan 1992: *Modernity and Identity*. Oxford: Blackwell.

Lewis, James R och J Gordon Melton (red) 1992: *Perspectives on the New Age*. Albany: State University of New York Press.

Lindquist, Galina 1997: *Shamanic Performances on the Urban Scene. Neo-Shamanism in Contemporary Sweden*. Stockholm: Stockholm Studies in Social Anthropology, 39.

Lindqvist, Beatriz 1991: *Drömmar och vardag i exil. Om chilenska flyktingars kulturella strategier*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Love Brown, Susan 1992: Baby Boomers, American Character and New Age. A Synthesis. I: Lewis, James R och J Gordon Melton (red): *Perspectives on the New Age*. Albany: State University of New York Press.

Lyttkens, Lorentz 1998: Fikonlöv för nakna själar. *Sydsvenska Dagbladet. Aktuella frågor*. 1998-01-29.

Löfgren, Orvar 1997: Vad rymmer en upplevelse? I: Jacobsson, Roger och Gunnar Öquist (red): *Vetenskapens rymder. Perspektiv och visioner*. Stockholm: Kungl. Skytteanska samfundet. Carlsson Bokförlag.

Lövkrona, Inger 1999: *Annika Larsdotter, barnamörderska. Kön, makt och sexualitet i 1700-talets Sverige*. Lund: Historiska media.

Löwendahl, Lena 1999: *Hälsan som personlig utveckling. Ett studium av synen på hälsa och sjukdom inom new age, utfört som ett metodstudium*. Teologiska institutionen. Lunds universitet (opublicerad licentiatavhandling i religionssociologi).

Magliocco, Sabina 1996: Ritual is My Chosen Art Form. I: Lewis, James R (red): *Magical Religion and Modern Witchcraft*. Albany: State University of New York Press.

Mann, Tad 1996: *Tarot*. Stockholm: Forum.

Marcus, George E 1994: What Comes (Just) After "Post". The Case of Ethnography. I: Denzin, Norman K & Yvonna S Lincoln (red): *Handbook of Qualitative Research*. London: Sage.

Marklund, Liza 1999: *Studio sex*. Stockholm: Ordupplaget.

Matthews, Caitlín 1989: *The Elements of the Goddess*. Longmead: Element Books.

Melucci, Alberto 1991: *Nomader i nuet. Sociala rörelser och individuella behov i dagens samhälle*. Göteborg: Daidalos.

Melucci, Alberto 1996: *The Playing Self. Person and Meaning in the Planetary Society*. (Cambridge Cultural Social Studies) Cambridge: Cambridge University Press.

Nationalencyklopedin. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.

Nilsson, Bo G 1996: *Folkhemmets arbetarminnen. En undersökning av de historiska och diskursiva villkoren för svenska arbetares levnadsskildringar*. Stockholm: Nordiska museets handlingar nr 121.

Nilsson, Fredrik 2000: *I rörelse. Politisk handling under 1800-talets första hälft*. Lund: Nordic Academic Press.

Nordström, Gert Z 1996: Den semiotiska bildteorin. I: Nordström, Gert Z (red): *Rum, relation, retorik. Ett projekt om bildteori och bildanalys i det postmoderna samhället*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Ochs, Elinor 1997: Narrative. I: van Dijk, Teun (red). *Discourse as Structure and Process. Discourse Studies 1. A Multidisciplinary Introduction*. London: Sage.

Olsen, Christina 1994: *Carte da trionfi. The Development of Tarot in Fifteenth-century Italy*. University of Pennsylvania (diss, opublicerad).

Olsen, Christina 1995: *The Art of Tarot*. New York: Abbeville Press.

Olsson, Lotta 1997: Inga drömprinsar lurar i leken. *Dagens Nyheter. Tro och existens*. 1997-01-19.

Ong, Walter J 1990: *Muntlig och skriftlig kultur. Teknologiseringen av ordet*. Göteborg: Anthropos.

Ouspensky, Pëtr Demjanovic 1982: *Tarot. Ockultismens filosofi i bilder och siffror*. Stockholm: Livskraft.

Otto, Lene 1998: *Rask eller lykkelig. Sundhed som diskurs i Danmark i det 20. århundrede*. København: Komiteen for sundhedsoplysning.

Radford Ruether, Rosemary 1991: Renewal of New Creation. I: Gunew, Sneja (red): *A Reader in Feminist Knowledge*. London/New York: Routledge.

Ragnar, Per 1994: *En sökares dagbok*. Stockholm: Legus.

Redfield, James 1993: *Den nionde insikten. The Celestine Prophecy*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Redfield, James 1996: *Den tionde insikten. Håll visionen levande*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Rehbinder, Carl-Johan 1996a: Vad vill vi med Svenska Tarotförbundet? *Arcana. En liten tidskrift för dig som använder tarotkort*. nr 1 1996. s 9-12.

Rehbinder, Carl-Johan 1996b: Vad händer med Svenska Tarotförbundet? *Arcana. Sveriges enda tarottidskrift*. nr 4 1996. s 10-11.

Rehbinder, Carl-Johan 1996c: Runa - Tarot. Gamla hemligheter i nytt ljus. *Arcana. Sveriges enda tarottidskrift*. nr 3 1996. s 24-28.

Rehbinder, Carl-Johan 1997: Pamela Colman Smith. Kvinna, konstnärinna, poet och mystiker. *Arkana. Sveriges enda tarottidskrift*. nr 1 1997 s 6-13.

Religionslexikonet 1999. Stockholm: Forum.

Ricoeur, Paul 1993: *Från text till handling. En antologi om hermeneutik redigerad av Peter Kemp och Bengt Kristensson*. Stockholm/Stehag: Symposion.

Ristilammi, Per-Markku 1994: *Rosengård och den svarta poesin. En studie av modern annorlundahet*. Stockholm/Stehag: Symposion.

Rosén, Jerker 1971: *Medeltidens allmänna historia*. Stockholm: Esselte studium.

Rosendal, Björn 1998: Vetenskap är inte allt. *Sydsvenska Dagbladet. Aktuella frågor*. 1998-02-08.

Rydberg, Carina 2000: *Djävulsformeln*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Saltzman, Philip Carl 1978: Ideology and Change in Middle Eastern Tribal Society. *The journal of the Royal Anthropological Institute incorporating MAN*. vol 13. London: Royal Anthropological Institute.

Saltzman, Philip Carl 1981: Culture as Enhabilitation. I: Holy, Ladislav och Milan Stuchlik: *The structure of folk models. Rev. versions of papers presented at the annual conference of the ASA, Edinburgh, 1980.* London: Academic Press.

Sanner, Inga 1998: Från medier till sexgudinnor. En historia om spiritism. I: Wikström, Owe (red): *Att se det dolda. Om new age och ockultism inför millennieskiftet.* Stockholm: Natur och kultur.

Sarito, Ma Deva 1994: *Osho Zen Tarot. The Transcendental Game of Zen.* New York: St Martin's Press.

Sartre, Jean Paul 1971: *Existentialismen är en humanism.* Stockholm: Bonnier/Alba.

Sarvisé, Berit 1996: Vad är meningen med föreningen? *Arcana. Liten tidskrift för dig som använder Tarotkort.* 1996 nr 2.

Schmitz, Caj 1998: Byrådirektörer bland tomtar och troll. *Res Publica nr 40. Tema New Age/Gnostisk renässans.* Stockholm/Stehag: Symposion.

Selberg, Torunn 1997: "... den magiske kraften berører alle sider ved livet". Om magi og fortryllelse i populærkulturen. *Kulturella perspektiv. Svensk etnologisk tidskrift.* Nr 2 1997. s 23-34.

Sjöberg, Lennart 1998: Humbug och kvacksalveri. *Sydsvenska Dagbladet. Aktuella frågor.* 1998-02-01.

Sjørlev, Inger 1996: Ritualernes betydning som identitetsgivere i en tid præget af internationalisme og etnicisme. *Religion. Tidskrift for Religionslærerforeningen for Gymnasiet of HF nr 1* 1996. s 13-18.

Skovdahl, Bernt 1996: *Framstegstankens förfall? En forskningsöversikt över 1900-talets framstegstanke.* Stockholm/Stehag: Symposion.

Sofiadotter, Agneta 1998: Nu jagas de moderna kättarna. *Sydsvenska Dagbladet, Aktuella frågor.* 1998-02-19.

Stahl, Sandra Dolby 1989: *Literary Folkloristics and the Personal Narrative.* Bloomington/Indianapolis: Indiana University Press.

Svahn, Clas u å: Så blir du blåst på 120 kronor. *Dagens Nyheter. Myter och mysterier. DNet.* utan datum.

Svensson, Birgitta 1997: Livstid. Metodologiska reflexioner över biografiskt särskiljande och modern identitetsformering. I: Alsmark, Gunnar (red): *Skjorta eller själ? Kulturella identiteter i tid och rum.* Lund: Studentlitteratur.

Swanberg, Lena Katarina 1997: *Förunderligt och märkligt. En resa genom new age i Sverige.* Stockholm: Bonnier Alba.

Säfve, Torbjörn 1990: *Kuperad lek eller Skändaren från Skänninge.* Stockholm: Bokförlaget Prisma.

Södergren, Lisa 1993: *En verklighet bortom ögats horisont. En etnologisk studie av nyand-*

lighet. Seminarieuppsats. Etnologiska institutionen, Lunds universitet.

Taylor, Charles 1995: Vad är det för fel på negativ frihet? I: Taylor, Charles: *Identitet, frihet och gemenskap. Politisk-filosofiska texter i urval av Harald Grimen*. Göteborg: Daidalos.

Thoms, Urban 1997: New age-tänkande har fått fäste på alla nivåer. *Dagen*. 1997-11-26.

Trollsveden, Ylva 1996a: Replik från Ylva Trollsveden. *Arcana. En liten tidskrift för dig som använder tarotkort*. nr 1 1996. s 13-15.

Trollsveden, Ylva 1996b: *Tarot steg för steg*. Trollsveden förlag: Umeå.

Touraine, Alain 1988: *Return of the Actor. Social Theory in Postindustrial Society*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Touraine, Alain 1995: *Critique of Modernity*. Oxford & Cambridge, MA: Blackwell.

Vernette, Jean 1994: *New age*. Furulund: Alhambra.

Waite, Arthur Edward 1911: *The Pictorial Key to the Tarot. Being Fragments of a Secret Tradition under the Veil of Divination*. London: William Rider & Son Ltd.

White, Hayden 1987: *The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Wikander, Ulla 1994: Sekelskiftet 1900. Konstruktion av nygammal kvinnlighet. I: Wikander, Ulla m fl: *Det evigt kvinnliga. En historia om förändring*. Stockholm: Tidens förlag.

Wikström, Owe 1998: New age, ockultism och pluralism. Ideologiska och socialpsykologiska perspektiv. I: Wikström, Owe (red): *Att se det dolda. Om new age och ockultism inför millennieskiftet*. Stockholm: Natur och kultur.

Ziegler, Gerd 1992: *Tarot. Själens spegel*. Stockholm: Vattumannens förlag.

Åkesson, Lynn 1991: *De ovanligas betydelse*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Åkesson, Lynn 1997: *Mellan levande och döda. Föreställningar om kropp och ritual*. Stockholm: Natur och Kultur.

Tarot är ett exempel på new age i praktiken. Tarotkorten har dock anor lång ned i den moderna världen. Författaren återkommer till att new age erbjuder alternativ kritik mot rationalitet, modernitet och ekonomisk utveckling. "Deltagarna är generellt sett skeptiska till det etablerade i samhället: medicinskt, politiskt och vetenskapligt. De vill bortse från det institutionella och betona det individuella." Någon förvirrad oro som ofta tillskrivs den postmoderna människan har författaren inte funnit hos new age-representanterna.

Magnus Gudmundsson hävdar att new age gör något med utövarna, att engagemanget bidrar till handling. Genom utövares berättelser visas upptäckarglädje, nyfikenhet att gå vidare, att lära mer om sig själva och "Om världens konsistens".

Tarot - new age i bild och berättelse undersöker i god etnologisk tradition vad new age egentligen är, vad den innehåller och förmedlar genom att studera praktiken och retoriken. Men också hur deltagarna handlar och resonerar kring sitt engagemang. De små detaljerna lyfts fram med utgångspunkt i tarotkorten: föremålen, ritualerna och berättandet.

Boken är illustrerad.

Magnus Gudmundsson är verksam vid etnologiska institutionen vid Lunds universitet.

ISBN 91 7203 415 7 9 789172 034150	CARLSSON BOKFÖRLAG
eISBN: 978-91-90206-08-9	Omslag: Johannes Molin